

J. A. COMENII
JANUÆ
Linguae Latinæ
VESTIBULUM,

Primum
In usum Illustris Pædagoge
ALBENSIS
Hungaricè redditum.

Deinde
Orthodoxarum in Hungaria
Scholarum
Usui
accommodatum.

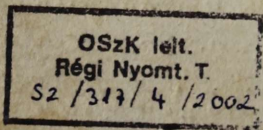

V A R A D I N I,
Apud ABRAHAMUM KERTESZ SZENCI.
M. DC. XXXXIII.

Candido Lectori S.

Saluberrimum est præceptum eorum, qui studiis adolescentiæ consultum eunt; ut, si quid addocere velint discipulos suos Præceptores; per certa quædam spatia, ceu gradus, inconfusè procedant. Eo consilio ante id hæc Prima Elementa linguæ Latinæ evulgavi, ex quibus prima pueritia ad formandam lectionem & scriptionem legitimam pedetentim perduceretur. Proximum esse censebam, ut Paradigmata Declinandi, Comparandi, & Conjugandi peculiari libello iisdem exhiberentur. Quod opusculum cum paratum haberem, accidit ut Rudimenta Linguæ Latinæ iterum prelo essent subjicienda. Ibi tum, suasu aliorum, non pauca ex meo libello illuc (infeliciter) transtuli. Posteaquam puer habitum aliquem sibi comparavit variandi voces; per numeros; casus, genera, gradus: modos, tempora, & personas; tum demum Rudimenta Grammaticæ; hoc est; Etymologiæ & Syntaxeos præcepta familiarissima esse proponenda ducebam: Ita tamen, ut cum hoc studio præceptorum Grammatices Formulæ Latini Sermonis statim conjungerentur; in quibus praxis, cum Declinationum, Comparationum, & Conjugationum, tum verò etiam præceptorum Grammatices; antequam illa memoriæ insingerentur, ostenderetur. Atque hanc quidem ad rem Vestibulum hoc Latinitatis Clarissimi Viri JOHANNIS AMOSI COMENII: de studiis literarum optime meriti, maxime visum est nobis idoneum: Cæterum quomodo hoc ipsum Vestibulum pueris sit proponendum, ex Didactica dissertatione de Sermonis Latini studio; ejusdem authoris sententiam explicabo. Vale. Dabam è museo meo Albæ Juliæ Calendis Maji Anno M. DC. XLI.

M. Philippus Ludovicus Piscator.

INFORMATIO
Ad Informatores Puerorum
De
Vestibuli linguæ Latinæ Usu.

Opera danda est illis, qui pueris formandis præ-
sunt, ut eorum Intellectum, Memoriam, Ma-
num & Linguam sensim promoveant. Et In-
tellectui quidem ac Memoriae exercendis matutinae;
stylis verò & linguæ horæ pomeridianæ tribuantur.
Quem scopum ut assequantur, hoc VESTIBULUM
LATINITATIS aliquoties adeundum & percurren-
dum est.

Et Initio quidem hic libellus percurratur solius lectionis
rectæ pronunciationis causa. Itaq; Præceptor unam &
alteram pagellam legat clarè, distinctè, lentè; ut disci-
puli interea inspectantes suos libellos, auribus, oculis &
attentione subsequi possint. Ubi absolverit lectionem
Præceptor, incipiant eandem discipuli; sed singuli
sententias singulas in orbem. Hoc dum fit, Præceptor
diligenter attendet pronunciationi, ut planè recta sit
& accurata: proindeque de literarum & diphthongo-
rum Latinarum potestate subinde moneat. Pomeri-
tianis horis eadem illa manè lectitata describent: si
non omnia, saltem aliquot vel complures ex iis senten-
tias. Tempore verò scriptionis obambulabit præce-
ptor, & singulorum operas inspectando, calamus
rectè prensare, literarum apices accuratè observare,
omnes ductus exactè formare docebit.

Absoluto ita per nudam *lectionem* & *scriptionem* libello, redibitur ad initium ejus. ubi ad *lectionem* adjungenda *Interpretatio*, non tantum ut sententiam sententiæ; sed & verbum verbo reddere jubeantur, hoc modo: *Venite púeri*, Józstetek gyermekek: *Venite*, Józstetek, *Púeri*, gyermekek. Easdem sententias, eo modo coordinatis verbis, pomeridianis horis diligenter describant.

Tertiò percurratur Vestibulum, repetendo Interpretationem, inverso ordine; è Vernaculo in Latinum. ut Józstetek gyermekek, *Venite púeri*: Józstetek, *Venite*; gyermekek, *Púeri*. A meridie scribant easdem sententias in libellum exercitiorum eodem ordine & modo, quo exponebantur manè.

Quartò reassumatur Vestibuli textus, *Memoriæ jam pertentandæ causâ*; an & quantum se illi insinuaverit Latinarum vocum intelligentia. Itaq; pueri ante Scholam propositas sententiâs memoriæ imprimant; ingressosq; jubeat præceptor libellos occludere: & quærat, Tu N. quid significat, *Venite púeri*? Tu N. quid est, *Sapiéntiæ sémina*? & sic aliquoties pensum illius horæ percurrendo sursum & deorsum, & persaltus. Tum eodem modò vernacula proponat, quæ illi reddant latinè: Te N. Hogy hogy mondod Deákul, *Józstetek gyermekek*? Te N. Hogy hogy mondod, *Az Isten titeket meg-segiténd*? Eadem illa describent à meridie, ad formandum Latinæ linguæ usum, & intellectum memoriâque.

Ubi quintâ vice adeundum erit Vestibulum, prælegat illis & explicet Præceptor ex Rudimentis Grammaticæ doctrinam de differentia Nominis & Verbi; de Nominū generibus, & declinatione, idq; inspectione
ne per-

VESTIBULI LINGVÆ LATINÆ.

ne perpetuâ vel Paradigmatis, ad cujus formam vox aliqua inflectenda est, vel typi declinationum in Rud. pag. 77. ut, *Pûeri*, est vocativus pluralis, descendit à *Pûer*, quod est secundæ declinationis: declinatur ut *Gener*, pag. 11. Rudim.

Ubi puer solitaria nomina declinare didicerit, postmodum etiam adjectiva cum substantivis conjunctim declinare assueſcat: ita tamen; ut primùm ea proponantur, quæ sunt ejusdem declinationis, uti Primæ: *Lingua Latina*, *Lingua pulchra*. *Area lata*, &c. Tum Secundæ; ut, *Deus æternus*. *Cælum supremum*. dehinc tertriæ; ut, *Homo mortalis*. &c. Veniatur dehinc ad mixtas declinationes; ut, *Lingua elegans*, *Res varia*, *Medium facile*, &c. Horis pomeridianis; earundem declinationum exempla describantur, dirigente magistro.

Sexta vice adeatur *Vestibulum Conjugationum addiscendarum causâ*: præmissa ex Rudimentis Grammaticæ explicatione doctrinæ de Verbi formâ Activâ & Neutrâ; Conjugationumq; differentiis.

Septimâ demum vice repetendo *Vestibulum* eatur per verba uti occurrunt. Ubi de Passivis & Deponentibus erunt generaliter informandi. A meridie eadem Conjugationes describantur in Exercitiorum libellos, modo jam designato. Atq; hîc jam etiam commodè inchoari poterit linguæ exercitium.

Octavò repetatur libellus, ut recitent *memoriter* vel integra folia, adjungaturq; declinandi & conjugandi exercitium; itidem jam *memoriter*, sine tabellarum inspectione. Exercitia styli pomeridiana per hos dies erunt *Variatio sententiarum per numeros*, singularem commutando in pluralem, & vice versâ; e.g. *Introitus Vestibuli*

sic variari poterit: *Veni puer, discce linguas pulchras & elegantes. & comprehende pro tuo captu rem variam, Sapientiae semen. Deus te iuvabit, Praeceptor amabit, alius (quilibet) laudabit, ipse gaudebit &c.*

Nona Vestibuli iteratio *Examen* spectat; ad agnoscendum; quid profectum sit haecenus. Horas ergo maturinas percontando transiget Magister: Tu N. Quid est, *Venite pueri?* Pueri est ne Nomen an Verbum? cuius casus? cuius numeri? cuius declinationis? cuius generis? Item de verbis: cuius temporis, modi, personae, numeri, conjugationis? Exercitium styli hinc requirit, ut commutentur Verborum modi, tempora, personae, numeri. (ita ut ex Imperativis Indicativi, & ex Indicativis Subiunctivi formantur.) v. g. Ex Introitu Vestibuli argumentum styli tale proponi potest vernaculè, ut latinè reddant discipuli. *Pueri veniant, ut discant Latinam Linguam, quae pulchra est & elegans. Si comprehendunt pro suo capture varias sapientiae semina, sit ut Deus eos iuvet, praecipit ament, alii laudent, &c.*

Decima & ultima Vestibuli repetitio *Concertatoria* erit inter discipulos ipsos. Liceat inferiorum cuicumque provocare Superiorum quemcunque. Atque tum provocans jubeat provocatum sententias, quas è praesentis horae demenso proponet, transferre in Latinum, & permutare numeros, & verborum modos; & declinare & conjugare, &c. omnia ex tempore, memoriter, promptè. Tum post hunc ille eodem modo examinabit. Brabéum esto loci prerogativa.

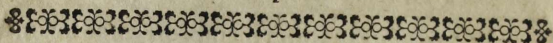
Styli exercitium hinc tale esto. Ex occasione eorum, quae manè examinata sunt, fingatur epistola, seu narratiuncula quaedam plenior, constans periodis simplicibus,

bus, non duorum aut trium membrorum, ad quam tamen non requirantur verba alia quàm quæ Vestibulum suppeditat, sive inpræsenti ejus diei textu occurrant, sive alibi inquirenda sint. e. gr. Ex occasione introitus Vestibuli dictetur ipsis epistola patris ad filium vernaculè, sic: Edes Fiam, ha szorgalmatossan megtanulod a' szép Deák nyelvet, tégedet bizony szeretni foglak. Mert abban nagy böltsétséget találhatni. Hiszem jó Præceptorod vagyon: a' ki tégedet úgy tanít, és oktat, a' mint elméddel meg-foghatod. Az edgyfzer f-mind könnyű-is, tsak a' rendet tartsak-meg. Nehéz ugyan a' kezdeti: de a' vége bizonyára gyönyörűséges leszén, Isten segitsén édes Fiam.

A' gyermekek jónek hogy tanulják a' Deák nyelvet, a' melly szép és ékes, ha az ő elméjek szzerint elméjekben vésznek külömb-külobb dolgokat. A' böltségség nec magvait, az leszén hogy az Isten segitse őket, és a' tanító-jok szeretik, egyebek ditsirik.

In examinandâ Compositione præceptor in causas etiam inquirat: Cur hoc ita posuisti? Cur non ita? Ubi datâ operâ vitiosè terminationem: fingat; v. g. Cur ponis *Venite*? cur non *Venâte*, sicut *Amâte*; aut *Venête*; sicut *Docête*? Respondere doceatur: quia *Venite* est Conjugationis quartæ; ubi imperativus terminatur in *ite*; &c.

Hoc modo ad Latinitatis Vestibulum decies dedolatus Latinitatis tyro, ipsam Januam ingredi judicabitur idoneus.

Januæ Latinitatis

VESTIBULUM.

A'Deáki nyelv Ajtaja előtt való
PITVAR, avagy TORNATZ.

Intróitus.

Bé-menetel.

1. Venite púeri,	Jósztetek gyermekek,
2. Dísците Latíná linguã.	Tanullvatoc a' Deak nyelvet.
3. Pulchram & elegántem	A' szépet és az ekeét.
4. Compréhendite,	Fo'játok meg,
5. Pro vestro captu,	A' ti foharástoc szerént,
6. Varias res.	A' külömb-külobb fele dolgokat
7. Sapientíæ fémina,	A' böltsesegnec magvait,
8. Dēus vos juvabit,	Az Isten titeket meq segiténd,
9. Præceptóres amabunt,	Tanítóitoc szereténdnec,
10. Alii laudabunt,	Mások ditsírni fognac,
11. Ipfi gaudebitis,	Ti magatoc örülni fogtoc,
12. Si principium difficile,	Ha a' kezdeti nehéz,
13. Medium erit facile,	A' közepi könnyü leszén,
14. Finis jucúndus.	Vége gyönyörúséges.

C A P U T I.

De accidentibus re-
rum.

A' dolgoknak tulaj-
donságikról.

15. Deus æternus,	Az Isten örökké való,
16. Mundus temporári9,	E' világ ideig való,
17. Angelus immortalis,	Az Angyal halhatatlan,
18. Homo mortalis,	Az ember halandó,
19. Corpus visibile.	A' test látható,

Spiritus

20. Spiritus invisibilis, *a' lélek lathatatlan,*
 21. Anima ítidem, *a' testben lakó lélek azonképpen,*
 22. Cœlum est supréum, *az Eg-leg felső,*
 23. Aër médius, *az éltető Eg középső,*
 24. Terra infima, *az föld leg alfo,*
 25. Nubes est remóta, *az felhő (felleg) távol való,*
 26. Nebula propinqua, *az köd közel való,*
 27. Locus est magnus aut *az hely nagy avagy kitsiny,*
 parvus, (breve,
 28. Tempus longum aut *az idő hosszú avagy rövid,*
 29. Area lata vel angusta, *az udvar (szűrű) széles avagy*
 keskeny,
 30. Domus ampla vel arcta, *a' ház tagas, avagy szoros,*
 31. Montes sunt alti, *a' hegyek magasság,*
 32. Valles profundæ, *a' völgyek mélyec,*
 33. Colles elevati, *a' halmok fel-emelkettek,*
 34. Casa est humilis, *a' kalyiba alacson,*
 35. Turris excelsa, *a' torony magas,*
 36. A'bies pocera, *a' jegenye fa tetés,*
 37. Fluvius brevis aut pro- *a' folyó viz tsekely avagy mély,*
 fundus,
 38. Filū est tenue (subtile, *a' tészta-fonal, vékony,*
 39. Funis crassus, *a' kótél temérdec,*
 40. Arundo est cava, *a' nád szál hézag, üreg,*
 41. Lignum est solidum, *a' fa merő,*
 42. Foramen est vacuum *a' lyuk üres,*
 (inane,)
43. Caminus, plenus fumi, *a' kementze (kémény) teli füstel,*
 44. Linea est recta v. curva *a' linea egyenes, vagy borgan,*
 45. Superficies aspera vel *a' külső szín darabos avagy*
 levis, *sima,*

46. Pondus gráve aut leve, az tereh (mérték) nehéz
avagy könnyű,
47. Globus est rotúndus, az golyobis gömbölyeg,
48. Colúmma téres, az oszlop kerekded,
49. Mensa quadrata, az asztal négy szegű,
50. X habet formam crucis, az X bótűnek kereszt formája vagon,
51. Pavo est formósus, az Páva ékes,
52. Símia defórmis, Az Majom rút, (éktelen.)

Colóres.

Szinek.

53. Creta est alba, Az Creta fejer,
54. Tábulá nigra, az jegző tábla fekete,
55. Cinnábaris rubra, az minium veres,
56. Sulphur lúteum, az kén-kő verhenyő sarga,
57. Gramen víride, az pásit zöld,
58. Firmaméntum cæruleum, az tsillagos ég kék színű,
59. Vitrum est pellúcidū, az üveg világos, (által-látzó)
60. Asser opácus, az deszka sötétes, (homályos)
61. Aqua túrbida vel clara az víz zavaros avagy tisztá.

Sapóres.

Izek.

62. Mel est dulce. Az méz édes,
63. Sicut & fácccharum, mint a nád-méz-is,
64. Fel amárum, az epe keserű,
65. Acétum ácidum, az etzet savanyu,
66. Sal falsum, az só főös,
67. Piper acre, az bors erős,
68. Immatúrum pomum acérbum vel austérū. az éretlen alma keserű vagy savanyu.

69. Odor.

Odóres.

Szagok.

69. Odor est suavis,

70. Foetor teter.

Alia qualitates.

71. Lutum est húmidum,

72. Pulvis ficcus,

73. Ossa dura,

74. Caro mollis,

75. Glacies lúbrica,

76. Pruna est calida &
candens,

77. Carbo frígíd⁹ & áter,

78. Nos incédimus vestít⁹,

79. Indi nudi,

80. Unicórnis est ferum
áanimal,

81. Vacca mansuétum,
(cicur,)

82. Leo savum,

83. Ovis mite,

84. Convíva est hílaris,

85. Locus amœnus,

86. Amicitia jucúnda,

87. Núncium lætum,

88. Omnia illa grata &
accépta,

89. Locus est cómodus
vel incómodus.

90. Temp⁹ opportunum
vel inopportunum,

91. Instruméntum aptum
vel inéptum,

Az illat kedves gyönyörű,

az bűdőség iszonyu kedvetlen.

Más mineműségek.

Az Sár nedves,

az por száraz,

az tsontok kemények,

az hús lágy,

az jég sík, (síkamlo)

az eleven szén meleg és fénlő
tűzes,

az holt szén hideg, és fekete,

mi ruhában járunk,

az Indiai mezítelen,

az unicornis vad állat,

az tehen szelid,

az oroszlán kegyetlen,

az juh engedelmes szelid,

az vendég vidám,

az hely kies,

az barátság gyönyörűséges,

az izenet (hír) örvendetes.

mind azok kedvesek és kelle-
metesek,

az hely illendő, vagy illetlen,

az idő alkalmas, avagy al-
kalmatlan,

az eszköz alkalmas vagy al-
kalmatlan,

92. *Personā idonea, vel inidonea,* a' személy illendő, vagy illetlen
93. *Res est necessaria vel supervacanea,* az dolog szükséges avagy szükségtelen.
94. *Rei usus est utilis aut noxius,* az dologgal való élés hasznos, vagy ártalmas,
95. *Res rei similis aut dissimilis,* Edgygyik dolog a' másikhoz hasonló avagy hasonlatlan,
96. *Sylva est densa vel rara.* az erdő sűrű avagy ritka,
97. *Ager fecundus aut sterilis,* az mező, (szántó föld) termékeny avagy terméketlen,
98. *Motus est celer aut tardus,* (ger, az mozgás gyors avagy késő,
99. *Cursor alacer aut piger,* az posta gyors avagy rest,
100. *Operarius gnavus aut ignavus,* az munkás szerény avagy túnya,
101. *Securis est acuta vel stupida, (hebes,)* az fejsze éles vagy éltelen,
102. *Cibus crudus vel coctus,* az éték nyers avagy főtt,
103. *Sermo jocosus vel serius,* a' beszéd tréfás vagy valóságos,
104. *Historia certa aut dubia,* a' historia (a' meg-lőtt dolog) bizonyos avagy kétséges.
105. *Testimonium verum aut falsum..* a' bizonyosság-tétel igaz vagy hamis.
- Comparativa.* Az edgymással edgybe hasonlitandó szók.
106. *Primus est doctus.* Az első tudós,
107. *Secundus doctior,* a' másik tudosabb,
108. *Tertius doctissimus.* a' harmadik tudoságos.

Anómala comparatio. Régulátlan edgyben
hásonlittatas.

109. Taurus est magnus,	A' Bika nagy,
110. Camélus major,	a' Teve nagyobb,
111. Elephas máximus,	az Elephant leg nagyobb,
112. Passer est parvus,	a' veréb kicsiny,
113. Parus minor,	a' Paris madár kissébb,
114. Tróchilus minimus,	az ókör szem leg kissébb,
115. Cerevisia est bona,	a' szalad ser jó,
116. Mulsum mélius,	a' méh ser jobb,
117. Vinum óptimum,	a' bor leg jobb.
118. Lacérta est mala,	a' gyék gonosz,
119. Vipera pejor,	a' Vipera kígyó gonoszzabb,
120. Aspis pessimus.	az Aspis kígyó leg gonoszzabb.

Denominativa.

Nevező szók.

121. Ducatus est aureus,	Az arany pénz aranyból való,
122. Talérus argenteus,	a' tallér ezüsből való,
123. Ahénium cupreum,	az üst rézből való,
124. Cantharus stánneus,	a' kanna fejez ónból való,
125. Malleus ferreus,	a' pöröly (kalapács) vasból való,
126. Scamnum ligneum,	a' padszéc fából való,
127. Murus lapideus.	a' fal kőből való.

C A P U T. II.

Dererum actionibus & passionibus. A' dolgoknak tselekedetokról és szenvedésokról.

128. Creatoris in honorē,	A' teremtőnek tisztességére,
129. Faciunt omnes creaturæ suum officium.	Tselekezik minden teremtetet
állatok az ő tiszteket.

Cele-

Cælestium actiões.

Az Fgi teremtetett ál-
latoknac tselekedetik.

130. A'ngeli celebranteū, Az Angyalok ditsérik őtet,
131. Sol lucet, A' Nap vilagoskodik,
132. Luna splendet, a hold fénlíc,
133. Stellæ micant, a' tsillagok ragyognac,
134. Mánè incipit dies, Reggel kezdetik a' nappal,
135. Vesperis nox. Este az étszaka.

Elementorum.

Az éltető állatokéi.

136. Elementa alunt nos, Az éltető állatok minket táplálnac,
137. Ignis ardet, a' tűz ég,
138. Flamma flagrat, a' láng lángol, lobog,
139. Scintilla gliscit, a' szikra szókdós,
140. Tónitru tonat, a' menydörgés dörög,
141. Ventus flat. a' szél fu,
142. Plúvia pluit, az eső esic, esőzic,
143. Nix ningit, a' hó havul esic, havazic,
144. Aqua in plano fluit, a' víz foly a' lapályon,
145. Ex vāse manat, az edényből szivarkozic,
146. Ex fonte salit, a' kút fóból ki-buzog, fel-šókic,
147. E puteo hauritur. a' kúból merittetic.

Plantarum.

A' Plántákéi.

158. Herba crescit, A' fű nevededic,
159. Fólium viret, a' fānac vagy fūnec levele zöl-
dellic,
150. Flos floret; a' virág virágzic,
151. Fructus maturēscit, a' gyümöls éric,
152. Quem ut carpas, Mellyet hogy le szakasz,
153. Flecteratum, hajtsd-meg az ágat,

154. Sive

154. Sive sint pyra, sive Arar kőrtvélyec, akar szilvác,
pruna, sive cerasa, &c akar tseresnyéc legyenec,
155. Nux continet nucleū, a dio hajában vagyon a bél,
156. Rosa olet bene, a Rosa jól szagoskodik,
157. Urtica urit. a tsalán tsip.
Animálium. A' lelkes állatokéi.
158. Lapis jacet, A' kő fekszik.
159. Arbor stat, az élő fa fönny áll,
160. Animal se movet, a lelkes állat magát mozgattya
161. Avis volat, a madar röpül,
162. Piscis natat, a hal úsz,
163. Quádrupes gráditur, a négy lábu állat lépik,
164. Serpens serpit, a kígyó tsúsz,
165. Vermis repit, a féreg mász,
166. Cervus currit, a szarvas fút,
167. Equus hinnit, a ló nyerit,
168. Bos mugit, az ökör bög (bómból),
169. Agnus bálát, a barány béget,
170. Porcus (sus) grunnit, a disznó röhög,
171. Ursus murmurat, a medve dörömböl,
172. Lupus ululat, a farkas ordit,
173. Canis latrat, az eb ugat,
174. A'ries arietat, a kos túrkólódik,
175. Bēllua lāniat, a fene vad szaggat,
176. Lepus fugit, a nyul fút,
177. Vulpes mutat pilos, a roka változtatya szórit,
178. Catus (felis) capit mures, a matska egereket fog,
179. Gallina ponit ova, a tyúk tojik tojományokat,
180. Anser véscitur avēna a lúd zabot eszik,
181. Vermes rodunt ping- a férges rágják a kővéreket,
via,

181. Pediculi mordent, *A' tetűk tsipik a' bőrt,*
 curem.
 183. Ur & púlices atque, *a' mint a' balhák és a' szunyo-*
 cúlíces, (sa, *gok is,*
 184. Formíca est laboriós, *a' hangya munkás,*
 185. Aránea artificiós, *a' pók mesterséges,*
 186. Apes pungūt acúleo, *a' méhecs fulakokkal szurdalnac,*
 187. Quicquid vivit viget, *valami él erejében vagyon.*

*Hominis.**Az emberéi.*

188. Nos agimus vária, *Mi tselekedünk külömb-kü-*
 lömbfele dolgokat,
 189. Córpore & ánimo, *testünkkel és elménkkel,*
 190. Caput replétur cère, *a' fő meg-telik agyvelővel,*
 191. Tegitur capillis, (bro *haj szálakkal be-fedetik,*
 192. Excepto vultu. *az artzulattul meg-válva,*
 193. Nullum membrum *semmi tag nem adatott hejá-*
 frustra datum est, *ban,*
 194. Nam óculis cernim⁹, *mert szemünkkel nézünk,*
 195. Per nasum excerni- *az orrunkon ki fujjuk az tak-*
 mus, *nyot,*
 196. Frons habet rugas, *a' homloknac rántzai vadnac,*
 197. Aures audiunt, *a' fulek hallanak,*
 198. Nares olfaciunt, *az orlyukacs szaglanak,*
 199. Lingua gustat quó- *az nyelv meg-kóstollya mi izú*
 modo res sapiant, *légyen valami,*
 200. Dentibus mandim⁹, *fogainkkal rágunk,*
 201. Stómach⁹ cōcoquit, *a' gyomor emészti,*
 202. Intestína égerunt, *a' belecs ki adgyác, ki-vetik,*
 203. Hepar cōfícit sang- *a' máj tsinállya a' vért, és az e-*
 vinem & dimittit per *reken széllyel bortsáttya,*
 venas,

naphtha, bolus armenus, terra sigillata, cerussa, creta, rubrica, cinnabaris seu minium, auripigmentum, ochra, chrysocola, &c. succi minerales dicuntur, aromatariorum merces.

gyulo surkos gyanta, bonus armenus, áchermes, kendőző görögfehér, kreta, vörös kreta, cinobrium avagy minium, sárga aranfesték, verhenyő sárga föld, aranyenyő &c. értz kőzzul sivárkőző bányási nedvességeknek mondattatnac, s-a' Patikárosok árui.

XI. De Arboribus & fructibus.

XI. Az élő fákról és gyümölcsökről.

105. Planta fibris radicum humorem imbibens, alescit, viget, frondet floretque.

105. Az óltovány [palánta] az őgökereinek aprosálurostyaín be-síván a nedvességet, tápláltatic, élled, ágasboga sodik és virágzik.

106. Eo destituta flaccit, marcessit, arescitq; illico.

106. Attul meg-fosztatván el-bervad, meg fonnyad, és legottan el-asz [meg-szárad].

107. Stirps dicitur, quatenus se in ramos, ramulos & frondes pandit.

107. Tőnek mondatic, a menyiben magát ágakra, ágatskákra és ágbogakra terjeszti.

108. His defectis revulsisque, trunci, caudicis & stipitis nomen habet.

108. Ezek le-vágattatván és le-nyesettetvén, törsoőknek, rzőlönknek és tőkének nevet vicseli.

109. Extrinsecus cortex flectit, intus seu intrinsecus adhiberi, qui glubi possunt, nullum vident, medulla

109. Kívül az heja vagon, belől avagy belső részén az hártiac, melyek le-hámlanac, midőn zöldellenec; a' béli [verő

B

verő

CSZK Ielt.

Régi Nyomt. T.

52 / 317 / 5 / 2002

verò intima.

110. Arboribus folia delabuntur, & recrescunt, præterquam gummosis, quæ continuè usque & usque vernant, ut buxus, aquifolia seu agrifolia, taxus, &c.

111. Pomus seu malus, pyrus, cerasus, prunus, ficus, olea, arbores sunt fativæ: fraxinus, fagus, alnus, ornus, silvestres.

112. Illæ omnes fructiferae: harum pleræq; steriles, ut betula, populus alba, populus nigra, salix; quæ dat vimina, quorum contextu corbes & crates fiunt, ac tricantur.

113. Abies procera est, ut & picea, larix, cedrus, cupressus: palma dactylos ferens si curvatur, eò validius in sublime nititur.

114. Quædam umbriferæ sunt, & umbracula præ-

leje] pedig leg bellyebb van.

110. Az élő fáknak levelei lehullanak, és ujjobban ki-nőnek, a mézges [gyantások] magszemesektől kiválva, amelyek mindenkor és szüntelen zöldellenek, mint a puszpáng, tővisses levelű tölgyfa, tiszafa, &c.

111. Az almafa, körtvélyfa, tseresnye fa, szilva fa, fügef a, olaj fa, szeléd őltői fák: A kőrös fa, bik fa, eger fa, gyertyán fa, erdei [vad] fák.

112. Amazok mind gyümölcs hozók: Ezek többire gyümölcstelenek [soványok, meddők] mint a nyír fa, fejfér nyár fa, fekete nyár fa, fűzf a, a mely fűző veszőket [kötő veszőket] ád, a melyeknek ősvé sővésekből kosárcs és kascó lesznek és fűzetetnek [fonyattatnak].

113. A jegenyefa magas, mint a szuroc fenyő fa is, vörös fenyő, Cedrus, Ciprus: Az hosszúgubát hozó palma fa ha megborgasztatik, annál erősebben [inkább] magassan igyekezik nőni.

114. Némelyek árnyékhozók, és árnyéket tartanak, [hoztant,

stant, (opacant) nomina-
tim tilia, platanus, ulmus,
& cæteræ latifoliæ, folio-
sæ, frondosæ.

115. Gemma hians pro-
trudit florem, flos fru-
ctum immaturum, cujus
loco in fico grossulus
prodit.

116. Qui postea ma-
turescit, & carpitur, aut
per se decedit, aut decu-
titur.

117. Quidam sunt
præcoces, alii serotini si-
ve chordi, quidam per-
ennes, ut baccæ Juni-
peri.

118. Eduntur autem
vel recentes, vel victi,
vel fracidi, aliquando
cum termitè devulsi: a-
lii lias asservantur in opo-
rotheca seu oporophy-
lacio.

119. Cerasa oblongis
petiolis seu pediculis pen-
dent: amarylla breviu-
sculis.

120. Mespila sunt lanu-

mályosírnac] nevezet serént az
hás fa, plátán fa, szilfa, és e-
gyéb széles levelő, [nagy leve-
les] ágas-bogas fák.

115. A' ki-nyilo bimbo a' vi-
rágot ki-tollya, a' virág az é-
retlen gyümölsőt, melly be-
lyet a' fige fán éretlen füge
jón-ki.

116. A' melly annak utánna
meg-érik, és le-szakasztatik,
avagy magátul [önként] le-
esik, avagy le-üttetik.

117. Némellyek korán érők
[előre érők,] némellyek későn
érők avagy telelőec, némellyek
mindenkoron érők, mint a' gya-
log fenyő magvai.

118. Eternec penig az oc vagy
míg újac, nyersen, vagy fonyaszt-
va, vagy pohulva, [magában
meg főve] néha termett ágastul
le-szakasztatván: egyéb aránt
el-tartatnac a' téli gyümöls
házban avagy őszi gyümöls
tarto helyen.

119. A' tserefnyék hosszú tsut-
kákon avagy lábatkákon füg-
genec: a' medgyec [vörötseref-
nyéc] rövidetskéken.

120. A' Nasspolyak gyapjosoc,
B 2 gino-

ginosa, calculosaque si-
ve lapidosa; & pruna
damascena, armeniaca,
perfica succulenta, ceri-
na, nana, silvestria, ossicu-
lata.

[mohosoc.pihesec] kővesec avag
kőversec; és a durántzai sil-
vák, tengeri baratzkoc, leves
baratzkoc, fejer szilvác, [dob-
zok] apro szilvác, kőkény szil-
vác, tsontosoc [kemény magu-
vak.]

221. Putamen amoveat,
& nucem (si casta non
est) dentibus aut nuci-
frangibulo, nucifragâ,
frangat oportet, qui nu-
cleum esse vult; sive fit
juglans, sive avellana,
amygdalum aut castanea,
quas fert nux, corylus,
amygdala & castanea;
item tribulus.

121. A kopátsolékiát [but-
kojat] el-veffe, (el-hámtsa) és
a diót (ha nem üres) foggal
avagy dio-törövel, dio-verő
kalapátsal, meg-törje szük-
ség, a ki dió bét akar enni;
akár öreg (Olasz) dio legyen,
akár mogyoro, mondola avagy
gesztenye, mellyet hoz (terem)
a dio fa, mogyoro fa, mondola fa
és gesztenye fa; ismét sulyom.

122. Suber, ilex & quer-
cus gallas & glandes, pi-
nus nuces pineas seu stro-
bilos, nucleos habentes,
qui saccharo condiuntur,
cornus corna, laurus, acer,
& sorbus sylvestris, bac-
cas ferunt.

122. A mackos fa, tölly fa és
tser fa bugát és mackot, a fenyő
fa fenyő diót avagy hoszszu fe-
nyő bugát, kinec séki (béli) va-
gyon, mellyec nádmézzel kését-
tetnek meg, a som fa somot, a
borostyán fa, jávor fa, és az er-
dei berkenye fa, apro gyümöl-
tsőket hoznac (teremnac).

123. Pyra tam hordea-
ria quam cætera, pistachia,
forba, siliquæ, cotonea
seu cydonia, aurantia, ci-

123. Mind az árpával érő
s-mindegyéb kőrt vélyec, Egyi-
ptomi dióc, berkenyéc, Sz. Já-
nos kenyere, bí almác avagy birs

tria, limonia, & punica
seu mala granata stipant,
adstringunt, oppilant:
ficus, fraga, mora mori,
mora rubi ideci, mora
mirti seu mirtilli (vacci-
nia) melones, pepones,
cucurbitæ, cucumeres,
jujubæ seu zizypha & uvæ,
passæ laxant.

almác, narantsoc, citromoc, le-
monyác és a pomágránátoc ösz-
ve vonnyác, bé-szorittyác, és bé-
rekesztic a gyomrot: a fige, az
eperjec, sai sederjec, tóvisses
sederjec, vivola koron termő
fenyő mag babásu apro seder-
jec, görög dinnyec, sárga din-
nyec, tókóc, ugorkác, jujubákoc
és a tengeri szőlőc ágétnac (lá-
gyettyác az hasat).

124. Thus, myrrha,
mastiche, camphora, sar-
cocolla, terebinthina, re-
sina, & pix, succi & gūmi
sunt arborum certarum:
quin & succinum lyncu-
rium seu glessum gummi
quodpiam est, ut ferunt.

124. A' tőmjén, myrrha,
mástic (lentse fánac enyve)
camfor, vörös gumi, terpent-
ina, resin, és szuroc, nedveségi
és meszái bizonyos élő fák-
nak: sőt még az hiuz gyan-
ta is avagymáz, valami mats-
ka méz, a' mint mondgyák.

XII. De Herbis.

XII. A' Fűvekről.

125. Herba cauli vel sca-
po innititur. Quædam
ut prædictæ cucurbitæ, cu-
cumeres, &c. ocyssimè
crescunt, emoriunturque
omnes quotannis, præter
sedum seu semper vivum,
& vincam pervincam,
quæ perennant.

125. A' fű az ő tőrszáján a-
vagy szárán függ. Némellyek
mint az oda föl meg-mondot
tókóc, ugorkác, &c. meszsze
ki terjednec (nőnec), és mind-
nyáján minden esztendőnként
ki-halnac, a' bárány-tsótsón
avagy fűsfűn, és a' bőrvei a-
vagy lontzon (pervingen) ki-
vül, a' mellyec sok ideig tartók.

B 3

126. Ex

omnes sunt herbe quæ

126. Ex his rapum, napus, cærota, sifer, raphanus major, & raphanus minor, pastinaca, brassica, spinacia, crambe seu brassica capitata, brassica apiastra vel sabellica, atriplex, lactuca, scolymus, cyclaminus seu cyclaminum, apium sive petroselinum, nasturtium, & cochlearia, olera vocantur.

127. Fruges sunt, quæ in culmum seu calamum surgunt, & spicas sive aristas, sive muticas ferunt; glumis autem granum fovent; ut oryza, zea, ador, milium, panicum, frumentum saracenicum, & frumentum Indicum.

128. Legumina verò filiquis & valvulis, ut infaba, piso, cicere, vicia, ervo, lente, lupinis, Phaseolis videre est.

129. Sed quæ fit ut triticum in siliginem seu seca-

126. Ezek közöttül a répa, karo répa, vörös répa, bagolyborso, az öreg és apró retet, sárfárgarépa, (muroc) káposzta, espinátz, fejér avagy fejes káposzta, apró fodor avagy haraszt káposzta, laboda, solyáta, tekervény, ports fű, méh fű, avagy petreselyem, torma, és kálános fű, paréjárnac hivattatnak.

127. Veteményes magok azok, a melyec szálban avagy szárban kelnek, és szálkás kálászokat avagy fejeket, avagy tarkalászokat hoznak; a tokjokban pedig magot (szemet) nevelnek; mint a riskása, tártárka, (hajdena) cirok, kóles, tónkóly, török buza, és tengeri (Indiai) buza.

128. Az hejászedegető veteményec pedig hivelykekben és nyíló hejakban teremnek, mint a babban, borsóban, szeges borsóban, vad lentsében, lednekben (búckónben) lentsében, keserű vad babban, (rozsban), török babban meg-láthatni.

129. De honnét vagyon hogy a buza rófsá, söt konkolle &

le & colyram, imò in zizania
& lolium seu æram, hor-
deū in ægyloperem, avena in
avenam fatuā degeneret?

130. Farrago pecoris cau-
sâ feritur.

131. Bulbosa seu bul-
bum pro radice habentia,
sunt; allium, cepa, por-
rus vel porrum, colchium,
lilium; & exotica, af-
phodelus, anemone, hya-
cinthus, narcissus, scilla
(squilla) tulipa, &c.

132. Aromata quædam
extranea, & quædam ver-
nacula sunt; ut piper, gin-
giber, cedoaria seu zadura,
cinnamomum, nux myri-
stica, macer, caryophylla,
acorus vel acorū, corian-
drum, anisum, anethum,
cuminū, sinapi, crocus vel
crocum, galanga, arum, ca-
rum seu carvum, foenicu-
lum, thymus.

133. Odoriferæ & corona-
riæ, è quibus corollas, ferta
atq; servias vient, sunt: a-

lyá-ís és vadótzá, az árpapihes
muharrá, a' záb vad zabbá vál-
tozeéc? (el-fajdullyon?)

130. A' zavar (gyűlevész a-
bajdotz avagy alakor) a' ba-
rom kedvejért vettetik.

131. Fejések avagy a' mellyek-
nek gyökér helyet fejek vagon,
ezek; fokhagyma, vörös hag-
ma, par hagyma, mogyoro hag-
ma, lilium; és idegen országból
valóc, ókór fark, pipats, (pa-
tats) kigyo hagyma, nárcios lili-
um, tengeri vörös hagyma, fo-
kos hagyma.

132. A' fű berßámoc némel-
lyek idegenec (kívül valóc) és
némellyec hazánkbeliec; mint
a' bors, a' gyömbér, eleven gyöm-
bér, fa héj, szeretsen dio, szere-
tsen dio virág, szek fű, sárga
vizi lilium, coriándrom, fű mag
(bors fű) eb kapor, (kapor) O-
lasz kómény, mustár, sáfrány,
keserű gyökér neme, borju láb
avagy lsten szakállá nevű fű,
kómény, méh fű (balsam fű).

133. Jó szagu (illatozo) és
koszoruban valóc, a' mellyekből
koszorukat, bokrétaikat és virá-

marac⁹ (sampsuchum majorana) amaranth⁹, bellis, calendula, caryophyllus, lavendula, leucoium luteū leucoium Italicum (album & rubrum) pœonia, rosa, rosmarinus, lilium convallium, viola, serpillum, primula veris, consolida regalis, & ptarmica.

134. Gramini accensentur, alfine, anagallis, anonis seu ononis, anserina, betonica, chamaëdis, carex, consolida seu symphytum, convolvulus seu smilax, cuscuta, cytiscus, dictamnium, erica, euphrasia five euphrasia, lappa, lagopus, lepidium, malva, millefolium, muscus, pilosella, persicaria, pulicaria seu psyllium, plantago, polygonatū, polygala, prunella, ranunculus, senecio, serpētaria seu dracūcūl⁹, sonch⁹, taraxacum seu hieracium minus, trifolium, urtica, alopecurus, item alga, caltha, ebul⁹ & lens palustris.

134. A' pásitos fűhöz szám-
lalratnac, tik-hur, kakuk tör-
jék, ókörgus avagy eke akadály,
vad varádits, sebfű, tserfa le-
velű fű, sás, fekete nádaly fű
avagy köves nádaly, folyo fű,
haj nevelő fű, zanoth, ezer
jó fű, reptzén, dictamnium, sem
gyógyéto avagy szem tisztéto
eufrásia fű, lapu, nyul láb, sása
fű, málva, eger fark, moh fű,
szórós fű, keserű balha fű avagy
balha virág, utifű, portsin fű
avagy ports fű, fejeér gyökér, sok
térdű fű, avagy kőröszt fű, silva
fű, (gyék fű) kakas láb, sósós
fű, kígyotranc, avagy sárkány
gyökér, díszno kék, olyv fű a-
vagy erdei saláta, három levelő
fű, tsollyán, réti kender (avagy
gyapjas fű, roka fark) ismét hinár, gyűrű virág, földi bodza,
és vad lentse.

135. Medicinales aliæ peregrinæ sunt; ut aloë, fœnum græcum, rhabarbarum, cassia, sena: aliæ nostrates, eæque vel hortenses, vel campestræ. Hortenses, abrotonum femina & mas, acanthus, ageratum seu hepatica, aquilegia, dipsacus, & cardui sativi varii: gentiana, helenium (enula, inula) helleborus, horminum, hisopus, ligusticum, (levisticum hippocelinum) matricaria, menta, menta crispata, nardus, ocymum, pullegium, pyrethrum, ruta, salvia, satureia, vesicaria seu helicacabus.

136. Campestræ vel temperatæ sunt, ut adiantum, asparagus, glycyrrhiza.

Vel calidæ, ut absinthium, agrimonia, angelica, apium, apiastrum, artemisia, asarum, borrago, buglossum, buphthalmus, beta, bottys, chamamelum seu chamomil-

135. Az orvoslo füvek némelyek idegenec: mint az aloë, ketske szarvu fü, ló-föska, cassia, méh fü: némelyek nálunk való, és azok is avagy kertiec. avagy mezeiec. Kertiec, az Isten fája, melly nőstény és him, pápa fü, fekete gyopár sabasü fü avagy máj gyógyító fü, keselő fü, bogáts koro, és különb különb féle boldog asszony tövissei: Keserű gyökér, örvén gyökér, fejer hunyor avagy szaszpa, prüssentő gyökér (sárga kúrkorts, skarlát fü) Isop, levesticom, mátra fü avagy fünek annya, menta, fodor menta, spikinárd, brasiliom. (szagos fü,) tsombor avagy polaj tárkony, ruta, sálya, bors fü, Venus kódoke.

136. A mezei füvek avagy középtermészetűek (timporaltattac), ugymint az árva leány haja, kalári fü, édes gyökér.

Avagy meleg természetűec, mint az üröm, apro bojtorján, (párlo fü) angyal fü, atratzel, méh fü, fekete üröm, kopotnyac, mezei ökör nyelv, vad ökör nyelv, ökör szem, tészla, isten kenyere, szék fü, kalintza, földi

la, chamæpytis, centaurium, chelidonium minus, calamintha, colocyntis, conyza, daucus, esula vel tithymalus, fumaria, linaria, marrubium, melilotus, melissa, mercurialis, nigella seu melanthium, orchis, origanum, peucedanum, pimpinella, polypodium, satyrium, saxifraga, scabiosa, scolopendrium, scordium, serpillum, tussilago, verbena, cyanus & cetago five pseudomelanthium, &c.

epe, kis sebbi fetske fű, ló-ménta avagy vízi ménta, sári tók, balha fű, édes gyökerű kotsórd, apro sár mag avagy has indétó eb-réj, földi füst, len levelő fű, (bugyos fű, vad len-fa gyökerű fű,) peßertze fű, sár kelep, mezelke, has purgáló fű, fekete mák avagy gith, vitéz fű avagy agár mony, fekete gyopár, erdei vad kőmény avagy kénköves gyökér, chaba úró, sent János gyökere, nősző fű, kőrontó fű, vesztő fű, sópró fű (avagy órdóg harapta fű, fekély fű) sárvas nyelvő fű, ezer jó fű avagy fog-hayma illatu fű, kakuc fű, édes lapu, sápora fű, kék buza virág, sárga mezei rósa, avagy hamis konkoly, &c.

Vel frigida, ut atriplex, acetosa seu oxalis, acetosella, blitum cicutarium, chondrilla, intybus, endivia, hyoscyamus, mandragora, oxylapathum, parietaria, portulaca, scariola & spinacia.

Avagy hidegek, mint a laboda, sóska öreg ló sóska, apro sóska, nagy erdei salyáta (rapontz) apro katang, nap után járó fű, díszno kék, belénd fű, natragulya (nagydragulya) hegyes lapu, perje fű, kővér portsin, vad salyáta (keserű fodor salyáta) spinátz (barát paréj).

Vel

Vel humidæ, ut nymphaea & sagitta.

Avagy nedvessek, mint a vízi tók, tsók fű.

Vel sicca, ut clematis (vinca, vinca pervinca,) ebulus, filix, glastum seu isatis, lapathum, quinquefolium seu penthaphyllum, verbascum.

Vagy szárazoc, mint a folyó fű (lontz, magyar bórvei fű, perving) földi bodza, perje, mil avagy gyapju festő fű, hegyes lapu, öt levelű fű avagy szár fű, ökör fark.

Sequentes chirurgicæ sunt: aristolochia, cynoglossum, eryngium, filipendula, genista, herniaria, hypericum, pannes, tanacerum, veronica, vincetoxicum, &c.

A következendők Borbély szerzőkhöz való: Farkas hézag gyökér (farkas alma) ebnyeiv, matska tövis, Szent János kenyere, iglice, szamár tövis, tsöngő fű, minden gyógyító fű, varádits, betonia fű, (erdei sálya, ditsóséges fű) mérgező fű.

137. Aconitum, cicuta, napellus, venenatæ sunt: sed papaveris capitulum vulneratum, destillat opium, quod vim soporandi & stupefaciendi habet; ideoque anodinum est.

137. Mérgező fű, bóróc, turbulya sabásu fű, apro fekete bórók, mérgesek; de a máknak megfértet (sebhertet) fejetskéje, mák szemeket hullat, mellynek álom hozó és meg-tompító ereje vagyon; s-ez okáért fájdalom enyhítő.

VIII. De Fruticibus.

XIII. A Tsömötekről.

138. Sambucus, berberis, ribes, rubes, rubus, rubus idæus, hederá, ligustrum, glycyrrhiza, balsamum, sabina, sola-

138. A bodza fa, hegyes tövis, Szent János fája, galagonya fa, tsipke bokor, szederjin bokor, folyó borostyán, fagyalfa, édes gyökér, balsamum fa, boldog num,

num, spinosusque paliurus, rolanum, ruscus seu brusculus, tamarix, lentiscus, agrifolium, spina, sentis. Item vepres & dumus, frutices ac virgulta cluent.

139. Cannæ, arundines, internodia habentes, & junci palustria amant.

140. Ex scirpo, cui typha innascuntur, enodi, tegetes conficiunt.

141. Boleti, tubera, capreolini & ruffuli, inter fungos præstantissimi sunt; & quorundam lauticiæ.

XIV. De Animalibus, & primò de avibus.

142. Quicquid vitæ, sensu & motu præditum est, animal est.

143. Alites enim volant; aquatilia seu natatilia natant; illæ alis ac pennis, hæc pinnis: qua-

aszfzony ága, (eb szőlő paponya) és a tövisses medve talpufü, pallagirosa, Olasz pésmakóro, tamaricfa, lentsefa, diszno kómény, túske, tövis. Ismét a tövisses burjánoc és bokroc, tömöték és veszfzós helyec nevével ditsekednek.

139. A nádac, nád szálac, közben közbent somósok lévén, és a kákák motsárokat (vize-nyős helyeket) szeretnek.

140. A gyékén kákából, (sit-tjoból) a melyben pálikák nevelkednec, butko (tsomo) nélkül lévén, gyékényeket tsinalnak.

141. Az ur gombác, szömör-tsóc, tseperke göbác, (gelyvác) és a vörös gombác, (kenyér gombác) a gombák között legjobbac; és némelyeknek tsomógei.

XIV. Az élő állatokról, és elsőben a madarokról

142. Valami léttel, érzékenységgel és mozgással felruházatot, (ékesítettet) élő állat az.

143. Mert a szárnyas állatok röpülnek; a vízben lakók úsznak; amazok szárnyokkal és tollokkal, ezek hal szárnyokkal: a négy ládrupe-

drupedia currunt; reptilia repunt.

144. Volucres sunt bipedes (manucodiatam esse apodem falsò dicunt) plumatæ & rufratæ; excepto vespertilione, qui pilosus & dentatus est.

145. Rostro colligentes grana ingluviem referciunt; nulla mingit.

146. Procreationis causâ copulantur, nidificant seu nidos struunt: halcyon alcedo vel halcedo in ipso pelago nidulatur.

147. Tum pariunt ova, quæ sub testa albumen & vitellum luteum occultant, iisque donec animentur incubantes, (nisi urina aut irrita atque hypomenia sint) pullos, eosque interdum implumes excludunt; qui dum pipiunt atque involucres sunt, piones dicuntur.

bu állatoc futnac; a' tsusso (másso) állatoc tsusfnac (másfnac).

144. A' madarac két lábúak (a' paradits madarat lábatlannac hamissan mondgyác) pihefek (tollasac) és orrosok (hegyes orruac); a' szárnyas egéren kiüül, a' melly szórós és fogas.

145. Orrockal szedegervén magokat (szemeket) bogyóket meg-tóltic; edgy sem huddik (vizellik).

146.. Szaporodásnak okáért edgyesülnek, fészkelődnek avagy fészket raknac: az halcyon madár, alcedo avagy halcedo szintén a' tengerben rak fészket.

147. Ackor osztán monyákat tojnak, mellyek az ó hejok alatt a' tojományfejérét és széket el-rejtic avagy el-titkollyác, és azokon ülven a' mig meg elevenednek (hanemha zápor, hügyössak és hejában való) fiakat, fázokat-is penig néha tollatlanokat költenec; a' kik meddig még tsipegnec (sibognac, pipiegnec) és hejokban való, piseknek (madár fiaknac, toronkátzoknac) mondatnac.

148. Rapaces sunt: vultur, milvus, buteo, accipiter, falco, nisus, æfalo, quæ unguibus uncis turtures, aliasque innocuas dilaniant.

149. Noctua noctu non sublustri solùm, sed & illuni cernit ac tuetur, interdiu cæcutit: Ut & aliæ nocturnæ, bubo, asio, scops, aluco, ulula, nycticorax, strix, caprimulgus.

150. Phasiani, otides (tardæ) tetraones, urogalli seu tetraces, maleagrides vel gallopavones, capones, attagenes, perdices, turdi, & coturnices curta cum cauda in deliciis habentur; & in ornithotrophiis seu ornithobasciis inclusæ pasci opimarique solent.

151. Olor seu cygnus, fulica, mergus, querquedula, onocrotalus seu

148. Ragadozók: a' saskeselyű, héja (kánya) vértse, ölyű, sólyom, karoly, sebes szárnyu ölyű, kik horgas kőrmöckel a' gerlitzéket és egyéb ártatlan madarakat el-tépnek (el-szaggatnac).

149. Az éjél járó madar nem tsak a' valamenyire világoskodo, hanem az hold nélkül való sötét éjjel is lát és néz, nappal vakoskodik: mint az egyéb éjjeli madarak is, bagoly, füles bagoly, nagy szemű bagoly, huhogo bagoly, éjjeli puppenevér (haris) északi tsikergo madár (sejes bagoly) ketskefejű madár

150. A' Fátzánoc, tuzokoc, (későn röpülő madarac) fuyac, fajloc, avagy vad ludac, tengeri tyukok avagy erdei kokasoc, kappanok, tsászár madarai, fogoly madarac, huos madarac és sürjek az ő kurta farkokkal, gyönyörűség bétartatnac; (kedvessec) és a' madár tarto helyekben rekesztetvén tápláltatni és hizlaltatni szoktanak.

151. A' cygnus avagy hattyu, sártsa, bujár, vad rétze, ökör bika avagy bölön bika, pellicán,

taurus,

taurus, pelecanus, gavia, gödény, és egyéb vízi madarak
& aliæ aquaticæ palmipedes sunt, nulla pennipes. széles lábu tenyeres talpuac, ed-
gyik sem tollas lábu.

152. Sturni gregatim, 152. A seregelyec seregen-
fed absque ordine, grues ként, de rend nélkül, a darvak
valdè congruè, ardeæ ad szép illendô rendel, a gének i-
modum excelsè volitant. gen magassan (fönnyen) röp-
dôfnek.

153. Canoræ sunt, acan- 153. Hangos szavuc, a ten-
this, alauda, acredula seu gelitz, patsirta, fülemüle,
lusciniæ (philomela), car- tzinege, pintóyke, (pinty)
duelis, fringilla, galgulyel gabor avagy gaborka, rigo,
galbula, merula, linaria. kenderike.

154. Palumbus seu palum- 154. Az ôfzi galamb avagy
bes & livia sunt columbæ vad galamb és kék galamb vad
feræ: Locus autem, in quo galamboc: az hely penig, az hol
columbæ educantur, co- a galambok neveltetnek, ga-
lumbariû, peristereon & lamb háznac, galambosnac, és
peristerotrophium vocit- galambbugnak hivattatik.

155. Merops, upupa, 155. A küllô, babuta (sarba-
picus, ficedula, rubeta- buk búdos babuc) harkály, nyári
(rubecula erithacus) cur tsoka, tsipke madár, (vörös ma-
ruca, rubecilla seu phœ- dár, sarmalyu) füstôs farku ma-
nicurus, vermibus ve- dár, poszáta (nyomoréc) vörös
fcuntur; ut & pyrrhulus, torku madár, férgekel élnek;
atque vanellus fortasse. mint a vörös harkály, és libotz-
is (bibitzis) talám.

156. Trochilus seu regulus 156. Az ôkör szem és a kis
& parvus parus, ridiculè se párix madár (tzinege) nevet-
struthioni seu struthioca- ségeffen (tsufosá) hasonlítanak
melo compararent. magokat a Strutz madárhoz.

157. Turdus sibi ipsi exitium cacare dicitur; quia ex eo quod conspurcat viscum pullulat: unde viscum seu viscus aviarium gluten.

158. Motacilla continuè & indefessè caudam motat & quatit: pavo suam versicolorem ocellatamq; seu variè pictam dispan-dens, superbit.

159. Cassita vel galerita cirrum, gallus cristam (cum in suo sterquilinio est vel cucurit) erigit: pardalus rostro nucleos frangit.

160. Anser, ganfa & anserculus, quem turundis faginant atque opimant, gingrit; anas tetrinnit; gallina gracillat & gloucit; corvus gloucitque; crocit; aquila clangit; ciconia crepitat, glottoratque; cuculus cuculat; noctua cucubat; pica garrit; monedula seu graculus fringulat; cornix cornica-

157. Az buros madár önnön magának veszedelmet szarni mondatic; mert abból a mit meg-rutét, lép (ragadovány) tsirázic: Az honnan leszen a lép avagy ragadovány madár fogo enyv.

158. A barázda billegető süntelen és fíráthatatlanul a farkát mozgattya és billegeti: a páva az ő tarkabarka és szemes avagy socképpen festet farkát el-terjesztvén, kevelykedik.

159. A Süsetec avagy püseték bobitáját, a kakas (mildon) az ő szemetén (az ülön) vagy on avagy kukurikol) farkát fölborzasztja: a fakúsz az orrával a dio heját meg-töri.

160. A lud, gátsa, és liba, melyet mētélt apoléckal (mor-saléckockal) hizlalnac és kővéritenek meg, gágog (sibog); a rétze zatyag (retzeg); a tyuk karitsál, kodátsol és kőtyog; az hollo korrog; a sas sü-völt; a golya (esstrag) kelepel és kattag; a kakuk kackukol; az éjjeli bagoly buhol; a farka tsörög; a tsoka avagy zajko tsatsog; a varju kákog;

tur;

rabidus, rabiosus, discurret passim; & in quod irruit, laniat, aut mordet, morsuque hydrophobum reddit.

*hós, duhós kódo eb, idest orva fél-
lél futkos; és a' mire rohan, meg-
sággattya, avagy marja, és
marásával viztúl félő beteggő
tészi.*

XVII. De Feris.

XVII. A' Vadakról.

189. In amoenis nemoribus, aut secus sylvarum saltus pastæ feræ, ad sua lustra, spelæa, & latebras se recipiunt, & referunt, ea repetunt.

*189. A' kies berkekben, avagy
az erdei ligetec mellett táplál-
tatot vadac, az ő barlangiokbā,
lyukokban, és rejtőc helyekben
fogiák magokat, oda mennec, és
azokra vissza térnec.*

190. Elephas elephantis seu barrus, belluarum maxima, qui crura non flectere à multis falsò & putatur & dicitur, barrit, ac proboscide seu promuscide pabulum attrahit, arripitque.

*190. Az elephánt, a' fene vad-
dak közt leg nagyobb, a' ki hogy
sárait [térdeit] meg nem haj-
hattya sokan hamissan vélic és
mondgyác, bartzag, [korrogat]
és a' vápos orrával [mint edgy
kézzel] az abrakot el-vészi, és
el-fogja.*

191. Monoceros vel unicornu, unicornis, abditissima deserta, inhospitaque tesqua incolit.

*191. Az edgy szarvu, unicor-
nüs, a' félen való helyeken el-rej-
tet pusztákat és az iszonyu lakó-
nélkül való kietleneket lakia.*

192. Rhinoceros osseis squamis indutus est.

*192. A' Rhinoceros [kinec orrán
sokot nőni sarva] tsont tetém-
mel [béjakkal] öltőztetet-fől.*

193. Alcis tergus ictu gladii non secatur, estque impenetrabile.

*193. Az ágasboz as sarvu Al-
cénac háta az éles fegyver tsá-
pással meg nem vágattathatic,
és nem-is áli alhatato.*

194. Villosus urfus
murmurat & uncat:
quodque progenit, cir-
cum lambendo, si credi-
mus, effingit.

195. Pardus seu pan-
ther quod terno saltu
nonprehendit, mittit.

196. Tigris ferocitate
omnes superat.

197. Lynx maculosa vi-
su pollet: Inde, lynceis
oculis videre.

198. Cervum cornua
non gravant, quamvis
grandia: agilis est, & lon-
gissimi ævi: rancet inter-
dum, & inprimis in autu-
mno, cum amore ardens,
cervam avidè cupit & in-
sequitur.

199. Non ab similibus huic
dama, sed minor: item ca-
prea seu dorcas, cujus ma-
sculus hinnulus est.

200. Capricornus, ibex,
& rupicapra, præruptas
inaccessasque rupes scan-
dunt.

194. A' sörös (borzas) med-
ve morog (dörömböl) és kőrmé-
vel kapál: és a' mit sült, környül
nyalogatván, ha kell hinnunc,
ki-formállya.

195. A' párdutz avagy Hircá-
niában termő nőstény párdutz
a' mit harmadic ugrásával meg
nem fog, el-botsáttya.

196. A' Tigris feneséggel min-
deneket fölyül-mul (halad).

197. A' tarkás (pöttögétet)
hiuz láttással bir (bővölködic):
Innét mondatic, hiuzi szemmel
látni.

198. A' sárvaft az ő sárvai né-
terhelic, [nehezéic] noha na-
gyoc [ámbar nagyok is]: gyors,
[serény] és fölöttébb hoßsu éle-
tű: meg-senyved néha. és minde-
nec előt össfel, midőn serelem-
mel égvén, a' nőstén sárvaft mo-
hő [igē] kíványa és űzi kergeti.

199. Ettől nem különbözö
az óz, (zerna) de kissébb: ismét
a' vad ketske, kinet az himje
vad kőlyöc.

200. Az erdei bac, vad-kos,
és kőszáli ketske, a' meredec és
hozzája járulhatatlan kő szik-
lákat hágjác.

201. Bubalus seu bison, & urus, sylvestres & feri boves sunt.

202. Leo armis hirtis, & leæna formidolosè rugiunt.

203. Vulpes ganniens verno tempore seu ineunte vere, glabrescens fit depilis, vel alopeciam patitur: nunquam cicuratur.

204. Lepore nihil timidius, vel meticulosius; quicquid strepit, aures arrigit, aut se proripit, & ad dumeta vepreta ac fenticeta confugit: dum capitur, vagit.

205. Fodicando cuniculus cuniculos, talpa grumos facit.

206. Erinaceus seu echinus, & hispida hystrix, aculeos pro pilis habet.

207. Simia humanorum operum imitatrix, ut & cercopithecus.

208. Glire & mele

201. A' bialavagy vad ökör, és erdei bika, erdei és fene ökrök.

202. Az him oroszlán az ó borzas (torzas) sügyeivel, és a nősten oroszlán rettenetesen ordéncac.

203. A' nyikorgo (kattago) roka a' tavaszi időn avagy kikeletkor, el-hányván szórét szóretlenlén, avagy kopaszágot (szórel-hányást) szenved: soha meg nem szelédül.

204. A' nyulnál semminintsen félenkieb, és félelmessé; valami zörög, füleit ráfuggeszti, (mereszti) avagy el-fút, (magát illára vésszi) és a' bokrosra, tóvisses tsádéra és tserére salátl: midőn meg-fogatic, nyikoc (mokoc).

205. Az ürge (tengeri nyul) vajkálva álllyukakat, a' vakondac túráfokat) tsinal.

206. A' sül disznonac avagy tóvisses borznac, és a' sül diszno sabasú tengeri kánac, az ó hegyes (tóvisses) sertéi szór gyanánt vannac.

207. A' majom az emberi műkáknc (tselekedeteknc) követője, mint a' farkas majom-ú.

208. A' gőzünél (pölyünél) és

nihil somnolentius.

hórtsóknél sēminints álmossab.

209. Viverra, mustela, martes, martes scythica, mustela alpina, mus alpinus, mus ponticus & mus noric⁹ pelliciis cōveniunt.

209. A' pegymet, (penyvet) menyét, nest, nusz, gerezna, hegyi egér, fejer egér és az hólgy bélléseknec illenec.

210. Sciurus, forex, ericetus, &c. foramina sibi cavant, in quib⁹ hybernant.

210. Az evét, pátkány, górény, &c. magoknac lyukakat vájnat, a' mellyekben telelnec.

211. Sed mus major & araneus, quadrupedum minimus, penuaria perreptans, & muscerdis se, prodens, cati seu felibus & muscipulis subinde præda fit.

211. De a' nagy fekete egér és apro egér, a' négy lábú állatoc közt leg kisebb, az élés házakat el-futkosván, és az egér sárral magát el-árulván, a' tztizék-nec avagy matiskáknac és egér fogóknac ottan ottan ragado-mánya (prædája) lészén.

XVIII.

De amphibis & reptilibus.

XVIII.

A' vizben és szárazon edgyaránt élő és tsuszomászó állatokról.

212. Amphibia sunt: castor seu fiber, lutra, rana coaxans, testudo, bufo, rubeta, & crocodilus, qui inter manducadum maxillam sive mandibulam superiorem mover.

212. A' vizben és szárazon élő állatoc ezec: vidra, hód, varttyogó (rekegő) béka, tekenős béka, varas béka, tsipke (vörös) béka, és crocodil, ki az étel közben a' felső állat avagy áll-kaptzáját mozgattya.

213. Reptilia sunt quæ serpunt, exuviasq; depo-

213. A' tsúsósmászó állatoc azoc a' kik tsúsúsnac másfnac, és az ó nunt.

nunt, ut anguis sibilans, *bőróket (hártájokat) el-vetic,*
 coluber, hydra seu natrix, *(le-vetközic) mint a' sürvöltő*
 cæcilia, boa, aspis, dipfas *vizi kigyó, zomoc kigyó, usó vizi*
 seu præster, ptyas, vipera, *kigyó, kurtavak kigyó, tehé so-*
 amphibæna, seps, &c. *po kigyó, aspis kigyó, marásával*
szomjuság hozó tűzes kigyó, méreg pókó kigyó, vipera, két fejű
kigyó, tekergéssel ugro marásával testet rothasztó kurtá kigyó.

214. Draco ipso hali-
 tu, basiliscus obtutu ne-
 cat.

214. A' sárkánytsak lehelletí-
 vel, a' basiliscus látásával (te-
 kéntettel) meg-ól.

215. Lacerta, stellio, fa-
 lamandra, scorpio vel
 scorpius, pedibus ambu-
 lant.

215. A' gyéc, tsillagos hátú ál-
 noc gyéc, lángban élő tűzes gyéc,
 scorpio avagy scarapna mérges
 féreg, lábokon járnac.

216. Limaces sunt co-
 chleæ sine testa.

216. A' sárban telelő tsigác
 héj (hártya) nélkül valóc.

XIX. De Insectis.

XIX. A' Bogarokról.

217. Insecta sunt primò
 varii vermes, è quib⁹ lum-
 brici fimeta, erucæ plan-
 tas, teredines vel colli li-
 gna, tineæ vestes, etiam
 bombycinas & holoseri-
 cas, blattæ libros, convol-
 vuli vel volvoces vites,
 curculiones seu gurgulio-
 nes frumenta corrodunt:
 termites carni innascun-
 tur.

217. A' bogarac között vannak
 először külömb külömb féle fér-
 gec, kik közöttül a' geléstác a' ga-
 néstátokat, az hernyóc az ólto-
 ványokat, a' suac avagy su fér-
 gec a' fákat, a' molyoc a' ruhá-
 kat, még a' selyem és bársony ru-
 hákat-is, a' papyros molyoc a'
 könyveket, a' szőlő rágó hernyóc
 a' szőlő töveket, a' gőzúc avagy
 sisfékec a' gabonákat meg-rág-
 jác: a' nyűvec az husban sár-
 maznac (nevelkednec).

218. Secundò pessima quædam animalcula, nimirum lendes, pediculi, pulices, culices, cimices, & acari, quæ nos ipsos infestant: quin & pediculi inguinales, ricini etiam, & hirudines seu sanguisugæ.

218. Másodszor (vannac) né-melly felettebb artalmas állat-székac ugymint serkéc tetvec, balhác, szunyogoc, budós ferkec, (palatzkác) és a bőr alatt víz-ketteto serkec, (vizes tetóc vak tetóc) mellyec minnen magunkat haborgatnac: sőt még az ágyékban termő tetvek is, eb sü-lében ragado legyec, (eb legyek is) és nádályac avagy vér szopókac.

219. Tertiò muscæ, inter quas bombyces sericum, apes bombylantes favos mellis (quod fuci depascunt) conficiunt, & quotannis examen ut novam coloniam emittunt.

219. Harmadszor (vannac) le-gyec, kic kőzzul a selyem ereftő (saro) bogarac selymet, a bon-go méhec lépes mézet (mellyet az heréc meg eméftne) csinálnac, és minden esztendőnként rajt mint egy földet munkálodo új népet ereftne bortsátnac ki.

220. Crabrones & vespræacuto, imò præacuto sunt aculeo.

220. A ló darásoc és légy darásoc hegyes, sőt fölöttéb-ü hegyes fulánkua.

221. Oestro (tabano asilo) percitum pecus subfilis, & velut rabidum discursitat.

221. A bögöly (petsic baromkergető fene bogár) miat föl-indéttatort (föl rezzent) barom ugrál. [ugrándoz] és mint edgy meg-dühödöt futos széllel (futkároz bogaroz).

222. Scarabeorū & locustarū genera, complura sunt, & multa edulia,

222. A sárvas bogaraknac és sáskáknac nemei, igen sok féléc, és sokac eledelek is.

223. Bru-

223. Bruchi, canthari, cantarides, scarabei cornuti seu lucanici, papilionēs, cicindelæ vel nitedulæ, (lampyrides) hepioli, pyraustæ seu nicedulæ volatiles sunt: fullo, scolopendra, centipes vel multipeda, coniscus seu oniscus, porcellio, tipula, &c. reptant.

szamár színű szőrös pap matskaja avagy vörös tarka szőrös hernyo, sok lábu diszno féreg, vízi pók, &c. tsuszskálnac.

224. Cicada foris, gryllus domi cantillant.

224. Az őszi bogár otthon, az házi ptrútsóc itthon (háznál) énekeldegelnek.

225. Formica pusilla est, sed actiuosa, semper festucas & micas fert.

225. Az hangya kitsinke, de munkás, (dolgos) mindēkor sálkakat és morsalékokat viszzen.

226. Aranea araneum seu aranei telam, nexata cœtibus.

226. A' pók pók-házat avagy pók-halót, ereszt, fűzdögel és szűdögel.

XX. De homine.

XX. Az Emberről

227. Princeps animantium excellentissimus homo, mundi epitome, vangiens nascitur.

227. Az élő állatoknak legfőtegecssebb (méltóságossab) fejedelme az ember, e világnac rövid summája, (remeke) nyivakolva születic.

228. Quem post partum genitrix aut obstetrix

228. Kit születése után a szülye avagy a baba polában befasciis

fasciis involutum, fasciatumq; in cunas reponit. *takarván, és bé-kötvéen a böltsöben helyhez tet.*

229. Nutrix verò alma, amplectens & amplexans alumpum suum, uberibus lactat, pappis fatiat, & sordidatum abstergit: pusio ipse lactet. *229. A tápláló (szoptató) szára az ajka pengé, meg-ölelgetván és apolgatván (tsokolgatván) az ő szoptatóját, (táplálátóját) emlőivel (tsőseivel) szopattya, rágottal (papával) meg-elégéti, és a magát megrutétottat (undokétottat) megtörli: a kitsinded (tsősemő) pengé ő maga szopic.*

230. A cunabulis vel ab incunabulis venit ad serperastra, ubi bimulus infans incessum sibi format, & fari ac balbutire incipit, (infat) crepitaculis, pupis & crepundis ludens. *230. A böltsőkől avagy rengető teknőkből mennek járásra tanító karikán forgo taligátskákra, (sekeretskékre) az hol a két esztédős tsősemő gyermek járni tanul, (el-jár) és szollani s-rebenni kezd, tsőregeőckel, bábockal és gyermeki játékokkal játszadózván.*

231. Impuberes cum pubescunt, sonoram vocem alterant, hircuitalluntque. pubescentes autem puellæ singulis mensibus semel monstruo laborant, donec gravidæ fiant. *231. A szőretlenc midőn szőrősdni kezdenec, vékonyótsengő hangos szavokat meg-változtattyá, és rikátsolnac (meg-tsattannac): a szőrősdni kezdő leányoc pengé minden holnapokban aszsonyi havat (holnaponként járó vér folyást) szenvednec, miglen terebben esnec (meg nehezkesednec).*

232. Ephebi dicuntur adolescentes, & mox adulti, juvenes. *232. A főlfordultec (gyermek-ségből ki-költéc) nevendékenny iffiatskáknc módattnac, és majd meg-öregbedvén, meg-állapodot (váslag) iffiaknac.* 233.

pedis est, talos vel maleolos, calcem seu calca-
neum, convexum plan-
tae, & solum, cumque
digitis hallucem conti-
nens.

258. Tergum supernè
habet scapulas; post lū-
bos, & subsequēter tan-
dem culū seu podicem,
fessionis gratiā clunibus
(natiō) circūvolutum.

259. Spina dorsi totius
structurae fultura est, ut
erecti stare possimus; &
ex triginta quatuor ver-
tebris contiguīs consti-
tuitur, ut incurvari quea-
mus, quod non fieret, si
os continuum esset.

260. Lacertosum bra-
chium infè continet ma-
num, cubitum, volam;
quæ diducta palma est,
contracta pugnus.

261. Digiiti sunt 5, sin-
guli articulos tres, & to-
tidem artuū juncturas,
condylosque habentes.

262. Pollice premimus,
ni indice monstramus, ver-

pa vagon, melly a bokákat avagy
boka tsontokat, sarkat avagy sar-
kalatot, a láb fejét, és talpnac
also részét, s a láb újackal edgyüt
a láb hivelyket (őreg újot) ma-
gában foglallya.

258. Az hátnac föllyül vall- la-
potzkái vannak; utánna tompo-
ri, és rend szerént köverkezvén
osztán az ülés kedvejért farral
(segg poszával) meg környékez-
tetet segg avagy alsfel.

259. Az hát gerintz az egész al-
kotmánynac támasza. (oszlopa)
hogy egyenessen föl állhassunc, és
harmintz négy edgymáshoz fog-
laltatot hát gerezdekből áll, hogy
meg hajolhassunc, (horgadhas-
sunc) a melly nem lenne, ha a
tsont merő volna.

260. A vastag husos kar ó ma-
gában foglallya a kezét, könyő-
köt, markot; melly ki terjesztet-
vén tenyér, bé-vonyataván
(őszve szorittatván) ököl.

261. Az újac öten vannak, kie-
közül mindeniknek három izei,
és ugyan annyi inaknac őszve fog-
lalási, és burkoi (tsomoi) vannak.

262. Az hivelykel nyomunc. (so-
rétunc) a mutató újal mutatunc,

pus sive medius digitus
prominet, inter quem &
minimum (digitellum,
auriculare, amato-
rem) annularis seu me-
dicus & studiosus est.

263. Unguibus scabi-
mus, scalpimus, lacera-
mus, lancinamus.

264. Sinistra seu laeva
tenet, dextra operatur,
omnia aptè, nisi quis ipse
ineptus aut iners sit.

265. Sed ambidexter
præ scævâ seu scevolâ
multum habet.

XXII.

De membris internis.

266. Eja, jam viscera
inspiciamus.

267. Alimentum den-
tibus primoribus (to-
micis gelatinis) inci-
sum, molaribus masti-
catur, (bucca enim mo-
lendinum est) man-
sumque per gulam seu
œsophagum deglutitur,
& ad stomachum demit-
titur, ubi fit concoctio

az öreg új avagy közép új ki-ál,
melly közöt és a legkiseb (újors-
ka, kis új, szerelmes új) közöt va-
gyon a gyűrös új avagy orvos új és
deác új (nevendékeny új).

263. A' kőrműnkel vakarunc,
(rűhelődunc) vajogatunc, szag-
gatunc, tépunc.

264. A' bal kéz tart, a' job kéz
munkálkodic, mindeneket helyef-
sen, hanemha ki maga illetlen
(alkalmatlan) tunya (róst).

265. De a' mind két kézre tudós-
nál (a' job és bal kézzel egyaránt
élőnél) a' balog avagy bal ember
főlot sok nagyon.

XXII. A' belső tagokról.

266. Nosza, immár a' belső ré-
szeket nézzúc (tekéntsük meg).

267. Az eledel az első fogackal
(hegyes közép fogackal) meg me-
teltetvén, a' záp (örló) fogackal
meg-rágattatic, (mert a' posa sáí-
nac belső része malom ház) és meg
rágattatván (öröltetvén) a' tor-
kon avagy gégen alá nyeletic, és a'
gyomorban alá-botsattatic, az
holot leszen az első meg-főzés:
(emésztés) a' négy lábú oktalan
prima:

prima : quadrupedibus
verò primò ad rumen-
tum, tum ad omasum,
post ad pantes, de-
mumque ad ventricu-
lum verum, echinus di-
ctum, transit.

268. Nam venæ mesai-
ca chylum exsugunt:
eumque (excrementis
crassioribus per intesti-
na & anum foras ege-
stis, quæ stercora, mer-
dæ & oleta sunt) defe-
runt ad jecur: ubi denuò
fit separatio.

269. Serosum per u-
reteres ad renes meat,
indeq; vesicæ instillatur,
& fit urina (lotium) quæ
mejendo emittitur.

270. Pinguior pars ab
hepate rubedinem acci-
pit, & fit sanguis: qui per
venas distribuitur.

271. Lien seu splen in-
terim attrahit, & rursum
ejicit melancholiam; &
vesicula fellis sive fel bi-
lem seu choleram.

állatoknac (barmoknac) pedig e-
lőször a kérés gyomorban, ostán
a nagy kővér hurkába (temérdec
bélben, patzalban) annac utánna
a kővér hasban, (potrohában) és
végezetre az igaz gyomorbá, mel-
gömböztet nec módatic által megye

268. Mert a bél közöt lévő étel
szopo erec a meg-emesztet étek-
nec leg jobb erejet ki-síjác: és azt
(a temérdekebb (keménnyebb) só-
prelécök a bélén és alfelen (seg-
gen) ki-vettetvén, a mellyec ga-
néjac, szaroc és hűdös kakác) le-
visic a májra: (zuzra) az holot
újjobban leszén el-választás.

269. A savós rész az hugy éren
a vesekre megyen, (sivárkózic)
és onnét az hójagban tsópög, és
hudgyá (vizelletté) leszén, melly
huddozva ki-botsáttatic.

270. A kővérebb rész a máj tul
vöröfséget vészen, és leszén vér-
ré: melly az erek által el-özlatic
széllyel.

271. A lép azon közben hozzá
vonsza, és ismét ki-veti a komor
kedvet szerző fekete sürü vért;
és az epés hójagotska avagy epe a
sárt avagy az ember testében va-
ló sárga vért.

272. Pituita seu phlegma per omnia diffluit.

273. Cor in pectore situm, primum est vivens & ultimum moriens.

274. Proinde caloris plenum & palpitans sine requie, vitalem spiritum generat, perque arterias quaquaversum seu quoquoversum & quoquoversus communicat: sed adjacens pulmo illud refrigerat, respirando per arteriam asperam.

275. Quâ lāsâ raucedo seu ravis fit, & tussis, ut & à clamore immoderato.

276. Præcordia hæc (exta) ab inferiore ventre, septo transverso seu diaphragmate disjunguntur.

277. Omentum verò ilia, ut mesenterium lætes, obvolvit.

XXIII. De accidentibus corporis.

278. Juxta exteriorem

272. A'nyálas vér (takony) avagy torha minden tagokban el-foly.

273. A'melyben helyheztetet szíu, első élő és utolsó meghalo.

274. Továbbá melegséggel tel-lyes lévén és nyugovás nélkül res-ke-tvén, (döbög-vén, mozog-ván) elevenétő lököt nemz, és az é-let erein minden felé és minde-nűvé kőzli: (részelteti azt) de a' reá fekvő tudó azt meg-hívesett, lélekzetet vevén a' gége által.

275. A' melly meg-sértőd-vén re-ke-dezés avagy bé rekedés, és hu-rut leszén, mint színtén a' mód nélkül való kiáltástól is.

276. Ezec a' szív körül való bel-ső részec (szív-nec háloi, hártyái) az also has-tul, (gyomortól, bél-től) kőz sővénnyel avagy kőzép ágyc hartyával választatnak meg.

277. A' kővér lantorna bél penig az ágycokot, mint a' fodor háj-is a' kővér gyöngé béleket, betakarja.

XXIII. A' Testnek külső e-fetiről.

278. A' külső te-kéntet se-rént né-aspe-

aspectum quidam sunt, mellyec testesec, husofac és kővé-
corpulenti, carnosi & rec; (potrohosoc) egyebec véko-
obesi; alii graciles, ma- nyoc, kartsuac avagy ősztróverec
cilemanti seu macri ut sce- (fonnyattac) mint edgy vázac,
ta, & strigosi; quidam (őszve rakot száraz tetemec) és
formosi; alii deformes hirvánkozta; némellyec ékessec;
& turpes. egyebec disztelenec és rutac (tsu-
nyac, utálatossac).

279. Secundum habi- 279. Belső mi vóltokra nézve
tudinem interiorem ve- nyerssec, (virgantzoc, egéséges-
geti, aut morbos; robu- sec) avagy betegesec; vastagoc
sti & firmi, aut infirmi és erősssec, avagy erőtlenec és
atque teneri. gyöngéc.

280. Crispi non facile 280. A' fodor hajua nem kőn-
calvescunt; at rufi citò nyen kopaszulnak meg; de a' vör-
canescunt. henyős hajua hamar őszülne.

281. Cilones & fron- 281. Az hegyes (hosszszu) fejűec
tones, in phrenesin pro- és ki-döllyet nagy holokuac, a' bo-
clives sunt; & phrene- lond hagymázra hajlandóc; és az
tici facti vacerræ inclu- hagymáz betegségben esvén ka-
duntur. litkában (bolondoc házaban) re-
kesztetnec.

282. Præstat vel satius 282. Sockal jobb és hasznosb san-
est luscum & unoculum dalnac és egy seműnec lenni, hogy
esse, quàm cæcum; sur- nem mint vaknac; süketesnec
dastrum quàm surdum; hogy nem mint sinton tellyeség-
hæsitantem quàm bal- gel süketnec; akadozonac hogy
bum seu balbutientem; sem rebegőnec nehezen szólló
blæsum quàm mutum. pelypnec; selypesnec hogy sem
mint némánac.

283. Strabo distortè, 283. A' kantsal félre, (tekergős-
D 3 mypos

myops & patus obliquè *sen*) *a vaklyos és kőrőszűl félre*
 contuetur: cocles mo- *néző (sodorra néző) horgassan*
 nocus est, lumine, *néz: a fél szemű kandits (kan-*
 altero orbus seu orba- *tsal) edgy szemű, edgyic szemé-*
 tus. *tűl meg-fosztatot vak.*

284. Nasuti acriter, 284. *A nagy orruac (orrosoc) erőf-*
 odorari, buccones in- *sen szaglóknac, a nagy ehetőc tor-*
 gluviosi, flacci & jugu- *kosoknac, a nagy fűlű tepsi fűle-*
 lis non cavis bardi atque *sec és vajko nélkül való torkuac*
 blitei esse putantur. *gorombáknac és ostobáknac itél-*
tetnec lenni.

285. Verruca, struma, 285. *A szőmőltű, golyva, dom-*
 gibbus, polyp⁹, & quod- *boshátu görbeség, bobortso, és a-*
 vis tuber deformant. *kar mely puffadéc (tsomo, bót-*
kő) meg-ruténac.

286. Similiter & næ- 286. *Hasonlóképpen a velunc*
 vi, lentigo seu vitili- *születet bélyegek-ű, seplő. fő kos-*
 go, porrigo, petigo seu *mo (kosszóság) viszketeges folyo*
 impetigo, (serpigo) *sömör, (sennyedéc) terjedő var,*
 mentagra vel mentigo, *fekete szeplő, apro korpás szeplő,*
 lichen, varix, lepra, & *(rüh) dagat ér, bél-pokol és min-*
 omnis macula. *den motsoc.*

287. Item si quis ob- 287. *Ismét ha ki nyac sugorétva*
 stipus incedat, aut cer- *(horgasztva) jár, az agy földre*
 nuus. *nézően (le-görbedve).*

288. Calvorum, cal- 288. *A kopászoc, fél kopaszoc, és*
 vastrorum, & recalvo- *viszsa kopasulóc kőzzűl némel-*
 rum quidam calvitium *lyec a kopaszszágot magoknac bót-*
 sibi decori reputant, alii *tsületűl tartják, némellyec bót-*
 dedecori. *telenségűl (gyalázatul).*

289. Claudorum clau- 289. *A sántáknac sántétásoc a*
 dicatio

dicatio à luxatione est: alioqui nec loripedes, nec vari, nec valgi, nec vari, nec scauri, nec pansæ, neque compernes claudicant.

290. Intertrigo ab attritu ex equitatione est.

291. Spado est cui testiculi seu colei ablati sunt.

XXIV. De Morbis.

292. Ventricul⁹ (à quo ægritudinum origo) inan⁹ esurit & sitit; oppletus singultit & ructat; crudus escam fastidit.

293. Pallor & tremor cachexiam, hoc est, valetudinem debilem & languidam, torpor lethargus ac vetern⁹ enervatam arguunt.

294. Morborum alii rigorem, alii dolorem, alii stuporem, alii pruritum duntaxat, alii convulsionem inducunt:

ki menyúléstúl (fitzamlástul) vagyon: egyéb aránt sem a' horgas lábuac (tzibertesec) sem a' le-horgat száruac, sem a' görbe száruac, sem a' botkos lábuac, nagy bokájuaac, sem a' széles lábu (talpu) tari-topposoc, sem az hoszszu lábu hó-rihorgasoc nem sántálnac.

290. Az alfelnec föltörése a' nyargalásból való kopratástól vagyon.

291. Herélt az, a' kinec tőkei a' vagy monya székei ki-vétettenec.

XXIV. A' Betegségekről.

292. A' gyomor (melytől vagyon a' betegségeknek (nyavalyáknac) eredeti) ürés lévén éhezic és som-juhozic; meg-töltetvén tsuklic és bősög; (ükröndőzic) a' meg-hült nyers az ételt ut állja (megunnya).

293. A' fárgaság és reszketeges-ség veszettséget (roszszul lételt) az az. gyenge és bádgyat egéséget, a' lankáság mély álom és a' lunyhaság (aluszékony-ság) meg-erő-lenedettet jelent nec

294. A' nyavalyac közzül némel-lyec hideg miat való meg-keményedést, némel-lyec fájdalmat, (sér-relmet) némel-lyec érzékenységgel nél-kül való meg-sibbadást, némel-lyec

sed recidivi cum vehementia plerumque conficiunt.

tulajdon tsak vizketegget nemel-
lyec meg-sugorodást hoznac: de a
meg-térőc (vizsontag le-éjtőc fő-
löttéb való keménységgel gyakran el-
fogyatnac (meg-ölnec, emélt nec).

295. Decumbentes si non brevi convalescunt, fiunt valetudinarii, & quod pejus clinici.

295. Az ágyban eset vesteg fe-
vők ha rövid nap meg nem kön-
nyebbednec. (fő nem gyógyulnac)
betegesek lésnec, és a mi roszabb,
ágyban ventergő lecticások.

296. Hoc solatio est, cui multum doluit, dedoluit.

296. Ez vigasztalásul vagyon,
a ki sokáig sínlődöt. (vőlt a fáj-
dalóban) ha a bánattul meg sünt.

297. Cephalæa seu cephalalgia inveterata (potissimum si cranium seu calvaria solidum os sit) aut vertiginem, aut delirium, aut furorem & maniam causatur.

297. A főfájás avagy meg-rög-
zöt (örökódöt) főnec fájdalma (ki-
vált képpen ha a kapotnyac avagy
fő kaponya merőtsont leßen) vag'
szédelgést, vagy főnec higulasat,
(esteleniséget) vagy dühöséget és
bolyokás eszelőseget szerez.

298. Odontalgia fit, cum parvuli dentiunt; aut postea cum gingivæ putrescunt.

298. A fogfájás léjzen, midőn
a kisdedeknec fogoc kél; vagy az
után mikor az inyec rothadnac.

299. Lippitudo est cæcitatis præparatio; nec creber aurium tinnitus, bonum portendit.

299. A szem tsepegő tsipásfág a
vakágnac elöl járó késétése; sőt
még a süleknec gyakor tsöngése-
is, nem jót jelent (jóvendöl).

300. Gravedo & rheuma est catharri destillatio; asthma & peripneu-

300. A főnec nehéz vőlta és tor-
ha a náthánac le-tsöpögése; (fo-
lyása) a melly szorulás és szív fo-

monia,

monia, respirationis difficultas, a' léleketnec nehézsége.

301. Angina tonsillas angens, ac uvulam inflammans, ne fauces strangulet, guttur gargarya. 301. A' toroc gyéc a' nyelv tsapot szorongatván, és a' toroc mirigyét gyulasztván, hogy a' nyeldeklot meg ne fojtsa, a' torkodat vizzel meg rotyogtassad.

302. Languores & deliquia animi, aceto (quod in acetabulis, ut & acetaria, adfertur) reficiuntur. 302. A' bádgyadásoc és elménec ájulasi, etzettel (melly az etzet ágyakbā, s-mint az etzetes edényben is, hozatic elö) meg-enyhetetnec, (éllesztetnec, újéttatnac).

303. Lienteria diarrhoea & dysenteria faciunt alvi profluvium; tenasmus evanidas inflationes complures. 303. Az has el tsapás has menés és vér has tészic az hasnac folyásat; az has menésre (szarásra) való erőltetés hejában való (elmulo) soc puffasztó szelleteket.

304. Stranguria est calculi primordium. 304. A' főnn akatt vizeletnec meg-szorulása a' kőnec (fővény-nec) elől járo kezdeti.

305. Tormina, lumbrices seu vermina, passioque iliaca ileum, & colica colum affligunt. 305. Az has tekerésoc, geliszta buddozásoc avagy has rágo fájdalomac, és a' kődóc tsómör szenvedése az ágyékot, (kőldököt) és a' colica a' bélt szorongattyac.

306. Pleuritis, cardiacalgia, cardiognus, & lumbago seu nephritis minùs cruciant: icterus seu morbus regius ferè nihil. 306. Az oldalfájás, (nyillalás) stűfájás, szegezés, és ágyéc fájás avagy vesic fájdalomac kevessebbé kénzanac: a' sárgaság avagy sár viz miat való haloványság többire edgy tsóppnyére sem.

307. Tumor intumescit & desidit: non sic hernia & rames.

308. Toxicum qui asfumsit, turgescit; sed etheriaca resistit atque renititur.

309. Arthritis artuum juncturas, ex interfluxu humoris acris, divexat; quæ in manibus peculiariter chiragra, in pedibus (quos verruculae etiam & pernioles affligunt) podagra, in coxendicibus ischias dicitur.

310. Febris cum horrore querquera vocatur: quotidiana quotidie, tertiana alterno die repedit: ephamera sive diaria, quo coepit die, finitur. Omnis febris sive continua sive intermittens sit, exacerbationem sive paroxysmum & remissionem habet, continente exceptâ.

(könnyebbülése, enyhületi) vagyon, a szakadhatatlanon kívül.

307. A' daganat föl-dagad és leszál: nem úgy a' tököféség és bélnecle-szállása (meg szakadása).

308. Az éterő mérget ha ki bevőtte, föl possad; de annac a' tör-jéc ellene áll és ellene tusakodic.

309. A' járovány köfsvény (ízekben állot betegség) az inac hajlásit, az erős nedvesfégnec közben folyása miatt, gyótri: melly a' kezekben tulajdonképpen kézi köfsvénynecc, a' lábokban (mellyet az apro szőmőltósótskéki és hideg megvételtül való tsomoc nyavalygatnac) láb köfsvénynecc, a' forgo tsontokban (tsipó tsontokba) tsipó fájásnac mondatic.

310. A' reszketéssel való hideglelés reszketeges hidegnecc hivattatic: a' mindennapi mindennap, az harmadnap i harmad nap térviszsa: az edgy napi avagy tsac edgy napig tarto, a' melly nap kezdetet, azon napon el végeztetic (vége szakad). Minden hideglelésnecc akár szűnetlen való akár félben szakasztot legyen, megkeserítő nehéz fájdalma avag' ként élesető nevelkedése és apadása

311. Quartana, scorbutus, hydrops, phthisis, marasmus seu tabes (à qua tabidus) diurni, fontici, & lethales sunt: ille intercute aquà perimit, hæc lentâ tabe consumit & consummat: paucissimi dantur universales.

312. Epilepsiâ & ecstasi laborantes, à morbo caduco seu comitali, (Herculeo, sacro,) parumper absunt.

313. Paralyseos & apoplexiæ præcursores perhibent esse spasmus.

314. Pestis contagiosa, bubones & carbunculos seu anthraces jaculans, repenti & subito inalefcit; contagioque seu contagione suâ ingentes populos ac nationes inficit & vastat.

XXV. De ulceribus & vulneribus.

315. Suppurans ulcus

311. A' negyed napi hideg lélés, az egész testnek rothat nedvesség-től való lankatsága, viz kország, száraz betegség, aszszu kország, (az honnan az aszszu rosszat ember) sok ideig tartóc, nehezétó veszedelmessé és halál hozóc: amaz a' bőr alatt való vízzel öl meg, ez lassu szárazsággal fograt és végez ki: kevéssen adatnac mindeneckel közönséges betegségek.

312. A' tébolyodással és esznek el-távozásával nyavalygóc, az nehezségtől avagy nehezség töréstől (nyavalya, kország töréstől,) nem igen megszűnek.

313. A' gutta utésnek és a' test le rogyásának elől járó követénec mondgyák a' görts vonást.

314. A' ragado dögös merigy, kelezényeket és pokol varokat avagy tüzes keleszt lövöldözvén, hirtelē és mindgyárt (hamarsággal) erőt vészen; és az ő dögösségével avagy dögletességgével nag' népeket és nemzetségeket el-motskol (megréseget) és pusztér.

XXV. A' Fókelyekről és a' febekről.

315. Az alól meg-evesedet fő-
ubi

ubi abscellit, apostema *kély midőn folyni kezdet, kelés nec*
 seu abscessus dicitur; è *avagy túrnak mondatic; a' melly-*
 quo, dum rumpitur, *ból, midőn föl-szakasztatic, ev*
 pus, tabum & sanies *(rutság) töröt vér és genyetség*
 profluit: è pure autem, *foly ki: az hussal egyben tekeredet*
 cum carne convoluto & *(gyúlt) és őszve nőtt évből penig*
 concreto fit glandula. *apro merigy (vak tetém) leszén.*

316. Carcinoma seu *316. A' fene vagy farkas seb, ter-*
 cancer, herpes, stoma- *jedő kelés, (orbántz) bűdös sájnac*
 cace, gangræna, phage- *veszetsége, vad bus, sérges bus;*
 dena, venerea lues, ery- *frantzu, tsusz, (sz: antaltúze)*
 sipelas, lepra, papulæ seu *poklofság, bobortso avagy himlő,*
 varioli, morbilli, exan- *tsétsec, vörös kelések apro vöröf-*
 themata seu boæ, pustulæ, *sec, fakadékc, és minden fele*
 ut & omnis scabies *rüh sönnyedéc vízketeget in-*
 pruriginem proritant, *ditnac, és az illetéssel meg bánta-*
 & contactu inficiunt: *nac: [rutétnac] az okáért raga-*
 ideò contagiosi sunt. *dók.*

317. Vulnus (cui tur- *317. A' seb, [mellyben kérő té-*
 runda imponitur) cæ- *tetic] vágva [metzve] leszén a-*
 sim fit aut punctum; pla- *vagy szurással; ökleléssel [gyak-*
 ga percussione aut con- *va] a' tsapás útéssel avagy őszve*
 rusione, cujus signum *rontással, mellynec az jegyes he-*
 livor est. *lye kékség.*

318. Illud neglectum, *318. Amazel-muloképpen [gon-*
 habitum exulcerat, & *datlanul] tartatván ki-sebesül, és*
 recrudescit. *visontag meg-nyersülvén kiújul.*

319. Cum vomica *319. Midőn a' folyo dagadás [tál-*
 coit, crustâ obducitur, *gyu, fakadéc] őszve megyen, var-*
 crustam ducit: tandem *ral [kemény bőrrel] beburittatic,*
 tamen cicatrix superat. *megtseresedec; végezetre mind*
 azáltal a' seb hely [vac seb] meg-gyózi [fölylül müllya]. 320.

320. Vibex à verberē, 320. A' kéc útés hely a' veréstől
est, pustula ab adustione, *vagyon, a' tüzes puffadás [fől-ho-*
callus ab induratione. *jagzás] az égéstől, a' fől-törés*
[meg-vastagodot bőr] a' keményedéstől.

XXVI. De sensibus
externis.

XXVI. A' külső érzékeny-
ségekről.

321. Caleat an frigeat 321. Meleg legyené vagy hideg.
quid, tangendo; humi- *valami, illetéssel; nedves-é vagy*
dum an ficcum sit, pren- *száraz, fogdosással; keményé vag*
fando; durum an molle *lágymeg-szorétással; sima-é vagy*
comprimendo; laeve an *darabos, tapasztással; nehezé vagy*
asperum, attrectando; *könnyű, fől-emeléssel, tudhatni-*
grave an leve tollendo, *meg: próbald-meg, és eszedben*
percipitur: periculum *vészed.*
fac, & comperies.

322. Palpando quæri- 322. Tapogatva kereszűc, a'
mus, quod non videm⁹, *mit nem látunc, avagy szemlé-*
aut conspiciamur. *lunc.*

323. Atque iste est pri- 323. Esez az első érzékenység,
mus sensus, tactus. *az illetés.*

324. Gustus dignoscit 324. Az izelérés (kostolás) meg-
sapores. *isméri az izeket.*

325. Quomodo quid 325. Minec minémű izi legyen,
sapiat scire vis? gusta, de- *tudni akarodé? kostold, izelés,*
gusta, deliba. *szoponts-meg.*

326. Nam saccharum 326. Mert a' nád méz édes, az ú-
dulce est, absinthium, *róm keserű, a' lo soska és hegyes*
amarum, acetosa oxalif- *soska az apro soskával edgyút sa-*
ve cum acetosella acida, *vanyo, a' bors erős, a' vad szőlő*
piper acre, labruscæ fru- *(egres) keserű (fojtás) gyümölts,*
ctus

ctus acerbus, immatura
mala seu immitia poma
austera, quædam planè
insipida.

327. Olfactus seu odoratus
odores interno-
scit, & qualiter quid ole-
at olfacit.

328. Moschus enim,
qui cruor est circa umbi-
licum zibethi collectus,
& zibethum, fragrantia
exhalat; assa vel ad-
usta caro nidorem; mor-
ticina foetorem.

329. Mucida, putida,
putrida, rancida (cujus-
modi lardum foetidum,
esse solet & arvina) for-
dent foetentque.

330. Auditum sonos di-
scernimus.

331. Contrarii sunt risus
& fletus, cachinnus & eju-
latus, plausus & planctus,
jubilum & gemitus atque;
fuspiria, fuspurrus & vo-
ciferatio.

332. Tonus percussus
& resonans echo dicitur:
nullus silentium.

az éretlen almák avagy vad al-
mák keményec, (savanyóc fogat
váslalóc) némellyec teljességgel
szintén izetlenek.

327. A szaglász avagy bűzlés az
illatokat különbözteti meg, és
mitsoda miképpen legyen szagos,
meg-szagollya (bűzli).

328. Mert a pészma, a melly a
patkány szobász pészma matská-
nác köldökénél edgyben gyűlt alut
vér, és az a pészma matska, jó il-
latot botsát; a meg-sült avagy
égetet hus petsenye sagot; a dög-
gel meg-hólt, bűdösséget.

329. A penészesec, poshattac, (do-
hoffac) rothattac, senyvettec (a-
vassac) minémü sokot lenni a bű-
dös szalanna és háj) meg-undo-
kétnac és bűdössetnec.

330. Hallással a zengéseket (han-
gokat) választyuk meg.

331. Ellenkezőc edgymással a ne-
vetés és sírás, katzagás és jajga-
rás, tapsolás és zokogás, az öröm
söháskodás és gyakor söhajtás,
suttogás és kiáltozás.

332. A viszsza veretet és vissza
zengő hang, Echonac (viszsza
zengésnec) mondatic: a semmi-
némü tsengés halgatásnac.

333. Visu

333. Visu seu aspectu colores (quorum alb⁹ & niger extremi sunt, reliqui intermedij) discriminamus.

334. Niger habet sub se hos gradus; atrum, pullum, aquilum, fuscū, æthiopum more, badiū seu spadiceum, anthracinum.

335. Caruleus hyacinthinum, violaceum seu janthinū, lividum, cyaneum, & cesium sive glaucum.

336. Viridis venetum seu hyalum, prasinum, herbidum vel herbeum.

337. Ruber fulvum, rufum, puniceum, coccineum à cocco, purpureum, rutilum seu flammeum, rubicundum & roseum.

338. Luteus crocum, croceum, flavum, viridum, cereum, gilvum & helvum, ut later pimmicoctus.

333. Látással avagy nézéssel a főstékeket (kik között a fehér és fekete leg végsőbbek, a többi középedek) különböztettük meg.

334. A fekete (festéknek) ő alatt ezek a gráditsi vannak; sötét, föld, homályos, barna (szin) szetsen szabásu, a sűrke avagy gesztenye szin, holt szin szabásu.

335. A kék (festék) szederjes, viola avagy ivolya színű, sötét, kék, ég színű, és marska szemű kék avagy világos színű kék.

336. A zöld (festék) kékes zöld avagy úveg színű zöld. pár hagma színű zöld, világos avagy pársit színű zöld.

337. A vörös (festék) tündöklő sárga, verhenyő, hajnal szabásu ragyogó színű, bársony festőtsiga vér színű, vörös bársony színű, fénylő avagy láng színű, piros és rosa színű.

338. Az arany színű (verhenyő sárga festék) sáfrány színű, zöldellő sárga, kékellő sárga, viasz színű, pej és téglaszínű, mint a felére meg-égetet téglá.

339. Albus

Sum Johannis Baptista

339. Albus rufsum, cinereum, pallidum, lacteum, niveum seu glaucum, canum, candidum, aqueum & eburneum vulgò notos. Quædam sunt multicolora, quædam discolora, & quædam decolora.

339. A' fejeér (festéc) piros fejeér színü. (test színü) hamu színü, halovány sárga színü, tej színü, hó avagy savo színü, ősz haj színü, tiszta fejeér színü, viz és elefant tetém színü, mellyec kőzónségeffen isméretesséc Némellyec soc színüec, némellyek tarkác, és némellyec rút színüek (színetlenek).

XXVII. De sensibus internis.

XXVII. A' belső érzékenységekről.

340. Ut sentire te sentias, interni sensus dati sunt tres: qui in cerebro, quod sternutando, sternutatione purgatur, resident.

340. Hogy érzeni te magadat meg-értsed, három belső érzékenységek adattattanac: mellyek az azy velőben, melly ptrűszszógetve. ptrűszszentéssel tisztítottat, lakoznak.

341. Nimirum subincipite sensus communis; qui rei visæ, auditæ, gustatæ, tactæ & olfactæ simulachrum apprehendit.

341. Tudni illic a' főnec első része (homloka, vac szarva) alatt vagyon a közónségees értelē; melly a' látott, hallott, kóstolt, tapasztalt, és meg-szaglott dolognac ábrázattját meg fojja.

342. Hic in somno à vaporibus obstruitur: hinc insensibilitas.

342. Ez az álomban a' gőzőktől bé-dugattat: innét van az érzékenetlenség.

343. Sub vertice habitat phantasia, quæ discrimina rerum dijudicat.

343. A' fő tető alatt lakic az ember elméjében forgo látás, (belső nézés) melly a' dolgoknac külömb-ségit meg-itéli.

344.

344. Hæc in perpetue agitatione: hinc cogitationes, somnia vel insomnia, & multifarie imaginationes.

345. Sub occipitio memoria est; quæ apprehensa & dijudicata in futurum usum recon-
dit.

346. Illas rerum icones, sive dudum, sive nuper impressas, ad revivendum resumere, reminisci est.

347. Eæ si oblitteratæ sunt, oblivionē vocam⁹.

348. Quamobrem quorum constanter meminisse volumus, eorum crebrò recordamur.

349. Quod oblit⁹ sum, qui memor est mihi memoret, commemoret.

350. Vigilia nimia fatigat, quia cerebrum exficcat: sopor autem recreat, quia irrigat.

351. Nec tam impen-
sè inedia debilitat, quam insomnia.

344. Ez süntelen való mozgás-
ban vagyon: innét vannak a gon-
dolkodások, álmok avagy álmat-
lanságok, és gondolkodásból szár-
mazó sokféle ábrázolások.

345. A főnek hátulso része (nyac-
szürti) alatt az emlékező elme
vagyon; melly a bé-fogott és meg-
ítéltetett dolgokat jövődöbéli
hasznorra el-rejti.

346. Azokat a dolgoknak a-
kar régen akar csak minap az el-
mében bé-nyomattatott képeit,
újabb meg-látásra ismét elő ven-
ni, meg-emlekezés.

347. Azok ha ki-törölttettenec,
feledékenségnec hijuc.

348. Minek-okáért a mellyek-
ről álhatatossan meg-emlekezni
akarunc, azok gyakran jutnac e-
szünkben.

349. A mit el-felejtettem, ha ki-
reá emlékeztic az nekem juttassa
eszemben, emlétse-meg.

350. A fölöttéb való vigyázás
el-fáraszt, mert az agy-velőt ki-
szárasztja: a szunnyadás pedig
meg-újét, mert meg-öntözi.

351. Még az étlenség-is nem olly
igen fölöttéb erőtlencé meg, mint
az álmatlanság.

352. Dormituriens o-
scitat & pandiculatur; ;
dormitans conquiniscit,
id est, capite nutat; dor-
miens stertit & rōchiffat.

352. Az alhato (álmot kíváno)
áset és huzodozic; az aluszékony
szunnyadoz, az az, fejével gyök-
kent; az aluvo hortyog (zug) és
orrával szortyog.

XXVIII. De Mente.

XXVIII. Az Elméről.

353. Mens in rerum dis-
quisitione rationem cō-
sulit, quia intellectum
invenire animus ei est.

353. Az elme a dolgoknak föl-
keresésében (vizsgálásában) az o-
kosságról kér tanácsot mert értel-
met lőlni kedve van önéki.

354. Cui egregium
est acumen, citò rem-
perspicit; hebetes tardi-
vel tardiusculi sunt.

354. A kinek jeles és elméje
van, a dolgot hamar által lát-
tya; a tompác lassuac avagy ké-
sedelmesec.

355. Qui multa inqui-
rit, est industrius; qui
noscit gnarus; qui exco-
gitat, solers; qui notiti-
am & cognitionem usu
firmavit, expertus; qui
uti novit, prudens; qui
utitur sapiens; qui abu-
titur, astutus & fraudu-
lentus.

355. A ki sokat föl keres, (tuda-
kozic) forény; a ki tud (ismér) tu-
dós; (értelmes) a ki valamit ki-
gondol, (talál) gyors elméjü; a ki
a tudományt és dolognac isméré-
tit annac hasznával meg-erősí-
tette, látot hallot; a ki azzal tud
élni, eszes; a ki azzal él, bölts;
a ki gonoszul vissza él, ravasz
(álnoc) és tsalárd.

356. Contra, qui nihil
curat, torpidus est; qui
nihil percipit, stupidus.

356. Ellenben, a ki semmivel
nem gondol, túnya; a ki semmit
esésében nē véssē, goromba (ostoba).

357. Vera rei appre-
hensio, scientia est; fal-
sa, error; debilis, opinio;

357. A dolognac értelemmel va-
ló igaz meg-fogása, tudomány;
annac hamis értelme, tévelygés;

ex conjecturis veniens, suspicio; vacillans, dubitatio; impedita, halucinatio; nulla, ignorantio & inscitia.

358. Cùm alterius relationi credimus, fides est; cùm verisimilibus rationibus cedimus, persuasio; cùm sufficienti demonstratione contenti sumus, assensus.

359. Quorum rationem ac causam non intelligimus, miramur; quæ pernoscere volupe est, rimamur.

XXIX. De voluntate & affectibus.

360. Voluntatis est bona amare & velle, mala odisse & nolle.

361. Ex accidenti est, si hæc placent & perplacent, illa verò displicent: tum enim apparentia eam decipit, ut eligat deteriora, aut spernat, quorum ignara est.

a' vékony értelem, vélekedés; a' valami sajdétásból jövő, gyanoság; az ingo bingó, kételkedés; a' meg bántatott, térovázás; a' semmi, nem tudás avag tudatlanság.

358. Midőn más élő beszédénec hiszűnc, hit (hitel) az; midőn igaznac tettző (hibető) okoknac engedűnc, el-hitetés; midőn elégendő meg-mutatással meg-elég-szűnc, edgyet értés, (helyadás, javallás).

359. A' mellyeknek módgyát és okát nem értyűc, tsudallyuc; a' mellyeket által-ismérni (tellyességgel meg-tudni) gyönyörűséges, vizsgállyuc (értekezzűc, tudakozzuc.)

XXIX. Az Akaratról és indulatokról.

360. Az akaraté a' jókat szeretni és akarni, a' gonoszokat gyűlölni és nem akarni.

361. Történetből vagy on, ha ezec tettzenec és kedvesec néki, amazoc penig nem tettzenec: mert akkor a' külső tettzés őtet megtsallya, hogy válassza az aláb valókat, (rosszabbakat) avag megvesse azokat, a' mellyeknek nem tudója.

362. Ecce autem, quàm subjecta est affectibus; quàm identidem iis perturbatur.

363. Absunt bona? desiderat ea, optat, benè ominatur, anhelat, conatur & molitur, quicquid potest: frustrationem eorum nihilominus (nihiloscìus) veretur, ut.

364. Antequam adipiscatur, cum tædio fert etiam paulæ moræ intercapedinem.

365. Hinc desideria, vota, spes, studia, molimina conatusve, sollicitudo.

366. Adsunt? gestit aviditate, lætatur, gaudet, jubilat, oblectat se fruendo iis, amittere metuit: inde hilaritas, lætitia, gaudium, voluptas, conjuncta tamen (attamen) cum metu.

367. Eripiuntur? tristatur, dolet, queritur; hinc tristitia, pœnitudo, querelæ.

362. Imé penig, melly igen alája vettetet az indulatoknac; melly igen ottan ottan azoktul meghaboréttatik.

363. Távol vannaké a' jóc? o-hajtya azokat, kévánnya, jól jö-vendöl (vélekedic) róloc, áhétoz-za, igyekezeic és szándékozeic (se-pelkedic) valamint lehet: azokban való meg-tsalattatásától mind-azonáltal (semmivel nem külömben) tart, ugy hágy.

364. Minekelötte azt megnyerné, nagy unalommal szenvedt tsac edgy kis mulatáságnak is közbenvetését.

365. Innét a' kívánságoc, fogadá-soc, reménység, igyekezetec, sándé-koc, vágyodásoc, és szorgalmatos-ság.

366. Jelen vannaké? vigad nagy moh kívánsággal, örül, örvend, örömmel kiáltoz, gyönyörkötteti magát azokkal élven, el ereszte-ni felti: innét van a' vigjág, ör-vendezés, öröm, gyönyörűség, ószve köttetet mindazáltal a' félelemmel.

367. Ki ragadtatnaké tőle? somorkodic, bánnya, panaszkodic; innét a' szomorúság, banat, panaszkodásoc.

368. Ma-

368. Magis verò mala eam inquietant & distrahunt.

369. Ventura enim abominatur & averfatur, ac declinat; formidat tamē tremēt & angitur: hinc averfatio, timor & formido, tremor & anxietas.

370. Advenientia horret, pavescit, trepidat ad ea, vel stupefcit (stupet:) inde horror, pavor, trepidatio vel stupor.

371. Quum obvenerūt, irafcitur, moeret, luget; hinc ira, moestitudo, sive moestitia, luctus.

372. Secus (aliter) fit in alienis bonis & malis.

373. Ibi gratulatur, aut invidet; hic commiserescit, aut (si perversa est) exultat.

374. Boni ignorantia neglectum & aspernationem; cognitio & violatio zelum; satietas fastidium adfert.

368. A gonofszerentsetlenségecpenig azt sokkal inkább nyughataatlanná téscik és soc felé vonssác.

369. Mert a következendőket utállja s gyűlöli, és elkerüli; fél mindazáltal reszket és szorongatatic: Innét az elirtozás [megutálás] félelem és remülés, reszketés és szorongatás.

370. A reá jövőktől iszonyodik, fél, retteg azoknac [hallására] avagy ájulni kezd [elbámul:] innét vagy az iszonyodás, ijetség, reszketés avagy elájulás, [álmélkodás, tompulás].

371. Midőn eljöttenec, haragszik, kesereg, siránkozik; innét az harag, keserűség, avagy szomorúság, siránkozás.

372. Külömben [másképpen] lében a más [idegen] javain és gonoszain.

373. Amott örvendez, avagy irégykedic; itt szánakodic rajta, avagy [ha elfordult] örömeben tapsol [tombol].

374. A jónac nem tudása elmulatást és megverést; ismérési és meg-szegése [törése] buzgóságot; meg-elégedése unalmat hoz.

375. Pudor, imò verecundia & modestia est, si quis ob turpia erubescit; mœroris levamen est, si cogites omnia omnibus acciderē.

376. Post lapsum nihil in nobis integrū: omnia mutila, manca, lacera.

XXX.

De Mechanicis in genere.

377. Hactenus (hucusque) naturalia & physica: artes mechanicæ sunt, quibus cum victum, tum amictum acquirimus.

378. Jam ergo artificum quoque officinæ visendæ nobis erunt.

XXXI. *De Horrorum culturâ.*

379. Hortus, vel pomarium est, vel viridarium, vel vivarium.

380. Sepitur vel agger, vel macerie, vel plan-

375. Szégyen, [pironság] sőt inkább semérmetesség és seléd edgyűség, [alázatosság] ha ki a rút dolgot miat el-pirul; a bánatnak könnyebbségére van, ha meg gondolod mindeneket mindeneken meg-történni.

376. Az eset után semmi nints mi bennűnc egész: mindenec bennűnc, tsonkác, szakadozottac.

XXX. A' Kézi munkás mesterflegekről közönségeslen.

377. Ekédiglen [eddig] a' természetben lévő és természet szerint való dolgot: a' kézi műves mestersegec azoc, a' mellyeckel mind ételt italt, [élemetet] s-mind ruházatot keresűnc.

378. Immár tehát (azért) a' külön mester embereknek is műhelyeket meg köll nékűnc látogatnunc.

XXXI. A' Kerteknek műveléséről.

379. A' kert, avagy gyümölsős kert, avagy virágos zöldellő kert, avagy vad kert.

380. Bé-keréttetic vagy töltéssel, vagy gyópűvel, vagy palánkockal, cis,

cis, vel sepe, quæ è palis
fudibusve, longuriis, vi-
minibus aliisque flexili-
bus & vitilibus plecti-
tur; arque topiariis
ornatur.

381. Hortulanus, ut &
olitor, ligone & rutro,
bipalioque fodit, ac per
pulvinos prius marrâ
exherbatos, semina spar-
git; atq; plantariis plan-
taria infert.

382. Arborator semi-
nario vel taleis (claveo-
lis) vel viviradicibus con-
fiso (concinntas & ele-
gantia est si per quincun-
cem digerantur) surcu-
los inspiciatos inserit &
rigat, scalproque germi-
na putat, stolones no-
cuos amputat, arboresq;
infœcundas eradicat.

segeti, az ártalmas fa tővéről nőt fattyu veszfűzőket le-vágia,
(mettzi) és a gyümölststelen élő fákat tővőstől ki-írtya.

383. Oleum olivum
ex olivis ab oleario ex-
primitur; dein sæpius
decapulatur, depletur-

vagy fűvénnyel, a' melly karókból
éget hegyes dorongokból, hoszsu
karopóznákból, vitlákból (sziro-
nyokból) és egyéb hajló f-kötő vess-
zőkből sonyatic; és kertbéli árnyé-
kes sínecek (lugofockal) ékesét-
tetit.

381. A' kertész, mint a' fű árof-
is, kapával és asoval, f-két águ ka-
pával ás, (kapál) és a' gyökér áso
fogas kapával (gereblyével) előbb
meg-írtot ágyakban, magokat
hint; és az óltoványos kertekben
óltoványokat viszen-bé.

382. Az erdőllő (fákkal báno) a'
veteményes palántáló vagy ólto-
ványockal (ólto ágat skáckal) vag'
eleven gyűkerű fiatalockal bé-ül-
tetet helyen (díszes illendőség és
ékeség az ha keresztül ötöt mu-
tato szézeletre rendeltet nec) ka-
lász módra meg hegysettetet fia-
tal veszfűzőket (tsémótéket) ólt
(ültet) és öntöz, és a' mettző kés-
sel a' bimbókat (új nevéseket) nye-
segeti, az ártalmas fa tővéről nőt fattyu veszfűzőket le-vágia,
(mettzi) és a' gyümölststelen élő fákat tővőstől ki-írtya.

383. A' fa olaj az olaj fákából az
olaj tsinálótúl sajtoltatit; (nyo-
mattatit) az után sok izben (gya-
krán) ki-meréttetit és meg-úrét-

que; subitus amurca fi-
dit; fraces abjiciuntur;
depurgatumque lecy-
this inditur.

384. Apiarius seu mel-
liso alvearia curat, ce-
ramque liqueat.

XXXII.

De Agricultura.

385. Agricola est qui
agrum colit, proventu-
que annonæ se susten-
tat.

386. Cui fundi & præ-
dia locantur, manceps:
cui villa conceditur,
villicus & colonus est.

387. Arvum subactum
& à cæspitum radicibus
repurgatum, ut sit fera-
cius fœcundiūque, an-
te sementem stercoreatur
fimo vel margâ.

388. Novale & verva-
ctum, id est, requietus
ager, feracior fertiliorq;
est restibili.

tetic; alatt a' sôpredékic le-ül, a'
fonkolyai (gazzai) el-vettetnet;
és meg tisztítottván az olaj tarto-
szelentzékben tétetic.

384. A' méhes avagy méheckel
báno ember a' kaptárokra (méh-
kasokra) visel gondot, és vialsz-
szat olvaszt.

XXXII. A' föld művelésről
(szántás vetésről, major-
kodásról).

385. Mezei rabotás (sánto vető
major gazda ember) az a' ki a me-
zôt műveli, és az esztendőnként
termő gabona jóvedelemmel ő
magát táplállyá.

386. A' kinec ház helyec és ahoz
tartozo sánto földec frétet aren-
dáltatnac fukar [közös, árendás]
az: a' kire major bizattatic, major
gazda (udvar biro) és jobbágy az.

387. A' meg-kevert és a' pásitos
hantnac gyökereitől meg-tisztét-
tatot ugar, hogy termékenyebb és
sírossab legyen, a' vetés előtt meg-
ganéjoztatic ganéjval avagy kő-
vér földel (síros fejer agyaggal).

388. Az új mező és a' pallag, az
az, nyugott szánto föld, termőbb
és tenyészőbb a' minden eszten-
dőben termőnél.

389. Arator araturus
jungit aratro boves, non
funibus aut restibus, sed
jugo.

390. Tum illos agi-
tans & stimulo incitans
seu concitans, subarat,
iterat, tertiat, seminat,
& occat seu estriagit, per
liras & versuras.

391. Inter arandum,
vel lirandum potius, al-
terâ tenet stivam, ne de-
liret; alterâ rallam; &
culter seu dentale, cum
buri indito vomere
proscindit sulcos, donec
absolvatur jugerum.

392. Porca fit trans-
versim, ad derivandum
in collicias per elices u-
liginem.

393. Occam seu urpi-
ces in argilloso solo fer-
ream esse oportet, in
arenoso lignea satis est.

394. Ubi segetes fru-
ticescunt seu fruticant,
sarritione & runcatio-

389. A' szántó szántani akarván
az ekénec eleiben ökröket fog,
nem kőteleckel avagy ístrángok-
kal, hanem igában.

390. Ackor hajdogalván őket és
az östönnel izgatván avagy sur-
kálván, pallagából föl-szántya,
másodszor keveri, harmadolya,
bé-veti, és bé-baronállya, a' ba-
rázdákon és fordulásokon.

391. A' szántás közben, avagy
barázdolás közben inkább, az ed-
gyic kézzel az eke sarvát tartya,
hog' ne tsavarogjon; a' (barázdá-
ból ki ne tántorodgyon) a' másik-
kal az ösztökét; és a' tsoroszllya a-
vagy a' mettző vas, az eke talp-
ban tétetet lapos szántó lemez
vassal föl-metzi az barázdákat,
míglen el-végeződic az föld föld.

392. Az által barázda kőrőszűl
léssen, a' vizes süppedékeknek tsa-
tornákon által a' vizet el-botsáto
árkokra való le-folytatására.

393. A' baronánac avagy fogas
baronánac az agyagos földön va-
sáfnac köll lenni; az homokoson
tsac a' fa barona-is elég.

394. Midőn a' veteményec (ve-
tése) szárban indulnac avagy
kőrőznac, a' gyomlálás és irtoga-

ne, quæ sarculo manibusque fit, opusest; ne à zizaniis suffocentur fruges.

395. Cum messis adest, maturis his inmittuntur messores, seu falcatores, qui falce acutâ metunt (quò messis uberior, eò alacrius) manipulatimq; disponunt; spicilegio egentibus relicto.

396. Colligunt postea in mergetes, & colligant tomicibus, superante in campo stipulâ.

397. Tum vehibus in horrea convehunt; vel mergâ in acervos seu cumulos congerunt.

398. Tritores sive trituratores in area flagellis tritulant: olim tribulabant tribulâ; uti adhuc in ducatu Mediolanensi moris est: linquitur stramen & acer seu acus.

399. Subiactant exin-

tás, melly gyomláló késsel és kézzel léssen, kívántatic; hogy a kolyoktól el ne fojtassanak a gabonác.

395. Midőn az aratás jelen van, meg-érvén ezec belé bortsáttatnak az aratoc avagy kaszálóc, kik az éles kaszavál (sarlovál) aratnak (mennél bővebb az aratás, annál forénnyebben) és markonként le-rakiác; (helyheztetec) kalász (gabona fő) szedegetést a szegényeknek hagyván.

396. Az után öreg markokban szedegetec, és kévekben kötéc suppokal (kéve köteleckel) fönn maradván a mezőben a tarlo..

397. Ackor ofstán szekereckel a tsűrőkben (pajtákban) öszve hordjác; avagy villával (mereglyével) asztagokban avagy rakásokban öszve rakiác.

398. A nyomtatóc avagy tsép-lóc a szűrűn tséppel tsépel nec: régen nyomtatnac vala szűrűn tapodo három szegű taligával; a mint még most is a Mediolánomi hertzegségben szokás: meg-hyattatic a szalma és tőrec avagy polyva.

399. Föl-hánnyc ennec utánna

de ventilabro seu vanno, ut separetur secernaturque palea.

400. Si quid adhuc superest, cribro cernunt, seu cribrant; ut fiat frumentum purum, quod cumeris atque granariis infertur; ustrinitq; etiam interdum torretur.

XXXIII. De molitura.

401. Antiquitus tunde-
bant solúmodo pistillis
in mortario: hinc ptisa-
na triticea & hordeacea.

402. Postea pinsebant
pilo ruido in pistrino, fi-
ebatque crimnum (ex
quo pultes parantur) &
alica.

403. Tandem (novis-
simè) excogitatae sunt
molæ, trusatiles seu ver-
satiles primùm; post asi-
nariæ, & jumentariæ;
tùm aquatiles seu aqua-
riæ; & denique ventosæ
sive alatae; ubi metâ &
catilo molunt.

404. Atque per sub-

szóro lapáttal, hogymeg-külöm-
böztessec és el-választasséc a
polyva.

400. Ha még valami fönn ma-
rad, rostálval választýác, avagy
rostállýác meg; hogy tiszta gabo-
na légyen. mely a kamorákban és
gabonás (életes) házakban bé-
vitetic; sőt még sütő házak-
bann is aszaltatik néha.

XXXIII. Az őrléfről.

401. Régenten (hajdonában)
tsac mosár töröckel törtéc vala a
mosárban: innét van a buza és
árpa kása.

402. Azután törtéc (örtenec,
darálnac) vala darabos kása lü-
kóvel a száraz malomban, és lé-
szen vala dara (mellyből a pépec
tsináltatnac) és liszt kása (boza).

403. El-végre (leg utolszor) kí-
gondoltattac, a kézzel taszigáló
avagy forgató malmóc edgy elő-
szór; azután a szamár, és barom
hajto malmoc; osztán a vizec
avagy vizen forgóc; és végezet-
re a szél avagy szárnyas malmoc;
az holot liszt váluval és malom-
garattal őrlőnc.

404. Es a szita avagy szór
cerni-

cerniculum seu faccum *sák által a liszt ki-szítáltatic,*
 cilicinum farina excer- *és ki-eresztetic, (ki-üttetic) a*
 nitur, excutiturque, fur- *korpác ki-hintegettetvén.*
 furibus foras sparsis.

405. Sed molitor qui *405. De a molnár a ki óról*
 molit emolumentū que- *hasznot keres, és arra mindenkor*
 rit, eique semper inhiat. *igyekezc (áhétozic).*

XXXIV. De pani-
 fico.

XXXIV. A' kenyér tsinálá-
 ról (sütefről).

406. Pistor massam
 in macra vel subacte-
 rio, spathâ ligneâ depfit;
 dein hanc pastam in fur-
 no excoquit, & ita pa-
 nem efficit.

406. A' sütő a téstát a' dagas-
 to séken avagy sütőtekenőben fa
 lapotzkával dagasztja; azután
 azt meg-gyurván (ki-szakaszt-
 ván) a' kementzében meg-süti, és
 ugy tsinál (készét) kenyeret.

407. Fermento fermē-
 tat⁹ habet duas crustas, &
 medullam int⁹ porosam:
 azymus compactus est.

407. A' kovászszal sült kenyér-
 nec kettős hejja vagon, és belől
 likatsos béli: a' kovásztalan
 gyurt pogácsa tömött.

408. Cupediarius ex
 pollione è moletrina
 allato cupedias conficit,
 paratque.

408. A' tsömöge tsináló (pogá-
 tsa sütő) a' malomból hozot ros
 lisztből kívánatos édes tsömögé-
 ket tsinál, és készét.

409. Placentarum spe-
 cies sunt: similæ, spiræ,
 crustulæ, lagana, liba,
 scriblitæ seu striblitæ, te-
 ganitæ, globuli, boleti-
 ni, obeliæ, tortæ, arto-
 creata, &c.

409. Bélesek nec (kalátsok nac)
 nemei: a' sőmlyéc, peretzec, hej-
 jas kalátsorskác, (pánkoc) turós
 bélesec, tzipóc, rétes bélesec avagy
 fonyatos kalátsoc, hejackal bé-
 fedőt húsos bélesec, (pástétomoc)
 serpenyőbe rántot gömbölyű pán-
 koc, tsikmákoc, mézes pogácsac, kalátsoc, húsos bélesec.

XXXV. De pecuaria.

XXXV. A' Barom pásztorfágról (tsordáságról).

410. Opilio fistulâ, perâ, & pedo, imò & flagro ac scuticâ instructus, ovium agmen sibi concreditum. (in quo interdum suum peculium, peculiari caractere insignitum habet) agit.

411. Lupus (voracissima bestia) famelicus ululat; non gregibus solùm, sed & armentis infidiatur, eaque impetit: à quo ea molossi custodiunt ac tuentur; hos autem ab illo millus.

412. Vagi pastores paſcuæ mutantes, mapalia sive magalia sua carris circumvehunt.

413. Mandræ sunt mobiles & tralatitiæ caulæ.

414. Bubulci è bubilibus seu bovilibus; bubulci ex haris seu porcilibus, suilibusve,

410. A' sippal, táskával, és pásztori bottal, sőt még ostorral is és korbátsal föl-készült juhász, az ő reá bízott juhoknak seregét (nyájját) (a' mellybe néha az ő maga kiváltképpen való bélyeggel meg-jegyeztetet tulajdon nyájja is (öröksége is) vagyon) legelteti.

411. A' farkas (leg torkosabb fereg, bestye, fene vad) midőn éhezic ordét; nem tsac az apro nyájac után, hanem még az öreg tsordác után is olálkodic, és azokra rohan: a' kitől őket a' komondoroc őrzic és védelmezie; ezeket pedig amattól a' nyakon lévő segés őrv.

412. A' bujdosó (tsavargó) pásztoroc a' legelő mezőket meg-változtatván, az ő galibájokat avag' kunnyojokat taligán herdozzac ide-fova.

413. Az akloc előbb mozdétható és edgy helyből másban vitethető olac.

414. Az ökör pásztoroc az ökör istállóból avagy ökör állásból; a' diszno pásztoroc a' diszno olból a' vagy diszno alomból, és diszno al-buc-

buccinâ pastoritiâ evocant.

415. Illi in præsepibus & cratibus, hi in aquiliculis pastum præbentes, stabula palâ expurgant: & feretro fimum atque immûditiem exportant.

416. Lac ex ubere vitulus quidem, & agnus subrumus fugit; ancilla vero mulget, mulctrà seu mulctrali excipiens.

417. Lactaria in lactaria cella è cremore seu flore lactis butyrum conficit, in clava butyrraria condensans; & è lacte coagulo coagulato caseum, vaccinum, ovillum, & caprinum: oxygala est acris, colastranon, serum super est.

418. Vacca prægnans, forda seu horda dicitur; nondum foeta, bucula & juvenca; effoeta maturationi est.

419. Fœnum è pratis, quæ vel siccanea, vel ri-

lásból, pasztori kürtel hívják ké (az ó tsordájokat).

415. Amazoc a jászólban és bé na tarto saráglyákban, ezec a diszno valukban eledelt adván, az istállókat lapáttal ki-tisztétyác: és taráglyán (saráglyán) a ganéjt és rutságot ké hordgyác.

416. A tejet a tölgyből a bor-nyu, és a szopo bárány szopja; a szolgáló leány penig feji, a rotskában (fél-fülűben) avagy fejő sajtarban vevén.

417. A téjel báno szolgáló leány a tejes pintzében a téjsőlből a- vagy téj szinből vajat tsinál, a vajas kópűben meg surétvén; és a meg alutt avagy óltot téjből sajtot, tehen, juh, és ketske sajtot: a savanyu téj erős, nem az idétlen édes téj, a savo föllyül marad.

418. A meg futot (úzelkedet) tehen, hasas úszónec, avagy bor-nyas únónec mondati; a melly még nem fajzor, úszónec és únónec; a meddő (fajzástól megszűnt) mészár székre való.

419. A széna a rétekről a melyec vagy száraz természetűec,

gua,

gua, vel irrigua sunt, seculâ defectum, & filicium, siccatur; rastris corraditur; furcisque in cumulos & foenilia comportatur.

ban, széna asztagokban) és a

420. E renascente, 420. Az újonnan ki nőt zöldfügramine, chordum est.

XXXVI. De lanionia.

421. Lanio vel lanius altitia (vescula enim non sunt vesca seu esculenta; & quis iis vescat?) in laniena clunaclo maclat, id est, jugulat, excoriat seu deglubit, dissecat, in macello venum exponit.

422. Intestina sanguine & pulpâ effarciens, farcimina conficit, ut farcimina, lucanicas, botulos, hillas, tomacula, apexabones, tuceta seu ificia: Item minutas, ofas penitas, pernas, petafones, & succidias.

serpenyőben rántot gömbölyű falatokat, (gombotákat) sódorokat, oldal petsenyéket, és salannákat.

vagy nedvesec, és vizeffec, a kazával le-vágattatván, és le-kasztaltatván, meg-sáraztatvic; gereblyével össze gereblyéltetic; szedegettetic; és vellákkal a baglyákban (kalongyákban, kazalokban, széna tarto helyekben hordattatic.

ból vagy on a sarju.

XXXVI.

A' Mészárosfágról.

421. A' mészáros avagy hentes az hizlalt marhákat (mert az hitván ösztövérec nem enni vagy ételre való; és ki éllyen azockal?) a barom verő mészáros helyen a mészáros késsel meg-öli, az az, tor-kát meg-mettzi, bőrét le-vonsza avagy meg nyuzza, fől vagdallja, (rombollya, darabollya) a mészároszékben el-adni ki-téfzi.

422. A' béleket vérrel és hus darab töltelékeccel meg-töltvén, kolbászokat tsinál, ugymint gömböztöcöket, májofokat, husos kolbászokat, apro hurkákat, kövér kásás hurkákat, véreseket, világos hártyával borított petsenyéket avagy hussal töltött eledeleket: Istmét apróra vágott töltelékeket,

423. Adeps non con-
crescit æquè spissè, ut fe-
bum; quia opimior.

423. A' siros háj nem nõ színtén
ollyan sűrűn edgybe, mint a' sad-
gyu; mert kővérebb.

XXXVII. De venatura.

XXXVII. A' Vadászásról.

424. Venator feras in
scrobes, foveasque pelle-
ctas, capit; aut canum,
sagacium odoratu per-
vestigia vestigat & vena-
tur.

424. A' vadász a' vermekre, és
árkolásokra tsalogattatot vada-
kat, meg-fogja; avagy az éleffen
saglo kopo ebeknec búzóléscé ál-
tal nyomokat nyomozza és va-
dászszá.

425. Odoratores enim
indagant, vertagi perfe-
quuntur & assequuntur.

425. Mert a' vislác föl-kerefic,
az önnön kényén vadászni járo
agarac kergetic és el-éric.

426. Cerva ut in cas-
ses & plagas varis tentas
incidit, implicatur, irre-
titur, interimitur. Si
evasit, celerat fugam.

426. A' nõstény szarvas hogy a'
vadász hálóban és a' kőtelekből a-
vagy gúfokból tsinált meg-vetet
(ki-terjesztetet) törben esic, belé
keverődzie, hálóban keréttetic,
meg öletic. Ha ki szaladot, siet a'
futással.

427. Aper spumans
& frendens, venabulo
transadactus, interfici-
tur.

427. A' tajtéko és agyarkodo
(fogát tsikorgato) vad kan, a' va-
dász dárdával (képpel) által ve-
rettetvén, meg-öletic.

XXXVIII. De pi-
scarione.

XXXVIII.
Az Halászásról.

428. Piscator in lacu
& piscina, reti piscato-
rio sive piscario, & ver-

428. Az halász a' tóban és ha-
las tóban, az halászi avagy hal fo-
go hálóval, és gyalommal (szák-
riculo

riculo, tragulâve; in-
amne fagenâ & nafsâ pi-
fcatur: hamo, cui efca-
inditur, ubivis.

hálóval, tapogatóval) és két kéz-
zel vonyo halóval; a folyó vízben
vésszel és vassával, halász: ho-
roggal, mellyre az étető maszlag
(tsalo eledel) tétetic, akár hol.

XXXIX. De au-
cupio.

429. Auceps aucu-
pio exstructo, per illi-
ces allectas inescataſve
aviculas & aves reticu-
lis adobruit; aut vifca-
tis calamis, quos amiti
feu perticâ exponit,
implicat; aut laqueis
& tendiculis illaqueat;
aut decipulâ impedit.

430. Oſcines, quas vi-
tâ donat, caveâ incarce-
rat, ſive juncim, ſive ſe-
paratim.

431. Si qua pedicâ im-
pedita ſe expedit & ex-
tricat, avolat; niſi ſe ite-
rum tricis intricet.

XXXIX.

Az Madarászáról.

429. A madarász a madár fogo-
szerszámot meg készítvén, az é-
desgetéſec által magához hite-
gettet és ételre tsalogattat
madarkákat és madarakat há-
lôtskâkkal meg-lepi; (meg-burét-
tya) avagy lépes vésszôccel, mel-
lyeket a madarász rúdra avagy
póznâra ki-téſzen, belé keverôd-
tet; avagy törôccel és tzekléccel
tôrben ejti; avagy keleptzével
meg tartóztattya (meg-bántya).

430. A ſzâjockal éneklô mada-
rakat, melyeket élettel meg ajân-
dékoz, kalitkâban rekeſzti, (tôm-
lôtzózi) vagy többekkel edgyût,
vagy magán.

431. Ha melly a nyûgtól meg-
tartóztat magát ki ſzabadét-
tya és ki-fejti, el-rôpúl; hanem ha
magát iſmét láb tartóztatô ſzô-
rôkben akaſztja.

XL. De coquinaria.

XL. A' Szakátságról.

432. Promus condus obsonia ab obsonatore coempta, non tantum recentia, verum pridiana quoque, & semesa, ac reliqua seu reliquias, è promptuario seu penu, penariove profert; & coquus vel coqua in foco, lebetibus, cucumis, ahenis & cacabis elixat; cum vericulo carnes lardo transfigit, verubus à mediastinis circumactis affat, craticulâ torret, sartagine frigit.

lyotskán meg süti, (aszallya) a' serpenyőben meg-rántya.

433. Si quid fervet & bullit, ne ebulliat, trullâ confutat; si spumat, rudiculâ aut tudiculâ de-spumat.

avagy abárlo lapotzkával tajtéjét le-hánnya.

434. Fuscina extra-hunt, fiscina & qualo seu colo colant.

434. A'vas villával avagy szigonnyal ki vonnyác, (huzzác) a' szűrő szitával és szűrő kosárral vagy szűrővel meg-szűríc.

435. Residua culinæ utensilia sunt: igniarum,

435. Egyéb több ezeközi a' konyhánc ezec: a' tűz éleştő tűzhely,

ruta-

rutabulum, batillum, ignitabulum, tripus, radula, crates, trua, alvei, urcei, paropsides, catini & patinæ, quæ cum eluuntur, fit colluvies.

szénvonyo, (aság pemet) vas lapát, kovártarto, három lábu avagy lábás, vakaro vagy örlő, rostely, rotska, tekenőc, (válúc) bögréc, burétó tálac, medentzéc és tálac, melyec midőn ki-mosattatnac, léssen mosléc.

436. Vas ansâ prenfabis; sed si anceps est, ambigas seu dubites, quâ arripias.

436. Az edényt fülénél fogva fogdossad; de ha két fülű, gyana-kodgyál avagy kételkedgyél, melyikénél fogva ragadgyad.

437. Aves deplumantur; pisces desquamatur, exenterantur, exduantur, & exossantur.

437. A madarac meg-mellvesztetnec; (kopasztatnac) az halac hójoktul meg vakartatnac, (hám-tattatnac) bélec ki-vettetic, fől-hasíttatnac avagy derekon szegdeltetnec, és tsontyoc ki-hányatic.

438. Assati & frixi salubriores sunt quam elixi ac jurulenti, nisi probè & plusculum condiantur.

438. A sültec és rántottac egéssebbecc hogy nem mint a főzöttéc és levesec, hanemha jól és bővebbetkén meg-fűszer-sámoztatnac.

439. Salsamenta, & omnia infumata, quamvis macerata, ægrè concoquuntur.

439. A bé-főzattac, és minden fűstön asaltattac, noha meg-fonyasztattac, nehezen főzettetnec (emésztetnec) meg.

XLI. De potulentorum paratura.

XLI. Az italoknac tsinálásáról.

440. Vinitorvites novellas plantat, traduci-

440. A szőlőműves (vincelér) új szőlőtöveket ültet, (plántál) és

busque propagat: vine-
am bidente sive pastino
pastinat: palmites pam-
pinosos ridicis leu peda-
mentis statuminat, ac
palat: paulò post pam-
pinat: tum vindemiat.
racemos abscindendo;
racematione pauperi-
bus relictâ.

441. Uvor sive succus
suavis, ex acinosis uvis
orcâ pressis, torculari ex-
primitur exurgeturque:
qui è lacu in cadum vel
feriam translatus, mu-
stum; postquam fuerit
defæcatus atque elutria-
tus, vinum dicitur: po-
tus exhilarandis mœstis
accommodatus.

442. Annotinum est
optimum, hornum non-
nihil fœculentum.

443. Factitia sunt: ab-
sinthites, helenites, hyf-
sopites, abrotonites, &c.

444. Defrutum est sa-
pa, exoletum vappa.

homolyétot bojto vessőökel ter-
jeszti: a szőlőt két águ kapával
vagy széles kapával kapállyá: a
szőlő leveles szőlő vessőöket hasá-
bos karókkal vagy szőlő karókkal
támogattya, (gyámolittya) és meg-
karózza: az után edgy kevés idő-
vel meg-levelezi: annak utánna
meg-ßedi a szőlő fejeket le-metz-
vén, a mezzérleßt avagy tsikéßést
a segényeknek (hagyván) engedvé.

441. A szőlő szemes szőlő gerez-
dekből tsőbörben meg-nyomatta-
tot szőlő nedveség avagy édes
lév, sajttóval nyomattatic és sa-
tsartatik ki: melly a váluból a
kádban avagy hordoban által-
vitetvén, mustnac; minek után-
na meg-tisztult és meg-forrot,
bornac mondatic: a szomorua-
nac meg-vidámétására illendő
ital.

442. A tavalyi bor leg jobb,
az idejé még valamennyire zava-
ros (söprős).

443. Tsinált boroc: az úrmős
bor, örvény gyökeres bor, isópos
bor, Isten fájával főzöt bor, &c.

444. A felig meg-forrot must
forrot bor, a meg-avúlt nyállot
bor ki-ment szeszü meg-erőtlenedet bor.

Hoc

445. Hoc ubi non abundat, mulsum seu hydromel coquitur; itemque à zythopeptâ zythum seu cerevisia, ex farre tosto vel polenta, & lupulo.

446. Abditur in cellas frigidiores; & obturatur seu operculatur: relita verò promitur siphone, tubulo, aut epistomio.

447. E dolio inclinato faeces unâ exeunt.

448. Capacioribus incupis sapidius est; quia non evaporat; præsertim cantheriis altioribus.

449. Ex vinaceis seu flocibus confit lora seu posca: infundibula ad lagenas pertinent.

XLII.

De aurigatione.

450. Stabularius (agaso) equile purgat, equum capistro alligatum, aut fiscellâ, si mor-

445. Az hol ez nem bővelkődik, méz-sör avagy mézes víz főzettetik; és ismét a sör főzötül duzma (szalad sör) avagy sör, a meg-aszalt lisztből avagy meg-tsirázot szaladból, és komloból.

446. El-rejtetik az hideg pinzékben; és bé-dugatic avagy bé-tapasztatic: föl-szakasztatván (nyittatván) pedig tsapoltatic tséven, szivárvánnyal, (bébérrel) avagy tsapon.

447. A meg-hajtot hordoból a sóprú-is edgyút ki-megyén.

448. Az öreg sörös hordokban jobb ízű; mert ki nem gőzölög vagy erejét ki nem bortsáttya; kiváltképpen a nagyobb gantár (ászoc) fákön.

449. A főlö magokból avagtörkölyökből löre avagy tsiger (más-lás) léssen: a (kármentő) töltserrec a palatzkokhoz tartoznac.

XLII. A Kotsifságról avagy szekerefségről.

450. Az istállóval báno (lovász) a lo istállót meg-tistérttya, a lantzós kötő féckel meg-köttetet, avagy hamaros orkötövel, (pány-

dax-sit, & firmus stare
nolit, constrictum, tra-
ctat & curat, id est, den-
tatâ strigili depectit,
gausape insternit, ave-
nam vanno ventilat, ci-
bat, ad aquarium aqua-
tum ducit.

451. Auriga frano in-
dito, habenâ pro lubitu
regit: parippum sella-
rio jugat; antecessorios-
que ante se agit.

452. Eques velequifo
ephippiao insidens, stape-
dibus insistit; & equum
vel popismate demulcet,
vel calcaribus instigat,
frano & habenâ pro vo-
luntate flectit, ac pasto-
mide coercet.

453. Antilena, postil-
lena, dorfuale, & phale-
ræ aliæ (cateræ) orna-
tui sunt.

454. Succussator equi-
tem quassat: gradarius
molliter fertur: tollu-
tarius tollutum, nec cæ-
spitat.

vával) hogyha harapo léfzen, és
erőssen meg-állani nem akar, meg-
szoréttatott lovat, tapogattya és
bánc véle, az az, fogas vakaróval
meg-fésüli. (vakarja, simettya) a
pokrótzot rá teréti, a zabot só-
ro lapáttal vagy rostával meg
(pallya) sorja, éteti, (abrakollya)
az itato helyre itatni viszi.

451. A kotsis avagy szekeres a
zabolát szájában vetvén, a gyep-
lővel kedve szerént igazgattya: a
rudas lovat a nyerges lo mellé fog-
ja; és az elől járókat ő maga előtt
hajtya.

452. A katona vagy lovas a nye-
regbē ülven, a kengyelekben áll;
(nyomja) és a lovat avagy proso-
gatással szelédgeti, avagy sarkan-
tyuokkal izgattya, (erölteti) zabo-
lával és fékemplővel (féc szárral)
akarattya szerént hajtogattya, és
állazóval meg-tartóztatya (zabolázza).

453. A szűgy-elő, far-matring,
tzafrang (neméz) és egyéb (több)
lő öltözetec (nyereg buréto szer-
számoc) ékecségül vannak.

454. Az ügető lő a lovas meg-
rázza: a jó lépő (iramo) gyön-
gén avagy könnyen jár: a poros-
ka poroszkálva, nem-is botlic.

455. Ma-

455. Magnates sejugâ
vehuntur, pampillis, pi-
lensis & carpentis.

456. Plebei quadrigâ,
trigâ, bigâ, seu quadri-
jugâ, trijugâ, bijugâ, id-
que petoritis, rhedis &
essedis; alicubi etiam ci-
fius.

457. Onera plaustris
seu tarracis, carris & tra-
his; ægrotantes arcerâ;
delicati lecticâ transpor-
tantur.

458. Currus habet
rotas, ex modiolis, radi-
bus duodecim, apsidibus
sex, & rotidem canthis
compositas contextas-
que; & axes, qui ut
axungia ungantur, suc-
culâ sustolluntur.

459. Temonis extre-
mitati admoventur de-
helcio dependentia reti-
nacula; sive sint catenæ,
sive lora: ponè autem
sufflamen, ad sufflami-

455. A nagy uri rendec hat lova-
kon hordoztatnac, fél hintókon,
hintó szekereken, és borétot (fő-
deles) hintókon.

456. A köz népec (segény paraßt
rendec) négy lovon, három lovon,
két lovon, avagy négy lovu, har-
ő lovu, két lovu szekeren, -sugy is
kolyésákon, kotsikó és deszkás se-
kereken; néhol még talyigán is.

457. A terhec terh hordo vagy
oldalás szekereken, temerdec tal-
pu kistsin szekereken és sánakon;
a beteg esec borétot ernyős kotsi-
kon; a kényesec (negédesec) lek-

tikákon (szetzel székeken, két lovu hintó-
kon) hordoztatnac ide s-tova.

458. A szekérnec, keréc agyból,
tizenkét kűllőkből, hat keréc tal-
pából, és ugyan annyi sín vasak-
ból edgyben foglaltatott és össze-
eresztetett kerekei vannak; és ten-
gelyei, mellyec hog' a szekér kényő-
vel vag' hájjal megkenetessenec,
tekerő hévérral emeltetnek föl.

459. A rúd orrában vettetnec
a sügy elő hámról alá süggő
nyaklóc; (tarto ístrángoc) akár
lántzoc legyenec, s-akár greplóc:
hátról penig a szekér kötő avagy
kerék-tarto, a szekérnec a lej-

nandum in præcipiti de-
scensu carrum.

460. Qui cum per or-
bitas leuius trahatur, ne
exorbites, respice.

461. Clitellæ mulo aut
caballo imponuntur, ut
per loca præcipitia & in-
via, transitum alium
non ferentia, onera
transferantur.

462. Bajuli vel hume-
ris, vel sarraco seu uni-
roto, vel feretris (ærum-
nâ à collo suspensâ) ba-
julant.

XLIII. De navicu- laria.

463. Ab oris transma-
rinis navarchi auspicio
apportaturi quædam
nautæ, pontum seu æ-
quor navigant.

464. Nauticus in
puppi ad clavum seu gu-
bernaculum sedens, gu-
bernat: alii per foros
curfantur, se invicem

tôn le-ereszkedésében való meg-
kötésére.

460. A'melly holot a'keréc vágá-
sokō könnyebben vonattasíéc, hog'
az útból ki ne járj, (térj) meg láj d.

461. A' terh hordozo (málhás)
nyerges ősvérre avagy kabolára
(katzola, kantza lora) tétetnek-
fól, hogy a' meredec és út nélkül
való, egyéb által menetelt nem
engedő helyeken, a' terhec által-
vitetteffenec.

462. A' terh hordo emberec a-
vagy vállokon, avagy edgy kere-
kű talitskán, avagy taraglyákon
(vonyo taligákon) a' nyakban ve-
tet vonyo kötelet nyakokban a-
kastván (fűggesztvén) hordanac.

XLIII. Az hajós mester- segről.

463. A' tenger túlsó részeiről az
hajós gazdánac avagy hajóbéli
kapitánnac segedelmével valami-
ket akarván hozni az hajósoc, a'
tengeren hajokáznac (eveznec).

464. A' kormányos (hajós me-
ster) az hajo farában a' kormány
szeg mellett ülven, igazgattyá:
egyebec az hajo tattya in futos-
ván, edgy mást meg-kiáltván és
inclá-

inclamantes & exhortantes, ad antennas vela, ceu sunt acatium sive artemon, dolon & epidromus, explicant vel contrahunt; jam in malo, jam in prora; appendentes & applustria, supra galeā seu corbem.

meg-biztatván, a vitorlyafákra a vitorlyákat, minéművec a kőzép avagy öreg vitorlya, felső vitorlya és az elől-járó vitorlya, kifejtic (sefétic, terétic) avagy öfve vonnyác; hol az árbotzfán, hol az bajo orrában; föl-függesztvén az hajói ékecségeket is, (jel zászlókat) az árbotzfánac kerec páis szabásu ór álló helyén avagy kosarán föllýul.

465. Tranquillo salo velificatio non procedit; nisi remiges transiris ad scalmos confidentes remigent: sed velocem seu lembum flabra velocius impellunt, quam remi triremem. Et ubi opus, contis trudendo, à brevibus & scopulis propellant.

465. Tsöndesf lévén a' tenger a' vitorlyázás elő nem mehet; hanemha az evező legényec az általdeszkákon az evező gusnacragasztójához útvén eveznec: de a' sebesfen folyo hajót avagy sajkát a szél fuvallásoc gyorsabban úzic, (viszic) mint az evező lapitzkác az három rend evezős hajót. Es az hol szükség, tsáklýáckal tasztván, a' tsekélyekről és tengeri kőssikláktól el-úzic (távul kergetic).

466. Nam huc si incidunt, naufragio periclitantur; & nî rerum iacturam faciant, naufragantur seu naufragium faciunt: ideo profunditatem bolide explorare solent.

466. Mert ha ide találnc esni, (akadni, útközni) hajo törésbéli veszedelemben forognac; és hanemha marhájokban való kárvallást tselekesnec, (marhájokat ki-hánnýác) hajójoc el-romlic, avagy hajo-törést szenvednec: ez okáért a' mélységet mérő sineggel

(ónas kötéllel, sinorral) szoktác meg-vísgálni.

467. Procellâ obortâ,
ne abripiantur à decu-
manis fluctibus, ancho-
ram rudenti annexam
jaciunt seu figunt; atque
ita fluctuant & jactan-
tur.

468. Primò & secundò
navigans aut velificans,
etiam si vento secundo,
nauseam vix effugit.

469. Navis vacua, præ-
fertim actuaria, vectoria
& oneraria seu corbita,
quò firmius innatet,
laburrâ oneratur, labur-
ratur; sed si nimio plus,
pessum ibit.

470. Fatiscit identi-
dem, imò multoties,
perque hiscentes rimas
nautea illabitur, ac in
carinam confluens, sen-
tinam constituit: unde
antliâ exantlatur.

471. Navigatione per-
actâ, actutum navigia in

467. Tengeri szélvész (háboru)
támadván, az igen fölötté nagy
haboktól hogy el ne ragattassa-
nac, a' temérdec hajó kötélhez
(alatságához) foglaltatott (kötte-
tet) vas matskát meg-vetie a-
vagy akasztýác; és úgy haboznac
f-habtól hányattatnac.

468. Az először és másodszor ha-
jókázó vag' vitorlyázkáló ha sin-
tén egyenes jó széllel-is, a' tsómórt
(gyomor háborgást) alig kerüli-el.

469. Az üres hajó, ki vált kép-
pen az el tolyható gyors hajó, vo-
nyatható és terhes avagy mar-
hával meg-rakott hajó, mentül
erősebben uszszon a' vízben, kő-
vetses fővennyel terheltetic, ho-
mokoztatik-meg; de ha fölöttéb
sockal (kölletinél többel) alá mé-
gyen, (meg-seneklic, el-süllyed).

470. Meg-hasad ottan ottan. (öt
sokszor, és a' meg-nyílt hasadéko-
kon az hajó gaz belé esic, és az há-
jó fenékben öszve folyván; hajó
fenékre gyúlt szemetet (rutsá-
got) téssen: az honnén fetsken-
dős merető szer számmal (víz vo-
nyo szivattyúval) ki-merettetic.

471. Az hajókázás végben vi-
tettetvén, menten az hajóknac

por-

portum appellāda ſunt: *a' partra érkeztetni (szálléttatni) kőll: avagy bizonyára alkalmas állásra kőll vitettetni.*

472. In navigabili flumine, naviculis, lintrib9, scaphis & cymbis utuntur: imò & ratibus, atq; hippaginibus. *472. Az hajóközható folyó vizben, hajótskákkal, ladikókkal, gyalog hajókkal és tsonakókkal élnek: sőt még szálackal-is, és rév hajókkal.*

473. Ubi vadum deest vel deficit, pontone trajiciunt, diciturque trajectus; sed portitor naulum poscit. *473. Az hol gázoltató hely (tsekély víz fenéc) nintsen avagy nélissen, hidassal (kompa) által vetnec, (kelnec, kőltőznec) és mondati rév helynec; de a' révész hajóbért kíván.*

474. Alibi fiunt pontes, lapidei in arcubus seu fornicibus, vel subli-
cii, & penfiles: itemque ponticuli. *474. Néhol hidac lésznec, kő hidac a' bolt hájtásokon avagy boltzatokon, avagy lábakon álló fa hidac, és függő emeltsős hidac: és ismét hidatskác (padlóc, borúc, gyalog hidac.)*

475. Urinatores quævis profunda tranant. *475. A' buároc (vizben bukóc) akár melly mélységet is által úsna.*

XLIV.

De itineribus.

XLIV. Az útakról avagy úti járásokról.

476. Viator quò tendit, rectà sine ambagib9 proficiscatur, ad diverticula ne divertat. *476. Az úton járó az hová igyekszik, ilyenessen kerengő (teker-gő) útac nélkül mennyen. a' ki térsékre (kerületekre) ki ne térjen.*

477. Semitæ causâ viam ne deserat, nisi tritus *477. Az ósvény okaért (gyalog út kedvejért) az útat el ne hagyja,*
fit

fit callis, & itineris dux
comesve peritus.

hanem ha jól meg-tört járott út
léssen, és tudós út vezetője s-úti
társá.

478. Avia, devia, &
salebras salebrosave loca
qui metuit, nusquam
deviet.

478. Az út nélkül való járatlan
helyektől, tébolyodástól és a' dara-
bos tsoportos helyektől a' ki fél, so-
hová az útból ki ne térjen.

479. Bivium fallax
est: quapropter ne er-
res, obvios sciscitare,
quâ eundum? num hâc
an illâc? dextrorsum an
sinistrorsum flectendû
sit? tramites & compita
seu quadrvia non æquè
seducunt.

479. A' kettős út meg-tsalo:
(tsalékony, tsalárd) annak okáért
hogyné tévelyegj, az elődben jö-
vőktől (elől hátul elődbé akadók-
tul) tudakozzál, (értekezzél, kér-
dezkedgyél) merre kôll menni?
ha errejé vagy amarra? jobbraé
vagy balra kôllyôn térni? a' kô-
rôsztt útac és ágas bogas ôfvényec

avagy négy felé ágazo útac nem edgyaránt (azonkép-
pen, egyenlôképpen) visñec félre (tsalnakmeg).

480. Peregrinari ut
absque interprete possis,
idioma calle.

480. Hogy tolmács nélkül vâ-
dorolhass, (bujdoshassál, járhas
kelhess) a' nyelvéc tulajdonságát
tudgyad.

481. Peregrè ituro o-
creæ competunt, aut
perones ob cœnum, &
petasus ob solis radios;
ut & galerus ac penula
scorteæ, vel è lana coa-
cta; lacerna ob pluvias;
& baculus seu scipio,
quo nitatur: admini-

481. Az idegen meszsze földre
menendô nec sarúc (szekernyéc)
illenec, avagy botskoroc a' sár mi-
att, és kalapos süveg a' napnac ve-
rôfénye ellen; mint a' gallér is (fej
buréto tsuklya süveg) és bőr kô-
penyeg, avagy gyapjuból szût (ôf-
vóvert) kôpönyeg; úyas kôntôs
(úti ôltó mente) az eső ellen; és

culo

culo enim est.

bot (páltza) avagy istáp, (manko)
mellyel támaszkodgyéc: (tartozzéc) mert segítségül
(támaszul) vagyön.

482. Opus & viatico
ad faciendas impensas:
aut certè literis cambii
seu collybi.

482. Az úti pénz- és szükséges a
költségnek tételére: avagy bizony
a pénz föl vételre vagy pénz vál-
tásra való levelek.

483. Sed & patientiā:
sub dio enim pernoctare
obtingit.

483. De még a békeségestűrés-
is: (szenvedés-is) mert az ég sin
alatt hálai történic.

484. Ubi ubi es, quī
cum sis attende.

484 Valahol vagy, (akár holott
légy) ki vel légy re a vigyázz.

485. Latrones enim
fures, crumenifecæ &
prædones prædantur,
ac furantur; piratæ spo-
liant; imò in hospitio,
præsertim apud caupo-
nes, non hospes ab ho-
spite tutus.

485. Mert a lator lopóc, erszény
mettzőc és tolvajoc (koborlóc
nyuzo fosztóc) prædálnac (tolvaj-
lanac) és lopnac; a tengeri tüzés
tolvajoc fosztanac; sőt a szállá-
sonn is, ki vált képpen a vendég
fogado kortsomárosoknál, a ven-
dég a gazdátul nem bátorságos.

486. Sarcinæ quibus
sua convasata sibi por-
tant, sunt: vidulus, man-
tica sive facciperium, pe-
ra seu hippopera, bulga,
marsupium sive crume-
na, locus, denique si-
nus & funda.

486. A kötélék (butyoroc, zai-
dác, málhác, gunyhác, tzulác)
mellyekben az ő edgyben rakott
takarmányokat magockal hor-
dozzác, ezec: a turbatáska vagy
tarisznya, isác avagy által verő,
tűszű, tarsoly avagy erszény, seb,
és végezetre kebel és kötöt (há-
lo) erszény.

487. Ut expeditior sis,
impedimentis ne te ag-

487. Hogy készebb légy, akadá-
lyokkal magad meg ne terheld:

grava:

grava: remorantur (nehezétsed) mert a sietőket
enim festinos. meg-tartoztattyac.

488. Si celerare opus, 488. Ha sietni köll. és hamar-
& maturandum est, ce- kodni, száguldo háta lovackal a-
leribus seu sonipedibus vagy poroszkáló paripákkal hogy
uti quàm veredis præ- sem mint posta szeker-bélieckel
stat. jobb élni.

489. E longinquo do- 489. Messsünnen egétségben és
mum reducem salvum, ép állapotban hazadhoz haza jöt-
& hospitem, latabundi tet, a' tiéid örvendezve fogadnac
tui té excipient. téged.

XLV. De mercatura.

XLV. A' Kalmárfágról.

490. Mercatores mer- 490. A' kalmárocs kalmárkod-
caturam facientes bona ván (kereskedést inder ván) a'
aliunde allata, non absq; máshunnan hozattatot jókat,
lucro (quis enim cum (marhákat) nem nyereség nélkül
damno quæstum faciat?) (mert kitsoda kereskednéc kará-
divendunt: sed potiùs in val) adgyák-el: hanem inkább sá-
taberna reservant. torban (boltban) meg-tarttyac.

491. In emporiis ce- 491. A' nagy kereskedő várasok-
lebria exercentur com- ban (országos vásárló helyekben)
mercia: oppidatim nun- nevezetes (hires neves) kereske-
dinæ & mercatus institui dedsbéli társasagoc gyakoroltat-
solent: monopolia in- nac: várasonként sokadalmoc és
colis conducibilia non. vásárlóc rendeltetni szoktac: a'
sunt. tulajdon árunac magán való bót-
tyai a' lakosoknac nem hasznosoc.

492. Et propolæ, & 492. Mind a' kufárocs, mind a'
institores, & tabernarii, faktoroc (áros bolgac, kalmár le-
& circumforanei seu gényec) mind a' kortsomárocsoc,
circuito-

circuitores, & scrutarii cum scrutis suis, & chirotecarii, negotiatores dici volunt.

(szatósoc, sátoros kalmároc) mind a piartzon tsélsapóc avagy környül-járo pénz tsalóc, mind a sib vásárosoc az ó ó szerßámockal, s-mind a kesztyű tsinálóc, kereskedők nec mondatni akarnac.

493. Et quidni? Ubi que sanè merx seu mercimonium licet seu venit, venalis est: venditor indicat, emptor licetur vel licitatur, donec contrahant.

493. Es miért nem? mindenút ugyan-is az áru avag el-ado marha árron kérttetec avagy eladattatic, el adni való: az el-ado (áros) árrát mondja, a vévő (vásárló) árrát igéri vagy árrán kéri, miglen meg-árulnac (alkusznac.)

494. Sed qui mercatur, ne se defraudet, nummorum à monetariis cuforum, qui vel aurei vel argentei vel ærei (ænei) sunt, teneat valorem; mēsurā & pondus adhibenda quoque sunt curiosè, de quibus infrā.

494. De a ki vészen, (vásárol) hog' magát meg ne tsallja, a pénz verőktől verettetet pénzec nec, mellyec avagy arany avagy ezüst avagy réz pénzec, tartsa (tudja) árrokat: (érdemeket, keleteket) még a mértéket is avagy nehezéket hozzá köll adni forgalmatos-san, a mellyekről ide alább.

495. At monetæ variae species sunt: denari9, semobolus, obolus vel nummus, teruncius, solidus, grossus seu diobolus, triobolus, florenus, solidus Imperialis aut Joachimicus (vallensis)

495. De a folyó pénz nec külömb külömb nemei vannac: denár pénz (tiz pénz érő garas, dukka) fél füllér, füllér avagy pénz, botka, (katsinka) edgy egész pénz, (silling) garas avagy két fülléres, három fülléres, forént, egész tallér avagy edgy ezüst tallér, arany

scuta-

Czipot Janko

scutatus five coronatus, *forént avagy korona arany, Magyar arany.*

Talentum Atticum. *Az atticai (Athénásbéli) tal-
valuit sexaginta minas, lentom ért hatván minakat, a
mina centenos denarios mina száz denár pénzeket (tiz
vel drachmas, feu qua pénzes dutkákat) avagy garafo-
dringentos sestertios, se kat, avagy négy száz harmad-fél
stertius autem duos cru pénzeseeket, a harmadfél pénzes
cigeros monetæ nostras penig két krajtzárokat a mi folyo
tis. pénzünkön.*

496. Pretium rerum *496. A' marháknae árra néha
aliquando intenditur & meg-öregbétetic és meg-nehe-
ingravescit, aut remittit: zedic, avagy apad: (alább száll) de
sed nihil carius constare semmit nem drágábban állani
ajunt, quàm quod preci mondanac, mint a' mi kényörgé-
bus emitur. seckel vétetic.*

XLVI. De vestiariis
opificiis.

XLVI. A' ruházatokat tsi-
náló mivekről.

497. Linum & can- *497. A' len és kender meg-ász-
nabis macerantur in la tattatnac (lágýéttatnac, sonny. asz-
cunis, & exsiccata fran tatnac) a' motsolyákban, (vizállo
gibulo conteruntur seu tótsákban, motsárookban, potso-
tunduntur; tum carmi lyokban) és meg-száraztatván a'
nantur; remanente ibi len törövel (tiloval) meg-törét-
flocco, hic stupá. tetnec; (tiloltatnac) avagy ve-
rettetnec; az után meg. kerebeneltetnec; el-marad-
ván amott a' pozdorja, itt a' tsópú.*

498. Dehinc netrices *498. Az után a' sonyo aszsonyoc
penso ad colum applica a' rocka szószta a' gusalyra (rocká-
to, fila trahunt (nent) ra) kótvén, fonalat vonszanac
five*

sive girgillo, sive fuso cum verticulo aut verticillo.

(fonynac) akár újon forgo orsoval, akár a keréken forgo rockánac avagy pörgő rockánac tsévő-orsojával.

499. E fasciculo, orbe, vel spira filacea, alabro seu rhombo imposita, glomerantur glomi, & fit tela.

499. A kötőlékből, matringból, avagy fonal peretzből, matolára (áspárna) vagy gombolétora (vetelőfára) tétett tetvén, gombolétatnac gombolyagoc, és leszén vászon.

500. Textor in textrina stamini tramam seu subtegmen subtexens pectine radiove, lineum & carbasum conficit; quod ut candescat, insolat.

500. A takáts a szövő székben az álló mellécfonálnac bél fonalat avagy által fonalat szűvén alája a bordával és vetelővel, vásznat (lepedőt, gyóltst) és vékony vitorly a vásznat tsinál; melly hogy meg-sejéredjec, a napfényen öntőztetic és szárasztatic.

501. Bilix duplicatum, & trilix triplicatum licium requirit.

501. A két nüstű (kétser vászon) kettős, az három nüstű hármás nüstős fonalat kíván.

502. Idem propemodum in lanificio fit.

502. Ugyan azon leszén többire a gyapju készetésben.

503. Pectitur lana aut gossipium (bambacium) & carminatur à lanario, netur à lanifica: dein textitur, & panitransseunt in pannum: quem, si levidensis est, fullo constipat; tinctor seu infector in cortina

503. Meg-fésültetic (etseltetic) a gyapju avagy pamut (gyapott) és meg-gerebeneltetic a gyapjuval bánótul, (gyapju mivestől) meg-fonatic a gyapju fono aszszonytul: osztán meg-szövette-tic, és a tsövre tekert bél fonalatc változnac posztová: mellyet, ha ritka, a tsapo (kallo) öszve vér;

tingit, inficit, coloratq;: a' főstő avagy főstékben márto a' pannarius divendit. főstető katlanban meg-mártya,

fősti, és meg-szineséti: (szint ad néki) a' poszto metü el adja.

504. Sartor forfice scindit, acu & digitali confuit; sed ne futuræ notabiles sint quandoque & diffuit, rursumque scissuras confuit, plicat & laciniat.

504. A' szabo ollóval mettzi, tűvel és gyűszűvel varja; de hogy a' varrásoc ne legyenec jegyezhetőc, (tettetesséc) néha ki is fejt, és vizontag a' mettzéseket edgybe varja, rántzollja és prémezi.

505. Qui vetera sarcit & resarcit, veteramentarius, qui interpolat, atque ablecta seu interpo-la venum exponit, mango interpolator & concinnator est.

505. A' ki az ó ruhákat varja és megfoldozza, ő szerzsámos, (foldozo) a' ki meg-tisztéttya, (újéttya) és a' meg-újéttatot avagy tisztogattatot ruhákat el adni (árulni) ki-tészi, sibrásáros martalotz ruha tisztető és ékesgető az.

506. Coriarius seu coriorum concinnator, coria lixivio elaborat & concinnat: è quibus futor, calcearius vel calceolarius calceamenta ad modulum subulâ, fetâ, & filo picato in futrina conficit.

506. A' szíjártó avagy bőröket készető, a' bőröket hamvas luggal (tsárvában) késéti-el és tsinállymeg: mellyekből a' varga, tzipelős tsináló avagy sara mives tzipeléseket (láb-öltözöket) a' mértékhez (kaptához) árral, sörtével, és szurkos fonallal a' varga műhelyben tsinál.

507. Pellio è pellibus pellicea; sed pileo ex lana pileos construit.

507. A' szóts a' bőrökből kődme-neket; (bélleéseket) de a' söveg jártó a' gyapjuból sövegeket készét.

508. Alutarius alutas

508. Az írha tsináló (erszény prabet:

præber: sed omnes hi per contemptum cerdones audiunt. járto) irhakat (nyujt) ad elő: de mindezet meg-utálásból (megvetésből) timár nevet hallanas.

XLVII. De vestituum generibus.

XLVII. A' ruházatoknac nemeiről.

509. Indumentum seu vestis ad obtegendam nuditatem, è Paradiso ejectis data, stultè à phrygionibus acu pingitur, & ad fastum adhibetur.

509. A' paraditsomból ki-vettetec mezételenfégenec be-fődezésére adattatot öltözet avagy ruha, a' Phrygiai him-varróktól boldul varratatic himmel, és a' kevélyfégre fordéttatic.

510. Moles nobis est & remora, induendo toties & exuendo.

510. Nehézség minékünc és mulatság, annyiszor föl-öltözni és le-vetkőzni.

511. Alii laxâ gaudent, alii strictâ; habitu vario & multiplici.

511. Némellyec tágas, (bő) némellyec szűc (soros ruhában) gyönyörködne; külömb külömb és sokféle öltözeteckel.

512. Vestitus virilis est: thorax cum manicis, braccæ seu caligæ, subligaculum sive femoralia, toga talaris, lacerna, abolla, sagum, læna, chlamys, paludamentum, cucullus, cuspismodi graduati multis in locis utuntur.

512. Férfiai öltözet: a' derécsorító köntös (foszlán, zubbony, melly vas) az ujjakkal, bugyogo (pluder) (lomp) avagy nagydrág, (salavárdi) gatyá avagy lábra való, bokáig érő felső ruha, sip uju mente, udvari gombos ruha, hadi kurtaköntös, suba (sűr guba) kurtamente, hadi tzi-fra öltözet, (tzi-meres királyi fejedelmi ruha)

válba vágot mente, tsuklya (seges süveg) minémüvel a' doctori méltósággal meg-ajándékoztattac sok helyeken élne.

513. Fœminineus: amiculum, stola, supparus, theristrum, calanthica (rica, pepla) præcinctorium seu ventrale, vitta sive reticulum, mitra, crinale.

vet) avagy Lengyel süveg, hajfono, (szekfia, fodorétot haj koronka).

514. Communis: indusum, interula seu subucula, capitium, pileus (cujus summitas apex est) tiara, tunica, stola, palla, chirotheca, tibialia, periscelides (fasciæ crurales, genualia) calcei soleas obstragulum & corrigias habentes, socci, crepidæ, calopodia, subere mollita sandalia, & utrivis pedi quadrantes congruentelque cothurni.

515. Omnia, ubi opus, spinulis seu aciculis, uncinulis & spinteribus, fibulis & nodulis seu globulis, connectuntur.

516. Cingulo nos cin-

513. Afßsonyi: kurta suba (nyakbaránto kis mente, subitza) soknya, kortzovád, nyári gyenge soknya, (rokolya) patyolat (fédélec, főre való, homloc elő) előkötő avagy elő ruha, (ketény) fátjol avagy retzés főkötő, pegymet (peny-

514. Közönséges: az úmög, belső ing avagy újos úmög, (pendely) háló süveg, bëllet süveg (mellynec az (hegyi) felső része tető) pupos bársony süveg, dolmányoc, hosszú köntőfőc, palástoc, keftúc, harisnyác, szár ékesető salavaric, (száron függő selyem rosác, térdkötő) tzipelészec mellyeknec talpai két fülei és kötői (szorító szíjai) vannac, kaptzác, pantofelyec (tzafrangos tzipelészec) fatalpác, tölgy fával meglágytatott patsmagoc, [paputsoc] és akár mellyic lábra illendő és alkalmas tsizmác.

515. Mindenec, az hol szükség, hegyes kössentyűtskéckel avagy tűtskéckel, kaptsockal, horgatskával és gombotskával, foglaltatnac [fűzettenec] ösze.

516. Az övel magunkat övedgimus,

gimus, & discingimus; zúc, és le-öldjuc; a kötőckel [saligulis nodos adstringimus aut solvimus. lac sűjackal] a gombokat hozzánc szoréttjuc avagy meg-öldjuc.

517. Pallia amicum. 517. A palástokat ranc takaréttyuc [buréttjuc, földjuc].

518. Ornamenta adduntur: redimicula & fasciæ, quibus cincti & alia redimiuntur; tæniæ, fimbriæ, limbi seu institæ, lemnisci, lacinia: nec non annuli, in quorum umbonibus seu palis gemmæ nitent; torques, monilia, in aures, stalgmia, armillæ seu brachialia, aurifabrorum & gemmariorum opera.

518. Az ékecségek (tzi-fráságoc) hozzá-adattatnac: a fő ékecségek és pántlikák, mellyekkel a bé-font (sodorétot) hajac és egyebec (tsi-tsomáztatnac) tzi-fráztatnac; kanafoc, prémecc, porfomanyoc avagy selyem szélec, (sinoroc) koszorun tsűggőfürtöc (olass kötöc) és tzi-frás hasétékoc: Ismét a gyűrűc, mellyek nec bogláriban avagy feles butkóiban a drága kővec (tsil-lámlanac) fénlenec; aranylántzoc, nyakra vető ékecségek, fűlön függő násfác, mázzal festöt apró koroskác, arany peretzec avagy karban öltöt, az órvósók nec és gyöngy áros jubilérok nac (művei) munkái.

519. Item linteola, strophia, sudaria, farta, & corallia. 519. Ismét keszkenőtskéc, melly szoréto (tsöts bé-kötö) gyölt soc, verétéc törölö (kézben való) keszkenyöc, bokrétác és kalárisoc.

520. Bardocuculi remigum, & centones pannosi in opum sunt. 520. A kúsmányoc (gobontzos zegéc) az hajósoké, (evezőké) és a töldezőt foldozot darótzoc a szűkölködő szegényeké.

521. Gynæceum suum sibi mundum habet; 521. A frajtzimerec házánac magán való asszonyi tiszta ékecs-

matronæ pedissequas. *sege nagyon; a' tisztes uri aszszonyoknak leány aszszonyi (követő szolgáló leányi).*

XLVIII. De fabrilibus
artificiis.

XLVIII. Az Ats mester
segekről.

522. Primitus in specubus cryptis, cavernis, tabernis, frondeis tabernaculis, & caespitiis seu caespite tectis tuguriolis, gurgustiolisque habitabatur: nunc ædificiis omnia referta sunt.

522. Elein a' barlangokban, föld alatt való pintzékben, vermekben, (vájott üregekben) sátorokban, (deszkás kamorákban) ágas bogas hajlékokban (színekben) hantós avagy hant al földöt kunnyotásokban és galibátskákban laknának: most épületeekkel mindenek (tellyessék) rakva vannak.

523. Hæc alicubi excelsa, alibi humilia, digesta & trigesta sunt.

523. Ezec néhol magasság, egyebütt alacsonyok, két rendel és három rendel rakottak.

524. In casa exili quis lubens degit?

524. Az alaton (küded alávaló) kunnyóban ki lakik örömeit?

525. Architectus ædificat, adjutantibus fabris, securi & marculo seu malleo operas suas peragentibus.

525. Az építő (fundáló) mester épít, segéddegelvén az átsoc, kik a' fejszével és tsákánnyal avagy kalapátsal az ő munkájokat végben viszik.

526. Faber murarius five coementarius contignationem scandens, è coemento à lapicida seu latomo parato, aut ex lateribus & calce, muros ad libellam seu amussim

526. A' kőmives (kőfalvako áts) avagy kő farago a' szaru fákhoz foglalt gerendákra tsinált állásokra (padlásokra) hágván, a' kővágótúl avagy kő faragótúl késztetet faragot kőből, avagy téglából és mészből, a' mérő mazzag-

& perpendiculum fabri-
catur, & trullâ cruſtat;
gypſator gypſo gypſat.

527. Faber lignarius
trabe ferreis anſis fir-
matâ, ad amuſſim aſciâ
aſciat, ſegmentis & aſſu-
lis avolantibus; terebrâ
terebrat ſeu forat; tro-
chleis elevat; parietes
coordinat; clavis impa-
ctis conſolidat.

528. Ligna ne cariem
ſentiant, carioſa fiant,
aut vermiculentur, poſt
plenilunium ſuccidan-
tur.

529. Materiarius, li-
gnator arbores in ter-
ram ſternit vel truncat:
ferrarius ferrâ ferrat,
(ſcobe vel ferragine de-
cidente) tuditeque cu-
neum adigit, & findit
fiſſile vel malè fiſſile &
clavoſum lignum; ſtru-
es componit, ut & ſar-
mentorum faſces.

madakat) rakóſze, a mint nyeſőléc nyalábokat-ú.

ra avagy mértéc ſinorra és egye-
neſſen alá függő ónas ſinegre kő-
falokat rac, és a vakolo kalánnal
vakollya; a mázolo mázzal mázol.

527. A ſa műves áts (bodnár)
a vas kapotsal (kötő vaſſal) meg-
erőſítvén a gerendát, a mérő ſi-
norra (tsapo mazzagra) ſzinlő
bárdal (gyaluval) gyalullya, a
vágot hulladékoc és forgátsoc
ſzéllel (rópóſvén) hulván; furo-
val fur; tſigákkal föl emeli; (te-
keri) a falokat edgyben rendeli;
(rakia) ſ-belé vert ſzegekel meg-erőſíti.

528. A fák hogy ſzuat ne érez-
zenec, ſzuafoc ne legyenec, avagy
meg ſzuafodgyanac, (férgesedgye-
nec) hólđ tóltó után vágattáſſa-
nak-le.

529. Az épület fát kereső (fajé-
ſő, erdőllő) az élő fákat a földre
le (teréti) ejti avagy le-vágja:
(nyeſi, tſonkéttya) a fűrészlő fű-
réſſel fűrésſli, (az eſőlékie avagy
fűrésſ hulladékia (fánac ondoja)
le-eſvén) és póróllyel (ſulyokkal)
az éket erőlteti, (belé-veri) és
meg-haſéttya az haſado avagy
roſzſzul (nehezen) haſado és ſe-
ges (ágas) fát; farakáſokat (ga-
madakat) rakóſze, a mint nyeſőléc nyalábokat-ú.

530. Scriniarius seu ar-
cularius asseres & asse-
menta runcinâ & dola-
brâ edolat, planat, læ-
vigat, collâ sive glutine
ac subscudibus combi-
nat, coadunat, conglu-
tinat, verniceque illi-
nit.

531. Ferrarius in ustri-
na follibus insufflat, e-
mollitumque & forcipe
prehensum ferrum super
incude cudit; unde stri-
cturæ exiliunt: in lami-
nas & bracteas diducit,
& in ferrariam aquam
inijcit.

532. Huc pertinet ferra-
rius sive claustrarius, ar-
mamentarius, pyrobo-
larius, & pollio qui limâ
limat (reliquiæ sunt ra-
menta) planula verò læ-
vigat & polit, ut niteat.

533. Hujus tribus sunt
fabri ærarii, qui æs fun-
dunt; stannarii, auto-
matarii, carpentarii sive
plaustrarii, item scandu-

530. A' székény tsináló avagy
asztalos a' deszkákat és ház földni
való aszsu kergeket (sindeleket)
vonyo késsel és gyaluval ki-gya-
lallya, egyenesíti, siméttya, tsi-
rézzel avagy enyvelés hevederek-
kel edgyben ereszti, edgyben fog-
lallya, és ószve enyvezi, gyalog
fenő szurockal (gyantával) bé-
keni.

531. A' kovács a' vas hevítő (ége-
tő) tűzhelyen a' fujóval befujtat,
és a' meg-lágytattat f-fogóval
meg-fogattatot vasat az ülő va-
son veri; (úti) az honnan a' vas
szikrác ki-ßökellenec: pléh (ßál)
vasakra és egyéb islogokra ki-
szélesíti, (ki-nyujtya) és a' vas ki-
vesítő vizben bé-veti.

532. Ide tartozic a' fűrészt tsiná-
lo avagy lakatos, fegyver tsináló,
tűzes labdaműves, és tsiszar a' ki-
reszelővel reszel (annac maradéki
hulladéc esőlékéc) a' siméto resze-
lővel penig siméttya és tisztéttya,
hogy fényéc.

533. Ezen rēdből valóc a' réz mű-
ves kovácsoc, (harág álgyu öntőc)
kic a' rezet öntic; ön kanna jártóc;
óra (magátúl mozgo szekér) tsi-
nálóc, hinto (szekér) tsinálóc
larii,

larii, viatores, tornatores, vitrarii, & qui restes torquent, restiones.

avagy keréc jártóc, ismét a findel faragóc, pintérec, (kádároc) esztergárosóc, úveg jártóc, és a kic kötelek tekernec, kötél jártóc.

534. Operarii merce de conducuntur, ut subministrent, vectibus tollant, palangis volvant, &c.

534. A munkásóc (rabotásóc szakványosóc) bérben fogadtatnac, hogy edgyetmást oda szolgáltatassanac, rudakkal cmellyenec, síom-polyóckel forgassanac, &c.

535. Figulus ex argilla ollas, fidelias, opercula, cantharos, aliaque figlina seu fictilia fingit.

535. A fazékas (fazéc jártóc, gerentsér) az agyagból (sikeres gyurott sárból) fazékokat, tsuprokat, fődöket, mázas kannákat, (korsókat) és egyéb fazékasi vagy tserép edényeket formál (kigondol).

536. Domus altè fundata, affabrè exstructa, angulis benè solidata, columnisque stabilita, perstat diutissimè incolumis.

536. A mélyen fundáltatott, mesterfégeffen építettet, szégeletekkel jól meg vastagéttatott, és oszlopokkal meg-erőséttetett [állértatott ház] meg-áll igen sokáig éppen.

537. Aliàs ruit, & fiunt ruinæ ac rudera.

537. Egyéb aránt [külömben] le-omlic, [el-romol] és lész nec romlásóc [kő omlásóc] és fal romladékóc.

538. Vacillantem itaq; pilis & aliis fulcris fulciri, labentem refici, aut dirui, collapsam destruatimve instaurari, restaurari, reparari & renovari necesse est.

538. Az ingadozó (tántorgó, dülleszté hajlando, meg hanyatlot házat) azért melléc oszlopokkal és egyéb támaszokkal gyámolétani, az el-esendőt újobban meg-tsinálni, avagy el-romtani, az el-eséttet és el-romlottat viszont

föl-állítani, föl-építeni, meg-tsináltatni és meg-újítani szükséges.

539. Domicilium seu habitaculum amplum commodam facit habitationem; arctum incommodam.

539. A széles háztája (honnya) avagy lakó hely alkalmatossá teszi a lakást; a szoros alkalmatlanná.

XLIX. De domo ejusque partibus.

XLIX. Az házról és annak részeiről.

540. Introiturus seu ingressurus ades per anticum, ne à janua aberes, in vestibulo subsiste, & frontispicium intue-re: demum pulsa.

540. Bé akarván menni avagy lépni az ház elein [szinén, folyosón] által az házban, hogy az ajtótól el ne tévededjél, a tornáztanban állapodjál meg, és az ajtó fölét [ház eleit] tekints meg: végezetre ostan [kotzogass] zörgess.

541. Si quis per fenestram, transfennam, clathros vel cancellos, è feramentis reticularis factos, prospectat, aperiri roga: si janitor aperit, pedem ne ad limen offendas, attolle: & caput ad superliminare ne alidas aut impingas, demitte: utrinque; antarum postes erunt.

541. Ha ki az ablakon, ablac fián, háló formán tsinált [réteffen köttetet] vas rostélyokon avagy gátorokon, [köröst vasakon] kinéz, meg-nittatni kérjed: ha az ajtón álló meg-nittya, hogy lábadat a küszöbhez meg ne üssed avagy botránkoztasd, föl-emeld: és hogy sejedet a felső küszöbhez ne tsapjad avagy belé ne üssed, emezd le: [botásd alá, hajtsd meg] mind két felől az ajtó széleinec

[öldalinac] ajtó ragasztói [ajtó mögái] lesznek.

542. Ubi intromissus 542. Midőn [az holott] bétolpertran-

pertransiveris ostium, tsáttatván az ajtón általmenén-
occlude, pessulum ob- desz, tedd [zárd] bé, a' zárt [plé-
dendo, aut obicem sal- het] rá eresztvén, avagy tsak a'
tem. keléntset.

543. Cardines ne stri- 543. Az ajtó sarkac hogynetsi-
deant, aut fores crepent, korogjanac, avagy az ajtóc ne
lentè move. tsattannyanac, lassan [indéts]
mozdéts-meg.

544. Ex atrio in cæ- 544. A' pitvarból a' több félen
tera conclavia seu pene- rekesztet házakban [kamorák-
tralia aditus est; per sca- ban] avagy belső rejtec helyekben
las aut cochleam ad menetel vagon; a' lajtorjákon
superiores contignatio- [gráditsonkon] avagy tekergő
nes. [kerengő] gráditson a' felső rend
házakra.

545. Tectum columi- 545. A' padlás [ház héja] gyá-
nibus incumbit; tignis molokon fekszik; a' szaru fákön
& tigillis tegulæ & im- [ollókon, ragokon, szelemeneken]
brices, scandulæ ac ar- és létzeken a' téglác [tserép he-
dosæ: culmen strami- jazatoc] és tsatornác, sindelyec és
neum est vel lateritium. égetett kérgec: az ház tető szal-
más avagy téglás.

546. Additamenta 546. Toldalékóc, a' ki-vetett (e-
sunt, projecturæ & sug- resztet) oromzatoc (párkányoc)
grundia, meniana, & és eszterhác, (filagoriác) ház fő-
antibus innixæ pergulæ delnec ki-állo ereszi, és a' ház ol-
seu podia; & coronides, dalán ki-nyuló oszlopokon (gerē-
quæ in alterutro vel u- dác végein, segelet kőveken) fek-
troque etiam pinnaculi vó sétáló helyec avagy folyosóc; és
angulo erigi solent. az ereklyéc, (ház végec, fél anyác,

vitortlyác, kokasóc, keresztec, gomboc) mellyec a' te-
tőzet-

tőzetnec val mellyic avagy mind a két szegele-
tinn-is föl-emeltetni szoktac.

547. Area sive sit lata five angusta, impluvium dicitur: per posticum exitus est aliò. 547. Az ház udvar (szűrű) a-
kár széles akár szoros legyen, első
viz fogonac mondatic: az ajtó
mögén által ki-menetel vagyon
másuvá.

548. Sera clave clau- 548. A lakat kúlsal zároltatíc
ditur, & recluditur, (tétetic, tsapatic) bé, és ki-nitta-
id est, obferatur & rese-
ratur. tic, az az, bé-lakatoltatic és föl-
nittatic.

L. De hypocausto.

L. A' Szobáról.

549. Hypocaustum, 549. A' szoba (fűtő ház) a' ke-
fornace calefit. mentzével melegedic meg (béfül).

550. Fenestræ sunt vi- 550. Az ablakoc úvegéből és fá-
treæ & ligneæ, cancella-
tæ aut clathratæ. ból valóc, rostélyosoc avagy gáto-
rosoc.

551. Pavimentum fi- 551. A' pádimentom tömő fával
stucâ pavitum, seu fistu- (fakossal) pádimentomoztatot,
catum, & paviculâ com- tömettetet, (paskoltatot) súlykol-
planatum, aut tessela- tatot és súlykocskával meg-egye-
tum est; laquear seu la- neséttetet, avagy téglával ra-
cunar tabulatum, idque kott; (négy szegű kőveckel pádi-
vel segmentatum, vel mentomoztatot) a' menyezet a-
scalpturatum, vel forni-
catum. vagypadlás táblázat, s-az-is vagy
háfogatot deszkákkal rakott,
vagy meg-vakoltatot, vagy meg-boltoztatot.

552. Servandis rebus 552. Az edgyetmás dolgoknac
receptacula & recondi- (marhák nac) tartására bé-foga-
toria sunt, arcæ, arculæ, do (enyésztő, tarto) és el-rőjtő he-
armaria,

armaria, riscī, thecæ, scri-
nia, capsæ & capsulæ:
transferendis verò spor-
tæ, cophini, corbes, ca-
lathi viminei, canistra,
quasilli, &c.

lyec vannac, ládác, ládátskác, al-
máriomoc, vak ablakoc, pótzoc,
sókrényec, ískatulác és ískatuláts-
kác: edgy helyből másban által-
hordozni valóc pedig, karban óltó
kosároc, két fulú kosároc, (kazu-
poc) koboroc, szíronyból font szatyroc, tanisítrác
avagy tarisznyác, selyem tarto kosároc.

L I. De cœnaculo.

L I. A'vatsoráló házról.

553. Mensæ mappis
stratæ disci, orbesque
atque quadræ imponun-
tur, ut & salinum.

553. Az abroszockal meg-terét-
tetet asztalra tányérac, kerek
tányérac és négy szegű tányérac
tétettetnec, mint a' só tarto-is.

554. Apponuntur ve-
ro panis collyræ, aut
buccellæ scissæ, & fer-
cula.

554. Reá tétettetnec pedig ke-
nyerec, szegeletes kenyerecskéc,
(pomposoc) avagy darabonként
(falatonként) szegdeltetec, és
ételec.

555. Invitati convivæ
à convivatore in cœna-
culum sive triclinium
introducuntur.

555. Az hivatalos vendégek a'
vendéglő gazdától a' vatsoráló
házban avagy ebédlő palotában
bé-vitettetnec (vezettetnec).

556. Et ubi super mal-
ladium è gutturnio, aut
super pelvim ex aquali,
se laverunt, & mantili
seu manutergio terse-
runt, per scamna, vel
disposita sedilia cun-
pulvinis & tripodibus

556. Es midőn a' kéz mosdó vé-
konytsapu szoros ibrikből, avagy
a' medentze fölött a' vizöntő tse-
vés edényből, magokat meg-mo-
stác, (meg-mosdottác) és a' kendő
keszkenővel avagy kéz törölővel
meg-töröltéc, (meg-kendetec)
a' padokon, avagy ülő párnákkal
(sup-

(suppositis scabellis) ac-
cumbunt.

molyokat tévén)

557. In procinctu est
structor, qui dapes ap-
positas prælibat, delibat,
& distribuit sive disper-
titur.

558. Juscula, pulmen-
ta seu pultes, intritæ ex
vino & cerevisia, & tam
piperata quàm gelata,
cochlearibus; cætera
edulia cultro, aut furcu-
lâ (quæ manubrio tene)
fumuntur.

559. Civiles labia non
exertâ linguâ lingunt,
lambuntve, sed mapellâ
detergunt.

560. Neq; tuburcinan-
tur, bolos glutunt, aut
frusta deglutunt, sed
manducando comedût.

561. Muscæ abiguntur
flabello vel muscario.

562. Depromuntur è
repositorio aurei & ar-
gentei deaurati crateres,
cyathi, calices & scyphi;
vitra etiam crySTALLINA

el-rendelt székeken és három lábú
szetzeleken (alajoc láb tartó sa-
sztalhoz ülne) (le-telepedne).

557. Készen vagyon az asztalnoc
(tálnoc, étéc fogo) ki az elő ho-
zott (le-tétetett) étéket elől meg-
izeléli, meg-kóstolja, és el-osztó-
gattya avagy el-darabolja.

558. A levesec, a kásac avagy pé-
pec, a borban és sörben morált ke-
nyért ziberéc; akár borsosac s-akár
hidegec, kalánockal; a több ele-
delec késsel, avagy vellátskával
(mellyet nyelénél fogva tart) (véretne) fogattatnak-el.

559. Az ember ségefec (tisztessé-
gefec) ajakokat né ki-nyitot nyel-
vel nyallja és szopja, hanem
keszkenőskével meg-törli.

560. S-nem is mőhon faldosác
azételt, nem falatokat falnak-bé,
avagy darabokat nyelnek-el, ha-
nem rágodván eszne.

561. A legyec el-űzetne le-
gyezővel avagy légy tsapóval.

562. Ki-véretne (elő-hozattat-
nac) a pohár tartó helyekből (al-
máriomokból) arany és meg-ara-
nyazott ezüst sellegec, bokalyac,
kelyhec és kupac; még a kristály
& cu-

& cululli; echinoque defricata ac proluta in abaco reponuntur.

563. Patera est patulo orificio poculum.

564. Tum cellarius temetum affert, & pincerna seu prom⁹ condus ex obba vel hirnea (cirnea) vel cantharo infundit & porrigit: propinantque alii alii geniales haust⁹.

565. Opiparum convivium lautas habet epulas, non absque ferina, & quidem diversos mifus; domicœnia moderatiora & frugaliora sunt.

566. Assaturis adduntur in scutellis seu oxybaphis embammata (inctus) lactucæ, raphani; & falgama, olivæ, cappares, cucumeres, beta rubra, tandemque bellaria, seu tragemata.

567. Verum enimvero placida & festiva col-

úvegek is és fitzók; és tövisses gesztenye butkóval meg-dörgöltetvén és meg-öbléttetvén a pohár székben le rakattatnac.

563. A' tsésze széles száju pohár.

564. Ackor ostán a' kultsár bort hoz föl, és a' pohárnac avagy pohár töltő, a' sa palatzkból avagy légelből (tsobolyoból) avagy kannából meg-tölti s-oda nyujtja: és kősongetic edgyic a' másikra a' vigaság szórzó édes italokat.

565. A' gazdagon kétféttetet lakodalomban (vendégségben) friss étkec vannac, nem is vad hus nélkül, és még (söt penig) külömb külömbfogásoc; az othon vatsorálásoc mértékletesebbec és takarékosabbac.

566. A' sültekekhez adattatnac tálatskákhban avagy etzet mártogato edényetskékben mártogatni való étkec (izt adó levetskéc) salyátac, retkec, és besőzot gyümölcsoc, olajdióc, kapornákoc, ugor-kác, vöröstzéklác, és végezetre tsömögéc, avagy trágyás gyümölts tálac.

567. De mind azon által a' kedves (édes) és nyájas beszélgetésec, loquia,

Quintus Horatius Cyprianus

loquia, lepidæque con- és a tréfás köz beszédec, kívált-
fabulationes, præcipu- képpen való izzadó szerßámoc, és
um sunt condimentum, leg jobb gyönyörködtetesc.
atque optimum oblectamentum.

568. Edaciores jentant, 568. A nagyobb ehetoc (étkef-
prandent, merendant & sebbec) fölöstökömöz nec, ebédle-
cœnant: sed qui sedenta- nec, usonálnac és vatsorálnac: de
riam vitam agunt, jenta- a kik vesztég ülő életet él nec, fö-
culo & merendâ absti- löstökömtül és usonnátul meg-
neant. tartoztasác magokat.

569. Ter de die satiari 569. Háromszor napjában meg-
vel saturari nimium est, elégedni avagy meg-töltözni fö-
& nocet, nisi parcè. löttéb való, és árt, hanemha (szü-
kôn) mértékletessen.

LII. De cubiculo cum
pertinentibus.

LII. Az ágyas házról ahoz
tartozóckal edgyütt.

570. In dormitorio, 570. Az aluvó házban, az ágy lá-
fulcro sponda suffulta, bokon álló ágy oldal az ágyat a-
cubile seu thorum susti- vagy ágy dereköt tartya: de (el-
net: sed deficiente lecto, fogyván) nem lévén ágy, szittyo
storea matta aut stra- gyékény avagy szalma (supp)
mentum substernitur. teréttetic alája.

571. Strato superinji- 571. A szalmával meg-terétte-
ciuntur lodices (thora- tet ágy föliben vettet nec lasna-
lia) & his cervical: tege- koc (ágyban való pakrótzoc) és
tibus & stragulis nos in- ezekre a fő allya vánkoc: az ágy
tegimus. lepleckel és tsergéckel bé-födöz-
zúc magunkat.

572. Pulvinar plume- 572. A párna (donyha) pibes,
um est, culcitra tomen- (tollas) a paplan tömöt pamuttal
to farta. 573. (gyapottal) töltött.

573. Matula vel matella vesicae levandæ, & cessus seu latrina albo exonerandæ, cubiculo necessaria requisita sunt.

574. Grabatus cum conopeis pro meridiana seu pomeridiana reclamatione est.

575. Qui supinus cubat & dormit, ephialte seu incubo molestat: qui pronus, anhelitu.

576. Si dormivisti, & expergisceris aut vigilas, vigila, nec rursus obdormias, verum experrectus alios expergefacito (expergefac.)

577. Hyberno, hyemali seu brumali tempore antelucana diligentia ac industria probatur.

LIII. De balneo & munditie.

578. Limpida faciem sapius abluere munditi-

573. Az huddozo avagy vizelő edény az hojagnac meg könnyebtésére, és a fél felé való hely avagy árnyéc széc az hasnac meg üresítésére, az hálo kamoránac szükséges hozzátartozó eszközei.

574. A nyoszolya a szunyog hálókkal (superlátokkal, ágy eleiben függesztet kárpitokkal) a dellyesti avagy dél után való le-hanyatlásért (nyugovásért) vagon.

575. A ki hanyat fekszik és aluszik, nyomással (nehéz álommal avagy szivve fekvő nehézséggel) bántatik: a ki hasmánt (artza le-borulva) nehéz lehelléssel.

576. Ha ki alutad álmodat, és föl-förkensz avagy vigyász, vigyázz, ne is alugyál elismég, hanem (főt inkább) föl-ébredvén mássikat (egyebeket) förkensz (ébredsz) föl.

577. Télben, avagy téli rövid napoc idején a verrata előtt való szorgalmatosság és sorénység jóvaltatik.

LIII. A fordórul és tisztaságról.

578. Tisztá vizzel az ortzát gyakorta meg-mosni tisztaság; ken-

H

ei est;

ei est; fuco fucare (pur-
citiei, & lenocinii.

579. In lavacris, bal-
neis, & thermis, sordes,
pedores, illuvies & squa-
lores eluuntur; sudores-
que apertis poris elici-
untur.

580. Ubi tamen, ho-
nestatis ergo, subligacu-
la seu subligaria & casti-
læ locum habent.

581. Sed vestimenta
lavantur sapone (sineg-
mate;) aut everruntur
scopulâ sive setaceo pe-
ctine; aut exterguntur
spongiâ: collaria robo-
rantur amylo.

(fodroc) meg-keményítettetnec [erősítettetnec] ke-
ményétővel [fodorétővel].

582. Corpus cilicio, pu-
mice, & topho fricatur:
vascula stramento & e-
quiseto stringuntur: quif-
quilæ scopis verruntur.

tál mosó fűvel, (lo farkal) sikaroltatnac: a' sze-
metec söprűvel jöportetnec.

dőzővel kendőzni otsmányság,
(tsunyafág) és kurvasággal való
kereskedes (kurva kerétes).

579. A' mosodo helyekben, gőz
fürdőkben, és bányákban (hév vi-
zekben) a' szennyet, budóséget,
rutságoc (mosadékcoc) és motskoc
mosattatnak le; és a' veréteket
az haj lyukac meg nyitván ki-
vonyattatnac (szivattatnac).

580. Az hol mindazáltal, tiszt-
ságnec okáért, a' gatyáknac a-
vagy elől kőő ruháknac és pen-
delyeknec (hosszszuingeknec) he-
lyec vagyon.

581. De a' ruházatoc mosattat-
nac szaponnal (ruha mosófejéré-
tővel;) avagy meg söpörtetnec
söprűskével (ruha tisztető sö-
prűvel) avagy borostával; (etset-
tel. sörtés söfűvel) avagy ki-tő-
röltetnec spondiával: a' galléro-
c

582. A' test törő szőrrel, [darót-
tza, szőr gubával] tajtécc kővel,
és lyukatsos mosó kővel dörgölte-
tic: [vakartatic] az edényetskéc
szalma tsutakkal (tekertsel) és

583. Ubi putei defunt vel desiderantur, è quibus crepidine circundatis, tollenone & haustro, vel situlis haurias; aquæ ductus per tubos & canales, aut per incilia fieri convenit; ubi quandoque syphon vel siphunculus conficitur.

ni; és hol néha tsap avagy tsapotska tsináltatic.

584. Tonfor in tonstrina crines forfice tondet; olim vellebant, ut & ovium caprarumque vellera; aut novaculæ acie radit & deglabrat.

585. Balneator præterea, cucurbitulas applicans, scalpro scalpurit & scarificat.

586. Coma seu cæsaries, quam Germani alunt, ut Poloni antias atque capronas, pectine pectitur & comitur: calamistro cincinni crispatur.

587. Unctiones, suffi-

583. Az hol kutac nintsenec avagy kívántatnac, a' mellyekből kut káruával környül vétetvén, kankalékkal és tsigával [keréken forgo lántzos vödörrel,] avagy kaponyával, merető edénnyel [ivo meréglyével] meréts; a' viz béviteleknek [tsatorna kutaknac] tsévéken és tsatornákon, avagy viz eresztő árkotskákon illic len-

584. A' barbély a' barbély műhelyben az hajakat nyirő ollóval nyiri; régenten ki-tépíc [szaggattyác] vala, mint a' juhoknac és ketskéknec gyapjokat is; avagy a' beretvánac éli vel beretvállly, (le-vakarja, nyiri) és le-kopasztja.

585. A' fordós annac fölötte, a' köppolyóket föl-vetvén, a' köppölöző éles vassal (vagdalo isportal) vagdal és köppölöz.

586. Az üstóc avagy eresztet (hoßsu) haj, mellyet a' Nemetec (viselnec) nevelnec, mint a' Lengyelec az elő hajakat és az homlokra süggő fürt hajakat, fésűvel fésültetic és ékesgettetic: a' fodoréto vassal a' bé font fodorétott hajac fodoréttatnac.

587. A' kenetec, füstülésec avagy

menta seu suffitus, odoramenta, asperionesque ex ampullis, delicatiorum, voluptariorumque sunt, quibus delibuti frangunt.

tömjenezés, jó szagot erejtő illatozás, és ámpolnákból (bőgrékből korsótskákból) való illatozó hintegetés, (öntözés) a kényeseké, és gyönyörűségben élőké, mellyekkel megkenettetvén illatoznac (jó szagot borsátnac).

LIV.

De Conjugio & affinitate.

LIV. Az házasságról és fogorságról avagy rokonságról.

588. Conjugium est cum mas seu maritus & foemina sive uxor, ut conjuges cohabitant.

588. Házasság az mikor a férfi avagy férj és az asszony avagy feleség, mint házastársac edgyütt laknac.

589. Matrimonium initur coelebs seu inuptus, despiciat sibi quam ambiat & prociat virginem nubilem, elegantem, formosam, atque dotatam; aut viduus viduam.

589. A nőtelen rideg avagy hőslegény meg-házasodni (nődni) akarván, meg-nézi (meg-szömléli, el-válastya) magánac a melly eladó (férhez menő) ékes, szép termű, és gazdag jegyruhas szűz leányt kedvellyen (megkerülyön) és kéressen; avagy az özvegy ember az özvegy asszont.

590. Dōs & forma nonnunquam rivalet & coamantes exciunt.

590. A jegyruha és ékes termet néha mással azon edgy semély kéreket és edgy leány szeretőket szerzenc avagy hoznac (ősztonóznac).

591. Procus cum obtinet ut ei despondeatur, midon sponfus; & quæ nu-

591. A nőző (leánykérő) legény midon meg-nyerte hogy neki jegyeztesse, (adattassse, igértessse) bit.

bit sponſa: ille ſuum pa-
 ranymphum proxene-
 tam ſeu pronubum, hæc
 ſuas pronubas & para-
 nymphios habet.

léſzen vó legény; és a'melly férhez
 megyen meny aſzſzony: amannac
 magánac vóféllye edgyben ſzerző
 Náſznadgya avagy leány kerő ö-
 róm attya, ennec magánac el-há-

zaſétó öróm annyai és nyoſzolyoi vannac.

592. A nuptiis vir ſeu 592. A' menyekelő lakodalom
 marit⁹ & uxor dicuntur: után feleſéges (házas) ember nec
 poſtridie repotia fiunt. avagy férjnec és feleſég nec mon-
 datnac: másod napon hotakei (kárláto) vendegſég ec léſnec.

593. Qui natam ſeu fi- 593. A' ki fiát vagy leányat el-há-
 liam elocavit, focer eſt zaſétotta, ipa az és napa: a' ki el-
 & focrus: qui duxit gen- vótte vó: a' ki férhez ment, menyec:
 ner: quæ nupſit, nurus: az egyéb rokonság oc inned mago-
 reliqui agnati ex eo ſe af- kat ſogoroknoc tituluffával (neve-
 finiū titulocohoneſtant: zetivel) tiſztelic: a' ſüv (férjnec
 levir glorem, & ſororius ötse vagy báttya) az ó ángyát (at-
 fratriciam) compellat. tyafia feleſégét) és a' nennye avag'

huga férje, az ó ötse vagy báttya feleſégét hívja (ſolléttya).

594. Si connubium, 594. Ha az házafság nem tet-
 non arrifit, licuit pridem tzet, ſabad vólt ez előt régenten
 & integrum fuit nuptam és tellyeſséggel helyes vólt a' fér-
 repudiare, fiebatque re- hez adot menyetskét meg-vetni,
 pudium atq; divortium: (el-hagyni) és léſzen vala meg-
 hodie nihil niſi alter- vetés és el-válás: ma ſemmi nem
 utrius obitus ſeparat ſe- egyéb hanem valamellyik nec ha-
 jungit. lála ſakaſtja és válaſtja el.

L V.

De Puerperio.

L V. A' Gyermekek ſzüléſről
 avagy gyermek ágyról.

595. Ut ſexuſ, ita con- 595. Mint a' férſui és aſzſzonyi-

jugalis copula, thalamusque prolis causa est. állati nemnec külömbsege (természetbeli nemnec him és nőstény külömböztetése) ugy az házasságbeli köteletség, (öszve szörköztetés) és ágy is magzat kedvéjért (szaporodásnak okáért) vagyon.

596. Mulier foetum in utero seu matrice gestans, & persæpe malaciâ laborans, longè perfectio plus præstat quam vir, in utre liquorem habens.

596. A magzatot méhében (májában, burokjában) viselő, és gyakor bádjalással (lankatsággal) bajmoldo (veszekedő) aszszony, sokkal bizonyára többet (használ) tselekeszik mint a férfi, kinek az ő nemző (magva) nedvessége az emberi nemet szaporító tömlőjében (tökiben) vagyon.

597. Quæ nisi abortit, filios & filias enititur, quandoque, gemellos seu geminos.

597. Melly hanemha időtlen sül, (el-veszti a magzatot) fiakat és leányokat sül, néha kettőssével avagy kettőseket.

598. Puerpera sex septimanis seu hebdomadis latitare, lege Judicâ tenetur.

598. A gyermek ágyas hat hétig lappangani, a Sídóc törvénye szerént tartozik.

599. Pater vel genitor gignit; mater seu genitrix concipit, parturit, accipit: ambo gnatos educant, basiant, suaviant, osculantur, amplectuntur, in sinu gremioque fovent.

599. Az atya avagy nemző nő, az anya vagy szülő méhében fogad, (terhben esik) várando (nehezkes, viselős) léssen, és sül: mind ketten szülöttöket nevelik, a polgattyác, édesgetic, tsokolgattyác, ölelgetic, ölökben és kebeleken taplállyác.

600. Vitricus & no-

600. A mostoha apa és mostoha verca

verca privignos non æ-
què diligunt, quia neu-
ter genitor est.

anya a' mostoha gyermekeket nem
sintén ugy' nem annyira) szeretik,
mert edgyic sem nemzöje.

LVI.
DE COGNATI-
ONE.

LVI. A' rokonságról avagy
vér szerént való atyafiu-
ságról.

601. Qui ejusdem sunt
progeniei aut profapia,
sibi que sanguine juncti,
cognati & consanguinei
dicuntur: ut fratres & so-
rores, (præsertim ger-
mani, nam uterinos esse
non tanti æstimatur) a-
vus & avia.

601. A' kic azon edgy ágból a-
vagy nemzetségből való, és edgy
máshoz vérrel foglaltattac, ed-
gyeknec és edgy test véreknec mő-
datnac: mint az edgy vér tag ö-
tsec bátyác és edgy szüléjü nénéc
hugac, (kivált képpen az atyával
és anyával edgyec, mert tsak a-
zon edgy méhből valóknac lenni

nem bősültetec annyira, (avagy nem tartatic ugy
reá) a' jobb atya (őföd) és jobb anya (üköd).

602. Item proavus
proavia, abavus abavia,
atavus atavia; quod su-
pra est majores voca-
mus.

602. Ismét az őföd atya üköd
annya, őföd öreg apja és üköd öreg
annya, őföd apjánac ősi üköd an-
nyánac üki; a' mi ezen fölylül va-
gyon eleinknec hívjuc.

603. Collaterales sunt,
patruus & amita; avun-
culus & matertera; pa-
trueles, sobrini seu con-
sobrini, & amitini.

603. Oldalastag (melléc ágból)
valóc az atyád bátya és atyád
nennye; kiknec attyoc edgy, kiknec
edgy az annyoc, és kik közzül ed-
gyiknec az atya másiknec az an-
nyával edgy, és atyafi gyermekec.

604. In descenden-
tium ferie sunt, nepos &

604. Az alá szallo nemzetség-
nec rendi között vannac, az uno-

neptis, pronepos & proneptis, cum tota posteritate vel omnibus posteris.

605. Sunt qui cum careant sobole ac hæredibus, extraneos adoptant: sunt è contrà qui suos, ob inobedientiam, exheredant abdicantque.

606. Superstitibus orphanis & pupillis minoribus testamento tutores dantur, hæreditatis ab intestato ad eos devolutæ conservandæ gratiâ; quæ & posthumis debetur; spurii vero & nothi minimè ejus esse participes, eamve participare, debent. Ejusmodi tutores si ex fide agunt, inventaria regesta seu repertoria faciunt.

eszközöknek jedző tábláit registromokat vagy mindeneket föl-találtató laistromokat tsinálnac.

607. Testanti interea facultas est facultates su-

ka fi és unoka leány, unokád fia és unokád leánya, az egész maradvékkal vagy minden utánna valókkal.

605. Vannac a kik holott sükölködgyenec magzat és örökös maradvéc nélkül, idegeneket (kivülvalókat) örökös fiaiká fogadnac: vannac ellenben kik az ő sajáttyokat, az engedetlenség miatt, az örökségből ki-adják (ki-rekesztic) és meg-vetic.

606. A meg-maradott kitsiny esztendejű (kisdéd) árváknac és szüléjektől meg-fosztattaknac testamentomban tutoroc adattatnac, (hagyattatnac) a testamentom tétel nélkül reájoc maradott örökségnek meg-tartása kedvéért; melly még az attyoc halála után születettek-re is tartozic; a fattyaknac pedig és tisztátalan ágyból való zab gyermekeknek semmiképpen abból részeseknek lenni, és abból részt venni, nem köll. Az olyan tutoroc ha hitből (hit szerént) tselekesz nec, házi

607. A testamentom tévő nec azonközben hatalma vagyon az ő as par-

as partiendi, deque iis *joszáginac elosztogatására, és*
 dispensandi & legandi, *azokból való sáfarkodására és te-*
 cui videtur, dimidium *stamentomban elhagyására, a ki-*
 seu semissem, trientem, *nec tett zic, felét avagy fél részét,*
 quadrantem, sextantem, *harmadát, negyedét, hatodát, ti-*
 dodrantem, &c. *zedét, avagy harmad, negyed, ha-*
tod, tized részét.

LVII.

DE OECONOMIA.

LVII. Az házi gondviseletről avagy tselédes gazdaságról.

608. Quomodo paterfamilias & materfamilias, horumq; dispensatores seu oeconomici familiam (famulitium) administrare; & famuli famulaeque obedire debent, oeconomia praescribit. *608. A tselédes atya avagy házi gazda és tselédes anya avagy gazda aszszony, és ezeknek sáfári avagy házi gondviselei miképpen költsésc a tselédet (ház népet, szolgai sereget) igazgatni; (ki szolgáltatni, rendelni) és a szolgáknac szolgálóknac engedni, az házi gazdaságról való tudomány írja előnkben.*

609. Herus seu dominus est qui servum habet; hera seu domina quae ancillam: nati autem vernae sunt. *609. Gazda avagy Ur az a ki nec szolgálja van; gazda aszszony avagy ur aszszony a kinec szolgálója: azoknac gyermekéi pedig házuknál születet szolgá.*

610. Servus ac famulus est, qui servit & famulatur; mancipium, in quem vitae & necis potestas est; libertus manu missus. *610. Szolga és inas az, a ki szolgál és inaskodik; rab, a kinec életére és halálára hatalom vagyon; a szabados (a szolgálatból föl szabadult) kezénél fogva szabadon botsáttatot.*

611. Penſum facienti
demenſum ſuum debe-
tur, diurnum, menſtru-
um, annuum.

612. Liberis parentes
multa indulgent: indul-
gentia autem nimia per-
dit liberos.

L VIII. De urbe.

613. Urbem muniunt
moenia, aggeres, valli,
valla propugnaculaque.

614. Intervallum ſeu
interſtitium habet foſ-
ſam: pomœrium intro
eſt, quâ civibus ad mœ-
nia patet accessus.

615. Porta habet clau-
ſtra ſua, valvas, repagula,
cataractas, & pontem
verſatilem.

616. Plateæ & vici la-
pide ſternuntur; ut &
forum cum porticibus;
ne luſoſæ & lutulentæ
ſint ambulationes.

611. A' ſzakványt tſelekedőnec
(ſzakványosnac) el-rendelt juta-
lom (ſabot étel, kőſt) kőlletic, na-
ponként, hólnaponként és eſzten-
dőként való.

612. A' magzatoknak a' ſzüléc
fokat engednec: a' fölöttéb való
engedelmeſség penig el-veſzti a'
gyermekeket (magzatokat).

L VIII. A' kerétet váraſról.

613. A' kerétet váraſt erőſétic a'
kőfaloc, tőltéſec, ſántzoc (vártác)
palánkoc, (kerétéſec) és földel
tőltött báſtyác.

614. A' ſántz kőzinec avagy bá-
ſtya kőzinec vagon árokia: a' kő
fal mellékie avag' kerétés kőzi be-
lől vagon, mellyen a' polgároknac
(váras lakosnac) a' kőfalra való
menetel nyittatic (adattatic).

615. A' kapunac vannac az ő bé-
tévő zárjai, két felé nyilo ajtai,
(kapui) által ſzegező závári, viz-
ereſztő tsatornái, és forgo (emeltsős) (hidja) kapuja.

616. Az utzác és váraſnac fok
helyei kőveccel rakattatnac (pá-
dimentomoztatnac) meg; mint a'
piartzis a' tornatzockal, (porticu-
ſockal) hog' ſaroffac és bé ſároztot-
tac ne legyenec a' járo (ſétáló) helyec.

617. An-

617. Angiporti ut plurimum transitu destituantur, & impervii sunt.

618. Suburbii oppidum ampliatur, turribus decoratur, potissimum si murata & fastigiata sunt.

619. Non cuncti incolę privilegiati sunt, sed indigenę & municipales.

620. Ex his quidam à censu & oneribus publicis immunes, sibi privatim vivunt.

621. Peregrini & inquilini sunt vectigales, tributum solvunt, pendunt.

622. Templum, curia, armamentarium, ararium, granaria seu horrea, civitatis robur sunt.

623. At cisternę, horologia, scholę, bene ordinata, belli bonique regiminis indicium & documentum.

617. A' soros közöc (keskeny utzác) gyakrabban (töbhire) által mehetés nélkül szűkölködne, és út nélkül valóc (járhatatlanoc).

618. Hósfátoccal a' váras szélesítetteti, (terjeszteti) tornyoccal ékesítetteti, kivált képpen ha köfalból rakottac és héjazottac (tetősöc) hegyesséc).

619. Nem minden lakosoc privilegiomosoc, (szabadfaggal ajándékozottac) hanem az otthon születet várasnac hazafiai, és a' polgári méltóságban (társaságban) vétettek.

620. Ezec közzül némellyec az adótúl (taksától, kapu pénztől) és közönséges terhektől (igától, szolgálattól munkától) úresséc (szabadosoc) lévén, magoknac magán élne.

621. Az idegenec (jövevényec) és lakosoc (föllérec) ado fizetöc, adót fizetne, adnac.

622. A' szentedgyház avagy templom, váras-háza, fegyver-tartó ház, pénz tartó (verő) ház avagy tárház, gabona (élés) házac avagy tsüröc, a' várasnac erősségi.

623. De a' jól rendeltetett tsatornác, orác, scholác, az helyes (jeles) és jó rendű igazgatásnac (gubernálásnac) rend tartásnac) jele és

624. tanubizonyysága.

624. Ponè prætorium custodia poni solet; in recessibus foricæ, quas foriarius repurgat. 624. A'törvényház [udvárház, tisztviselő háza, itélő hely] mögött strása [örző ház, fogház] szokott helyhez tettetni; a' fél felé való helyeken pervátác [szaro székek, fofó helyec] mellyeket a' sarhordo ki-tisztér.

625. Diversoria seu hospitia publica, cauponæ, popinæ, pro advenis parantur; asyla seu refugia pro fontibus; xenodochia & nosocomia pro pauperibus. 625. A' vendég fogado házac a' vagy közönséges szállások, kortsomác, köz-konyhac, a' jövevényekért tsináltatnac; a' szent helyec a' vagy bé-futásra [saladásra] való menedéc helyec az ártalmas bűnösökért; [vérkesekért] az ispotályoc és betegec háza a' szegényekért.

626. Basilica est augustæ ædes, vel domus. 626. A' királyi palota a' vagy bõtsületes tanács ház méltóságos nagy épület, a' vagy ház.

627. Specula in editiore loco sit; vigiles autem vigiles. 627. A' vigyázó [ör-álló, vártásoc] helye legmagassabb helyen legyen; az ör-állóc (vigyázóc) pedig vigyázóc.

628. Vicini atque propinqui mutua sibi officia ac ministeria debent. 628. A' somszédoc és közel valóc edgymásnac költsön jó akarattal és szolgálattal tartoznac.

LIX. DE TEMPLO.

LIX. A' Templomról a' vagy szentedgyházról.

629. Ædituus campanarum pulsu cœtum ad sacra convocat, & congregat. 629. Az edgyház örző [edgyházfia] az harangoknak (verésével) harangozásával a' gyülekezetet az Isteni szolgálatra edgyben hívja, és öszve gyűjti.

630. Ubi

630. Ubi conventum est, cantorum chorus ad pluteum psalmos & hymnos seu cantilenas spirituales decantat & psallit.

630. Midőn öszve gyülekeztek, az éneklőknek serege (karja) a pulpitomnál avagy énekes könyvtartó poltznál psalmusokat (soltárokat) és hymnusokat lőlki ditséreteket el-énekel és zöngedez.

631. Concionator, verbi divini præco vel Ecclesiastes è suggestu aut pulpito Spiritum Sanctum invocatur; textum biblicum (è Bibliis) authenticum interpretatur; scripturas utriusque Testamenti, ex libris tam canonicis quam apocryphis citat ac profert; ad poenitentiam seu resipiscentiam juxta decalogi aut decem præceptorum tenorem hortatur; contrita corda satisfactione, meritoque Jesu Christi solatur: hoc scilicet modo evangelium prædicat & concionatur, orthodoxâ atque catholicâ religione auditores ritè imbuens.

631. A lőlki tanító, Isten beszédének hirdetője avagy prædicátor a prædikállo székből avagy könyöklő helyből a szent Lőlköt segitségül hívja; a tellyességgel igaz szent írásbéli letzkét (fölvött igéket a Bibliából) magyarázza; mind a két testamentumnac írásit, mind a közönségesen mindenektől bé-vött sinind az el-röjtött könyvekből citállja és elő-hozza; a poenitentia tartására avagy meg-térésre a tiz parantsolatnac tenora (folyása, rendi) szerént inti; a töredelmies sziveket a Jesus Christusnac elég-tételével és érdemével biztattya: tudni-illíc ilyen módon prædikállja (hirdeti) az Evangeliumot, (örvendetes izenetet) az igaz és közönséges vallásra az halgatókat helyessen (jó rendel és móddal) tanétván.

632. Peractâ precatione seu oratione, festa seu

632. El-végezvén a könyörgést avagy imádságot, az ingo (váltodics

dies festos, mobiles & immobiles indicit; & concionem, quæ quò frequentior eò charior, dimittit.

633. Nonnunquam catechizat, ad baptisterium (apud Catholicos Romanos cum exorcismo) præsentibus susceptoribus baptizat, sacram synaxin, Eucharistiam, seu coenam Domini ministrat.

634. Absolvit poenitentes, à sacramentis arceat impoenitentes, hypocritas conscientia suæ committit.

635. Encoenia, compitalia, dedicationes & anniversaria solennitates debita festivitate, bi-duò, triduò, quatriduò, octiduò celebrantur.

harmad napig, negyednapig, nyolctzad napig, gyakoroltatnac (ditséretes-
kel hirdettetnec, innepöltetnec).

636. Ceremonia non

20) és nemingo (napjokat nem változtató) innepeket avagy innep napokat meg-jelenti; és a gyülekezetet, a melly mennél számossabb annál kedvessebb, elbótsattya.

633. Néha Catechismust avagy hitnec rövid summában foglalt ágazatit tanét, a keresztele helynél (a Romai Catholicusoknál avagy Pápistáknál esküvéssel kényszerető ördög üzéssel) a komaknac jelen léteekben körösztol, az Urnac szent asztalát, halá-adásnac emlekeztető lakodalmát, avagy Urnac vatsoráját ki-szolgálattya.

634. A penitentia tartókat föloldozza, a penitentia tartatlakat a sacramentomoktól (szent jegyeiktől) el-tiltya. a kep (szin) mutatókat az ő lölkökjisméretire hadgya.

635. Az új templom szentelése, utzákon való inneplése, bé-szentelése és esztendőnként való innepi pompaságoc illendő meg illelssel, (ékeletéssel) két napokig,

harmad napig, negyednapig, nyolctzad napig, gyakoroltatnac (ditséretes-
kel hirdettetnec, innepöltetnec).

636. A ceremoniac (edgyházi apud

apud omnes eadem sunt, nec ordinandi & initiandi Ecclesiæ ministros, mos idem: sed disparitas hæc innoxia seu innocua est, suntque tales ritus mera adiaphora vel res indifferentes.

L X.
DE ECCLE-
sia.

rendtartásoc) nem azonoc (edgyec) mindeneknél, sem az edgyházi szolgáltnac rendelésenec és föl-szentelésenec, azon edgymódgya: de ez a külömbseg nem ártalmas avagy nem veszedelmes, és az illetén szokásoc merő külömbség nélkül valóc avag' magában sem jó sem gonosz köz dolgoc.

LX. A' szent gyülekezetről
avagy anyalzentegyház-
ról.

637. Parochus seu pastor est suæ Ecclesiæ seu parociæ Inspector: totius autem diœcesis antistes.

637. A'plebános avagy lölki pásttor az ő gyülekezetinac avagy plebániájánac ór alloja vigyázója: az egész tartománybéli gyülekezetnec penig az Eszperest (gárdján, előljáro főpap).

638. Præsules, præpositi, abbates & priores cu-
cullatis monachis, monasteriisq; vel cœnobiis; abbatissæ seu antistæ monialibus aut virginibus vestalib9 in abbatiis; facellanus facello; diacon9 & subdiacon9 cum senioribus, collectis & elemosynæ præsumt.

638. A' prælátoc, præpostoc, apáturoc és gardjánoc avagy tsuklyás barátoknac elei, a' monostoroknac avagy calastromoknac; a' fő apátzac avagy gardján aszsonyoc az apátzáknac avagy a' Vesta Isten aszsonynac szentelt szűz nőstény papoknac (szent szűzeknec) az apáturságokban; a' káplán a' kápolnánac; az edgyházi szolgál-

vagy edgyházi szolgálta alatt való a' gyülekezetnec vénéivel, a' szedegetet (gyűjtöt) pénznec és alamisnánac (szegényec adakozásánac) előtte vannak (előljáro gondviselőjóc.)

639. Primitiæ & decima sacerdotibus ac presbyteris offeruntur: eremita seu anachoretæ in cellis suis eremum vel desertum inhabitant.

640. Primates, archiepiscopi & episcopi orthodoxi, in conciliis seu synodis schismata & sectas componunt, ac dirimunt; hæreses damnant, & propterea hæreticos blasphemos atque schismaticos & novatores conclamatos deploratosque cum asseclis, ut & apostatas, ab Ecclesiæ Christianæ unione excommunicant; doctrinâq; canonem stabiliunt.

gyülekezetnek edgyesfégből (társaságából) ki-átkozna; (tiltana, rekesztenec) és a tudományac reguláit avagy articulust (tör-vényit) meg-erősític.

LXI.

De Ethnicorum Judæorumque superstitionibus.

641. Pagani, gentiles

639. A' gyümöltsöknek söngei és a' dézmác (tizedec) a' papoknac és a' gyülekezetben lévő véneknek (áldozo papoknac) adattatnac: a' rómótéc és magán (félen) élő barátoc az ó pintzéjekben a' kietleneket avagy pústákat lakiác.

640. Az első nagy renden való papoc, érsekec és keresztyén püspökoc, a' közönséges gyülekezetekben (tanátokban) avagy synatokban a' szakadásokat és vallásban való pártolkodásokat (részeket) rendelne (végezne) el, avagy le-tsilapétana és el válastana; eretnekségeket kárhoztatnac, és azokáért a' káromkodo és szakadást indító s-újító tellyesféggél meg-átalkodott és siránkozásra méltó eretnekeket az őket követőckel, mint az hittúl szakkattakat-ú, a' kőrösztyéni szent

LXI. A' pogányoknak és a' Sidoknak hamis Isteni tisztelletekről avagy babonáságokról.

641. A' pogány, Isten eszméreti ki-feu

feu ethnici sacrificuli in delubris, lucifve suis sacrificia, libamina, hostias & victimas super aras seu altaria immolabant; thura offerebant, libabant & adolebant, lustraliq; aquâ sese lustrabant; & sic deastris atq; idolis suis litando, piacula expiare conabatur: sed abominatio fuit.

ô isteneknec és bálványoknak solgálatot tévén, halálos vétkeket el-törteni (engesztelni) igyekeznec vala: deutálatofság vólt.

642. Profanum appellabant seu minus sacrum, quicquid extra fanum esset non consecratum, diisque dicatum aut dedicatum.

642. Szentségtelennec nevezic vala avagy kevesebbé szentnec, valami a Sz: helyen (templomon) kívül meg nem szenteltetet vólna, és az isteneknec szánt avagy ajánlattatot vólna.

643. Pontifex infultus sacrarium (adytum) intrabat, & flamines thuribulo seu acerrâ suffiebant, cymbalis, tinnabulis, crotalisque tinnientes.

643. A' szkoziomos avagy patyolatos fő pap a' szentségebb helyben (segestyében) bé-megyen vala, és a' több alsó renden való áldozó papoc a' tónjénözövel avagy füstölővel illatokat tésznec vala, cymbalimockalt söngetőckel, (harangotskáckal) és kolompockal (kelepeckel) tsöngetvén (kolompozván).

644. Vates eorum, sagæ seu sibyllæ & piatri-

644. Azoknak jóvendő mondói, bújós-bájosi avagy Sybillái (babo-

ces vaticinabantur, ac futura prædicebant, non ex numinis afflatu, instinctu aut inspiratione, per raptum vel ecstasin, ut Prophetæ Israël; sed ex auspiciis, auguriis, haruspicina, fortibusq; superstitionis: inde auspices, augures, harioli seu aruspices & sortilegi dicti.

645. Hinc hariolari & augurari pro divinare usurpamus.

646. Habebant & oracula, sed erronea, a Vejove profecta.

647. Demortuos heroas heroinasque divis accensebant, seu in numerum sanctorum referebant.

648. Judæi in synagogis præputia circumcidunt, sabbatho feriuntur, & scenopegia præ-

náfi) és bűn tisztító engestelő asz-
szonyi jóvendőlne való, és jóven-
dőket előve meg mondanac (pro-
fétálnac) való, nem Isteni illűsből
(jelenésből) izgatásból avagy fu-
vallásból, el ragadtatás avagy
elménec el-távozasa által, mint
az Izraelnec profetái: hanem a
madarac nézéséből, madarac te-
vegéséből, barom bél nézésnec jó-
vődöléséből, és babonás sorsokból:
(Szerentse kerekekből) innéd van-

645. Innét babonáságból vélni
és madár szobul itélni az isten
jóvendölésről vészszűc.

646. Voltanac ó náloc Isteni so-
zatok is, (feleletek is) de hamis-
sac, (vételsec, tévelygőc) a po-
gányoc kár tévő Istenétől az az a Belzebub ördögétől jött ec.

647. A' nagyságos dolgokat vi-
selt meg holt férfiakat és emleke-
zetes kegyességű aszsonyokat az
istenec közé számlállac való, a-
vagy a' szenteknec számoc közé
helyeztetec való.

648. A' Sidoc a' synagókában
(gyülekezetekben) a' férfiu sze-
mérem testnec első bört környül-
metélic, szombaton inneplenec, és

ter Pascha & Pentecosten celebrant: Anabaptistæ fanatici sunt.

sátoros innepeket az Hufvéton és Pünkösfdön kívül illenec avagy szentelnec: az Uj kőröstenyec eszélőfőc (bolondoc).

LXII.

DE CURIA.

LXII. A' Tanács házról avag' város házáról.

649. In curia senatus confessus suos, de Republica ac Politia curas atque negotia agunt.

649. A' város házában a' városbeli tanácsnac gyűlési (ülési) lévén, a' közönseges társaságról és polgári rendről gondot viselne és munkálodnac (fáradoznac).

650. Asservatur ibidē matricula civium seu album, & tabulæ publicæ.

650. Ugyan ott tartatic a' polgároc nevénec laistroma avagy város könyve, és közönseges táblác.

651. Consul aut Proconsul deliberanda proponit, Consulares & Senatores sententiam dicunt: pedarii annuunt, ille concludit.

651. A' fő tanács (polgár mester, biro) avagy vice tanács (biro után másodíc) a' tanácskozáfra (végezésre) való dolgokat elő beszállí, a' fő polgári rendec és tanácsoc sententiát (értelmet, voxot) mon-

danac: (hozzá szollanac) a' más értelmét jóvállós rá hajolnac, amaz bé-rekeszti (sejezi).

652. Notarius cancellis septus acta consignat; & ita quisque suo munere fungitur.

652. A' notarius (váras író deákja) rostéllyal környűl keréttetvén, a' végezet dolgokat (tselekedeket) föl-jedzi; és ugy ki-ki az ő tisztiben jár-el.

653. Ministratores illis sunt, apparitores sive statores, accensi, scribæ

653. Azoknac szolgálul vannac a' város szolgálai, (futoso birái,) avagy oda számlált (rendelt) aj-

& præcones; itē lictores. tón állói, iro deákoc és kiáltóc (szó-
ki-hirdetóc) ísmét poroszlóc (hohéroc).

654. Plebs in tribus di- 654. A bizonyos számu népek-
tributa seu divisa suos nec rendere (Kapitányságokra
habet tribunos, per quos hadnagyságokra) szaggattatot a-
plebiscita feruntur ad ra- vagy osztattatot kőtség nec Kapi-
táni (hadnagy) vannac, kik általa
tationem senatus- a kőtség nec végezési (köz nép a-
consulto. karati) vitettet nec a meg-erősítettetése a felső tanátsnac.

655. Habent & opifi- 655. Vagyon a kézi mives mester
ces curias seu collegia embereknek- is tizehec és gyüleke-
sua, ordinis causâ: cu- zetec, rend-tartásnac okáért ::
rionibus enim & censo- mert a tizeh-mesterek nec és meg-
ribus novitius artifi- ítélő (vizsgáló) decánoknac új-
um professus, specimen jonnan tanult mesteriség nec je-
dare cogitur. lenségét meg-mutato mester le-
gény, mesteriség nec (tudomány) nac)
probáját adni kényszerített ec.

LXIII.

DE JUDICIIS.

656. Duobus de hæ-
reditate heriscunda, aut
quacunque controver-
sia disceptantibus seu li-
tigantibus, tertium in-
tervenire necesse est, qui
litem decídat ac dirimat;
aut de quo altercantur
diribeat ac discernat: a-
liàs certamina & con-

LXIII. Az ítélesekéről avagy
törvény tételekről.

656. A két örökös jószág nac bír-
sáról, vagy akár melly visssa vo-
nyásról (pörlekedésről) vírongóc
avagy veszekedóc kőzt harmadik-
nac közben-járulni szükség, ki a
pört el-szakaszsa és el-válasssa;
avagy a mivől kötőd nec edzgyásf-
sal (vironganac) el-ossza és meg-
lássza: (ítéllye, rostállly) egyéb arát
(külömben) a viaskodásoc (via-
ten-

tentiones in infinitum
ibunt.

657. Aut igitur ami-
cabili compositioni &
pacificationi studeant,
sibi que arbitrium deli-
gant, cujus arbitrio ac-
quiescant utrinque; aut
forum sectentur, & fe-
cum experiantur jure.

658. Qui adversario
dicam scribit vel impin-
git, citat & accersit eum
ad prætorem, præterquā
nefasto die, insimulat &
accusat noxiæ.

ben keveri

659. Conciliatione re-
jectâ, ad actoris seu liti-
gatoris petitionem ac-
cersitur reus; quo com-
parente, accusatio & ex-
cusatio contendentium
percipitur: atque proba-
tio partis utriusque cog-
noscitur. Si diffidetur, ad-
mittuntur testes, & illi
quidem iurati, si autho-
ritas per se non sufficit.

660. Advocatus, pa-

daloc) és visszavonyásoc (veszeke-
déses) végetlen dolgokra mennec.

657. Avagy ezokéért barátságos
szerződésre és békeségre igyeke-
zenec, köz birót (fogot embert)
válasszanac, a' kinek itéletin (sa-
bad akarattya) meg-nyugodjanac
mind két felől; (résről) avagy tör-
vény széket kövessenec, és egymás-
sal törvény szerént próbálac meg.

658. A' ki az ellenkező félnek pör-
lódés levelet ír avagy pört indét,
citálja és idézi a' tiszt viselőhöz,
(ítélő mesterhez, birohoz) a' tör-
vénykedéstül meg-tiltatot nap-
tol ki-válva, vétkezésé teszi (bün-
ben keveri) és tégéres bűnnel vádolgya.

659. Az öszvő békéllés meg-vet-
tetvén, a' pör indetonac (actor-
nac) avagy föl-pörös nec kérésére
elő-hivattatic a' bűnös; (vétkes)
a' ki jelen lévén, a' pörösök nec
(veszekedők nec) vádolása és
mentsége meg-hallatic: és mind
a' két résznec próbálása (erőssé-
ge) meg-vi sgáltatic. (esmértetic)
Hatagadja, a' bizonyság tévő ta-
núc hozzá-botsáttarnac, szok-
is penig meg-esküttetve, ha mél-
toságoc önnön magában nem elégendő.

660. Az így föl-vételre hivat-
racle-

racletus seu patronus, clientem, utpote qui se in clientelam ejus dicit, ac patrocínio ejus niritur, ne deferat; sed defendat atque propugnet: ex æquo tamen & bono, ne rabula audiat. Procurator mandataris mandati fines ne transiliat.

661. Vitet & judex præjudicia summoperè; neque largitionibus corruptus, nec aliorum offensâ deterritus, aut favore, malevolentia, & sycophanticâ quadruplatorum delatione occupatus, huc aut illuc propendeat; sed nudè secundum probatorum evidentiam decernat: æquitatis attamen majorem, quàm stricti & rigidi juris rationem habeat.

azonáltnagyobb, hogy sem mint a szoros és kemény törvényre gondja legyen (vigyázzon).

662. Si ad assessores ad-

tatot, vigasztaló avagy procátor, az ő gondviselése alatt valót, úgy mint ki magát az ő gondvilése alá ajánlotta, és az ő tutorságához támaszkodik, el ne hadgya; hanem oltalmazza és viadallal meg őrizze: igazságból mindazáltal és jóból, hogy nyelveszködő tséltaponac ne hallattassék. A parantsolattal járó gondviselő a rá bízott parantsolatnac határit által ne ugordja (hágja).

661. Az ítélő biro-is az idő előtt való ítéleteket fölöttéb igen eltávoztassa; se penig bő adományokkal meg-vesztegetődvén, se másoknac meg-bántásátul elrettenvén, avagy kedveskedésből, rossz akaratból, és patvaros négy-szerrel-is dolgot öregbítő rágalmazóc árulkodásátul elfogattatván, ide vagy amoda ne hajoljon; (hárintson) hanem tsupán (mezételen, egyedül tsac) a meg-probálttatot (bizonyéttatot) dolgoknak nyilván-való-sága szerint végezzen: (rendelleyen, ítéllyen) az egyenes igazságra mind-

662. Ha az assessoroc (törvényfunt,

sunt, præsidis est iuffragia colligere, illorum liberè sed iustè ferre; ut fontes damnentur, insones iustificentur & absolvantur.

kesec kárhoztassanac (meg) sententiáztassanac, az ártatlanoc meg-igazétassanac és föl-oldoztassanac (el-botsáttassanac).

663. Nam decreta & edicta consensu facta, revocari, retractari ac rescindi, indecens est, nec usquequaq; conveniens.

663. Mert a' decretomokat (elvégezet dolgokat) és köz akaratból lótt ki-mondott sentenciákat, (articulusokat) viszsza venni, meg-másolni és föl-bontani, illetlen dolog, és semmiképpen (semmiuttal) akár miképpen-is nem helyes (illendő).

664. Causæ decisio ut promulgata est, ocyùs executio fiat: nisi condemnatus protestetur, & ad superius tribunal provocet seu appellet; ibi iustitio, comperendinationi, aut etiam sequestrationi locus est.

664. Az igynec (pór nec) végben szakasztása (el-végezése) minec utánna ki-hirdettetet volna, leg ottan (mindjárt) legyen ki-szolgáltatása: (exequálása, végben vitele) hanemha az halálra ítéltetett (kárhoztatott) protestál, (tudományt tészén) és a' föllyebb való törvény székre kihív avagy appellál; (előbb viszi tászittya a' pórt) ott a' törvénykezés nec, napról napra való hallogatás nac, sőt még meg-válastásnak is helye vagyon.

665. Sed & vadari reum solent, ut se sistat.

665. De a' vétkezt még kezezség alatt-is törvényben idézni szoktác, hogy magát elő állassa.

666. Interdum dilatio

666. Néha el-hallasztás (le-

adhibetur, propter intercessionem, vadumque; fidei iussiones, & satisfationes: sed quod quis sponte, praestare tenetur.

(szállás) adatic, a' közbenjárásokért, kezességért, hitelekért, és elég tételekért: de a' ki mit fogad, (igér) meg-tselekedni (fogadását meg-állani) tartozic.

LXIV. De maleficiis
& suppliciis.

LXIV. A' gonosz tételekről
és büntésekről.

667. In prævaricatores statutarumque contemptores à quaesito animadvertendum est; & notoriis peccatis multa seu multa irroganda; ne impunitas in licentiam abeat.

667. A' törvényt által-hágókra és szabott ország törvényinec megvetőire az Ispánnac (Director-nac szolga bíronac) vigyázni köll; és a' tzigéres vétkekért bírságot vagy büntetést köll vetni; hogy a' büntetetlen ség szabadságban ne mennyen.

668. Ad coercendos castigandosque & compescendos improbos, virgæ sunt, flagella, scutica, taureæ, fustes, compedes, manicæ, numellæ, cippi, ergastula, carceres, tormenta, fidiculæ, patibula: ut per lictores & carnifices rapiantur, vinciantur seu constringantur, ligenturve, & cædantur, verberentur, torqueantur, crucienturque facinorosi, &

668. A' nem jámboroknac megzabolázására büntetésére és megfenyítésére vannac a' vesszőc, ostoroc, korbátsoc, bika bőrből tsinált merő korbátsoc, (tatár korbátsoc) fustélyoc, békoc, tsintseroc, beléntsec, kalodác, fogházac, (kalitkác, szolgálatnac háza) tömlőtzőc, kinzásoc, tsigázoc (tekerő kinzo) szerszámoc, akasztófác: hogy a' poroszlóc és hohéroc által ragadtassanac, megkötöttessenec vagy meg-sorétassanac, és meg-köttetessenec, tsapottassanac és veretessenec és

morte

morte afficiantur desperati.

meg-kínóztassanak a gonoszság
tévôlatroc, és a kiknek jobbúlása
felôl reménség nintsen halállal meg-ôletteffenec.

669. Fures enim ac depeculatores, eorumq; receptatores, ac manticularii suspenduntur, suspendio necantur; moechi atque bigami decollantur, seu capite plectuntur; homicidæ, sicarii & sacrilegi in pegmate crurifragio plectuntur, quondam cruci affigebantur; parricidæ cum serpentibus aculeo insuti submerguntur aquis, iisque suffocantur; anus veneficæ, lamia, striges, & incendiarii rogo seu pyrâ vivi cremantur, perduelles seu perduellionis rei quadrigis in diversam actis discerpuntur, bonaque eorum confiscantur; calumniatores maligni, malitiosi & blasphemî elinguantur; prostibulis atque impudicis cau-

669. Mert a lopóc (oroc) és bárom lopóc, s azoknac or gazdái, és az erszény metélôc avagy táskalopóc föl-akasztatnac, föl-függesztéssel ôlettetnek meg; a parázna és a kettôs házasság társuac lenyakaasztatnac avagy fejec vetetic; az ember ôlôc (gyilkos) alattomban járó ôldôklôc (vérontôc) és szentség törôc a szár törô lekötött karokon kerékben törtetnec; néha napján (régenten) kôrôsztfára feszítettetnec vala; az anyác és anyác gyilkosi kígyókkal edgyút bôr sákban varratatván vizekben merítettetnec (vettetnec) és azokban meg-fujtatnac; a babonás [ördöngös] vén aszszonyoc, [kofác, koportyuc] éjel jároaszszonyoc, boszorkányoc és gyujtogatot tûzes ludvértzec rakásfákon avagy tûzzel meg-égetôgarmadákon elevenen égettetnek meg; az urokra sejedelmekre támadóc avagy pártútésben találattac félre vonyattattatot négylovo sekereken saggattatnak-el, és azoknac javoc [jóságoc] or-

terio stigmata inuruntur. szágtárházához foglaltatnac; a gonosz tévő rágalmazóknac fess-

lett erkölcsű gyalázóknac és káromkodóknac nyelvec ki-mettzetec; a magát akár kihez ado hires kurvákra és szemtelen [tisztátalan] aszszonyokra sűrű (tűzes) vassal bélyegec suttettetnec.

670. Colapho seu alapa cadi, ob quidvis contingit: talitrum jocosum est.

[fittyentés, újjal való pötzkölés] tréfa dolog.

671. Supplicii mitigatio fit relegatione, vel proscriptione.

670. Artzul avagy nyakon tsapattatni, akár miért-is meg-efic: [történic] az újjal való fittyvetés

671. Az halalos büntetésnec enyhérése [könnyebbétése] léssen határból való ki-üzetéssel, és számkivetésre való bortsátással.

672. Exul seu in exilium ejectus in loco determinato exulat; exterminatus verò & extorris vagatur: profugus nulli confistit.

672. Az határból ki-üzetett [számkiveter] avagy számkivetésre bortsáttatot bizonyos meghatározott helyen él számkivetésben; a feje és tisztessége vesztet országából [hazájából]

ki-üzetet penig és mazul [barándoc] tétova vándorol: [bujdosic] az el-szaladott [futásban esett] sohul meg nem áll.

LXV. De Statu Regio.

LXV. A' Királyi állapatról.

673. Potestates esse omnium interest, ne potentior imbecillior rem opprimat: sed cum unus rerum potitur, Monarcha dicitur; quā-

673. Hatalmasságoknac lenni mindenekre nézve hasznos, (szükséges) hogy az hatalmassabb az erőtlenbet el ne nyomja: de midőn edgy mindeneckel bir, Monarcha[nac] [edgy főnec] mondatic; noha

quam

quam Cæsares collegas
sibi legere soliti sunt.

[jöllehet] a tsászároc segétõ tár-
sokat magoknac választani sok-
tanac volt.

674. Qui si ex legum
à legislatoribus latorum
atque promulgatarum
præscripto regnat, Rex
est; si ex libidine, ut
quod libet liceat, etiam
sub corona & diadema-
te, sceptroque, Tyran-
nus.

674. A ki ha a törvény szerzők-
től ki-mondatot és ki-bírdettet
törvényeknec eleiben írása sze-
rént országol, Király; ha buja-
ságból [maga kívánsága és győ-
nyörűsége szerint] hogy a mi tet-
tzie szabad legyen, még a korona
és királyi főnec győzõdelem ékef-
sége, s királyi páltza alatt is, ke-
gyetlen Ur.

675. Sedes ejus in me-
tropolie est, ubi in folio
fedet eburneo, aut ebu-
rato; bysso vel syndone,
purpurâ seu coccino, &
trabeâ acu pictâ magni-
ficè vestitus; aulicorum-
que catervâ atque infi-
gni comitatu stipatus.

675. Az õ széki [lako helye] az
anya városban [országna tarto-
mányna fő városában] vagyon,
az holott elephánt tetémből tsi-
nált királyi széken ül; bíborral
avagy vékony gyoltsal, bársonnyal
avagy skárlattal, és vont aran-
nyal tövel varrot (szkofiommal
rakot) ruhába nagyságossan (mél-
toságossan uri módon, pompásan) öltöztetvén; és ud-
variaknac (udvar népénec) seregével és jeles (tzi-
meres nemes) követõ sokasággal környül vétettetvén.

676. Qui vel sunt con-
filiarii intimi, vel præfe-
cti: ut aulæ magister vel
architriclinus, cancella-
rius, thesaurarius aut cu-
stos ærarii, custos magni

676. A kik avagy belső titkos ta-
nátsoc, avagy præfectusoc, (gond-
viselõc: udvar bírác) mint az hop-
mester avagy bé-járóc feje, (náss-
nagy, vendéglõ helynec gazdája)
cancellarius, kints-tartó avagy
figilli,

Lmo Salit, laviam in civit in eam

figilli, ensifer, dapifer, pocillator, equiso, summus cubicularius, secretarius, suos amanuenses habens, cubicularii, attrienses, satellitium principis, pedites seu celeres à pedibus, affecleæ & janitores.

677. Aliorū legat-
proreges, vicarios, sa-
trapas, quæstores, decu-
manos, publicanos, por-
toriorumque exactores,
telones & legatos; qui di-
plomate regio vel prin-
cipis instructi, res ge-
runt.

678. In demortuorum
defunctorumve locum
substituuntur sufficiun-
tur vel surrogantur alii,
qui successores dicun-
tur.

679. Regiæ & basilicæ
aulæis sive peristromatis
& tapetibus, picturisq; re-
fulgent, renident, & per-
sonant musicâ.

musikáckal (viga-ság szerző szerbámockal) zöngedeznec.

tárháznac őrzője, az éreg pötsét
őrző, fegyver hordozó, asztalnoc,
(tálnac) pohárnoc, lovász mester,
fő komornic, secretarius, kinc az
ő iro-deáki vannac, bé-jaróc, pit-
varban udvarlóc, fejedelem ud-
vari hada, (mezei katonasereg,
udvar népe) gyalogoc avagy gyors
inasoc, testet (életet) őrző kőve-
tóc és ajtónállóc.

677. Másuvá követtségben kül-
di a vice királyokat, király képe-
it, tisztartókat, kereskedőket,
tizedlőket, fukarokat, és a rév-
helyeknec avagy hajó béreknec
(exactorit) ki-szedőit, vámoso-
kat (harmintzadosokat) és kőve-
teket, kik a királynac avagy fe-
jedelem függő pötsétes levelével
fel-készítettetvén, dolgokat viselnek.

678. A meg-holtaknac és ki-
múltaknac helyében álléttatnac,
rendeltetnec avagy válastatnac
(helyezettettetnec) mássac, a kic
utánnoc következőknec mondat-
nac.

679. A királyi házac és királyi
palotác kárpitockal avagy kör-
nyűlterető fal ékesető varrot lep-
leccel és szönyegeccel, s-kép írá-
sokkal félenec, tündöklenc, és

680. Gerrones, nugi-
geruli, moriones, para-
fiti, gnathones, & lycophantæ, aularum appendices sunt: Eunochorum usus desuevit obsolevitque.

udvaroknac tóldaléki (foldaléki): az herélt embe-
reckel (tőki mettet ágyas házat őrző férfiakkal)
való élés meg-szűnt (el-múlt) és ki-aggot.

681. Majestas invidiæ obnoxia est, sed clementia præsidii vice erit.

681. A' fölség (méltóság) irigység alá-vettetett, de a' kegyelmes-ség óltalom (őrző sereg) helyet léssen.

682. Non tam Principem satellites seu spiculatores tutantur, nec tam locupletant fisci dominive reditus, aut collectus & repositus thesaurus (gaza) atq; subditorum amor.

682. A' fejedelmet nem annyira őrzik a' darabontoc avagy ór álló stráfác, nem-is úgy gazdagéttýác a' fiscusoc (ország tár házai) és uralkodásánac (birodalmánac) jóvedelmi, avagy az őszve gyűjtött és el-tött (rőjtött) kints (drága marha) mint az alatta valóknac szereteti.

683. Angariis igitur, censibus, & exactionibus extortis, ne exhauriantur: congiariis potius & donativis seu donariis demulceantur.

683. Annak-okáért kényszeretésből (erőltetésből) való szolgálatoctal, ado fizetéseccel, és erővel ki-tekert, (vont, satult) taxákkal (kapu pénzeccel, föl-vetett

summákkal) ki ne meréttessenec: [meg ne nehezéttessenec, el ne fojtassanac] bő mértékű adakozással inkább és donátiókkal [nemes jószág osztogatásokkal] avagy ajándékozásokkal enyhéttessenec [édesgettesse].

684. Imperandum
sic populo, ut illi parere
lubeat: imperia violen-
ta, & obsequia coacta
periculosa sunt.

684. Ugy köll a népnek paran-
tsolni, hogy ő néki is engedni aka-
rattya legyen avagy teséc: az e-
rőszakos uralkodásoc [parantso-
lásoc] és kényszerítettet szofoga-
dásoc [engedelmeségoc] veszedelmesec.

LXVI. De Regno &
Regione.

LXVI. Az országról és tár-
tományról.

685. Regnum est ubi
sunt liberi status, statu-
torum vinculo inter se
colligati.

685. Ország az az hol szabad
rendec [statusoc] vannac, kik or-
szágos törvényeknek [decreto-
moknac] szövettségével edgymás
között öszve kötöttetec.

686. In arduis nego-
tiis & causis comitia
convocantur & conci-
entur, sed è proceribus
primatibus seu optima-
tibus, Ducibus, Comiti-
bus, Vicecomitibus, Ba-
ronibus, Dynastis, Eque-
stri ordine & generosis:
rustici non interfunt, sed
ruri occupantur, & suis
pagi-magistris obsecun-
dant, morigeri sunt, mo-
rigerantur, obsequun-
tur.

686. A' nehéz (terhes) dolgok-
ban és igyekben ország gyűlési hi-
vattatnac egybē és hirdettetnac,
de a' főfő rendekből népnek, elei-
ből avagy nagy urakból, Hertze-
gekből, (Hadnagyokból) fő ispá-
nokból (Nader ispánokból) Vice
ispánokból, Zászlós urakból, ma-
ga biro grofokból. (nagy urakból,
polgárokból) lovagos vitézlő
rendből és nemessékből: a' parasz-
toc a' mezőn foglalatossac, és az ő
polgár mestereknek (falusi bírá-
joknac) engednac, engedelmesec,
szót fogadnac, és fejet hajtnac.

687. In territorio suo
quilibet Magistratus

687. Az ő megyéjében (földő
határában) akár melly tisztviselő
fancire

fancire potest quod vult: sed velle non debet, nisi quod publicè expediat.

magistrátus-is végezhet (rendelhet, szerezhethet, erőszéthet) a' mit akar: de akarni nem köll, hanem a' mi közönsegeffen hasznallyon.

688. Ditio & dominium est ubi quis dominatur ac jurisdictionem habet: provincia quam devicit. sub regno sunt dynastiae, comitatus, principatus, ducatus, &c.

688. Jóság (birodalom) és uraság az az hol ki uralkodik és törvény szolgáltatásra való hatalma vagyon: meg-hódúlt tartomány az a' mellyet meg-győzvéen hatalommal tart. (bir) az ország alatt vannac maga biroságoc (ispán-ságoc) vármegyec, fejedelemségoc, hertzegségoc.

689. Gentes finitimae de confiniis & limitibus litigant plerumque: sed si limitent & paciscantur, foedus est; quod temerant, violantque per-juri.

689. Az határos (végbéli közel való) nemzetec a' környül való tartományokról és határokról pörlekednec ottan ottan (gyakorta): de ha meg határozzác és meg békéllenec (alkusznac) rajta, frigy kötés (sövérség) az; a' mellyet föl-

bontanac, meg-segnec (törnec, rontanac) az hamis hitűec (hitűl szakattac).

LXVII. De pace & bello.

LXVII. A' békeségről és hadról.

690. Pacatus status optatissimus est, sed aliquando nisi armorum vi, retineri nequit.

690. A' békeséges állapot leg-kivánatosabb, de néha hanemha fegyvereknec erejével, meg nem tartathatic.

691. Siquidem turbatores factiosi & clancularii, ad coryphaeorum

691. Mivel-hogy a' zuzavart indéto (szerző) pártosoc (pártútóc) a' föl-támadásnac (háboru-instiga-

Ceterum non minus quam vult et per parat

instigationem, clandestinas factiones ac conspirationes disseminant; imo cum conjurârunt, tumultus & seditiones concitant; quæ nisi maturè sedantur, bella intestina erunt.

ságnac) fő vezérinéc (hadnagyinac) izgatásokra (onszollásokra, östönözésekre) alattamban való pártolkodásokat (bakadásokat) ösve esküvéseket hintetgetnéc, sőt midőn ösve esküttenéc, zenebonákat (tsatépatékat) és pártútéseket (támadásokat, vi-
rongásokat) indétnac; mellyec hanemha idejénkorán (előve) le tsillapéttatnac, belső hadakozásoc (edgymás között való gyűlölséges hadac) lésznec.

692. Hostis externus, externè irrumpit; adversus quem bello defensivo opus.

692. A' külső ellenség onnét kívül út bé; (rohan reánc) a' melly ellen az oltalmazó had szükséges.

693. Quod per fecialem denuntiatur ac indicitur; aut per caduceatorem pax petitur, si quis se imparatum, aut hostili potentia imparem arbitrat.

693. Melly az had izenő (hirdető) avagy föl-bomlott frigyet jelentő követ által meg-izentetic és meg jelentetic; avagy a' békeség szerző (frigyet kérő) követ által békeség kérettetic, ha ki magát készületlennéc, avagy az ellenség erejéhez elégtelennéc ítéli (véli) lenni.

694. Imbellis & imbecillis ne quicquam bellare aut belligerare præsumat.

694. A' győnge és erőtelen semmiképpen hadakozni és hadat viselni ne merjen (föl ne vegyen).

695. Apparatus enim bellicus multa requirit ac poscit: militem, qui scribend⁹ sacramentum

695. Mert az hadi készület igen sokat kér és kíván: vitézlő népet, a' ki hittel való köteleiséget (hívseget) igérvén fogadni, [bé-irni
dicens,

dicens, armandus, & in diribitorio lustrandus; commeatum, auxilia seu subsidia confoederatorum, dapfilesque sumtus.

[számlálni] föl-segyverkeztetni [segyverben öltöztetni] és a választó helyen mustrálni köll; uti vagy tábori élést, (eleseget) azon edgy frigy kötésben valóknac segedelmeket avagy segítségeket, és bővön adakozó költséget.

696. Maturè ergo stipis cogenda, sicut & victualia: acidonei praestandi, eligendi, qui distribuant & erogent.

választani,

696. Jó idején köll azért a szedett pénzt be-gyűjteni, mind az ételre itatra [élésre] szükséges eszközöket is: és illendő [alkalmatos] embereket köll állítani, kik el-osztogassák és ki-adják.

697. Tum congregandus ordinandusque exercitus per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas; praeficiendique decuriones, signiferi, vicarii, centuriones, magistri equitum, tribuni, chiliarchæ, item praefectus, seu praetor rerum capitalium, quorum singuli suas optiones habent; omnibus denique Imperator seu Generalis.

697. Ackor köll ostan ísve gyűjteni és el rendelni a sereget legiónként, [hat ezer gyalogból és hat száz lovagból álló hadi válastot avagy rendelt seregenként] seregenként, [edgy kapitánság allyára] százanként [hadnagyfagokra] zászlónként [zászlócallyára] dondárookra; (raj seregekben) és eleikben köll rendelni tizedeseket, zászlo-tartókat, vice hadnagyokat, századosokat, lovass mestereket, (lovagos kapitányokat) hadnagyokat, ezer lovas kapitányokat, ísmét hadi gondvi-

selőt, avagy sejbén járó dolgokat igazgató hadi bírót, kik közzül mindeniknek az ő tulajdon válastott helyei vannak: mindenec eleiben végezetre hadi fejedelmet avagy ország kapitányját, (had viselő generalist).

K

698.

Handwritten note in the right margin:
 H. J. Sam. us erat prius homo in illo munde.

698. Tirones inter-
miscetur veteranis: li-
xæ, calones, & caculæ, ad
servitia relinquuntur:
volones & dimachæ se-
peditatui vel equitatui
agglomerant. Adfunt
quoque cunicularii, ba-
listarii, & munitores.

hadban menő vitézec és két képpen ugymint gyalog és lovon
edgyaránt hartzolo sonéroc magokat a' gyalogoc avagy lo-
vasoc seregéhez veric. Jelen vannac még az álllyukat áfók-
is, sámszerigyesec, és erősség tsinálóc avagy sántz rakóc.

699. Armatura suffi-
ciens erit, si tectus sis lo-
ricâ, sago, galeâ seu cas-
side, scuto seu clypeo
ancili parmâ vel peltâ;
instructus verò quibus
dimices. Cataphracti ta-
mê circumquaq; lorica-
ti, & toti quasi ferrei sūt.

Elégendő fegyverkezet lé-
szen, ha befödözött léfesz pán-
tzállal zekével, (katonai kurtá
kóntóssal) sisackal, avagy fejét öl-
talmazó vas süveggel, paissal a-
vagy hoßszu paissal, kerec paissal,
tatár paissal avagy gyalog (fél) pa-
issal; föl-kéßsülvén penig a' mel-
lyeckel vij. (hartzolly) A' vas de-
reku fegyveresec mindazonáltal környös környül pántzélóc,
és mint edgy mindenestül fogva vasasoc (vasban állóc).

700. Classis navalis, cui
præfectus ejus seu archi-
talassus præest, etiam un-
cos, harpazines, hamas,
buccellatumque seu bis-
coctum panem postulat.

A' vizen hadakozó sereg
hajo, kinec az ó eleiben rendelt
gondviselője avagy tengeri feje-
delme elötte vagy on, (előtte jár)
horgas vasu kajmótsokat is (kam-
pokat) tsáklyákat, horgokat, és
falatonként szaggattatot avagy kétszer sült kenyeret meg-
kiván.

701. Gla-

701. Gladius accingitur, vel balteo appenditur, ut è vagina stringatur promptius, evaginatulque recondatur caputotenus.

701. A' kard (szablya, tőr, kőspér) föl-övedztetic, (hozzanc szoréttatic) avagy a' bogláros övre (szablya szijra) föl-függesztetic, hogy az hivelyből ki-rántáséc (vonyattáséc) készebben, és hivelyéből ki-vonyattatván visszarájtetheséc maroklattyánál fogva.

702. Sagittarii è pharetra sagittas promere, arcum nervo tendere, ingruentesque protelare ac amoliri sciant, & confuescant.

702. A' nyilasoc a' tegezéből a' nyilat elő venni, a' kéziyat az ideg-gel meg-vonni, és a' reájoc rohanókat nyíllal el kergetni és el-tágé-tani (hárentani, távul úzni) tud-jác, és meg-szokiác.

703. Sclopetarii sclopeta nitrato seu tormentario pulvere onerent, post displodant: sed ad scopum prorsus collimantes.

703. A' puskásoc (muskotérosoc) a' puskákat salétromos avagy puska porral meg-töltéséc, (terhel-lyéc) az után ki-lőjéc: (sűséc, pat-tantsác) de sinton (tellyességgel) a' tzielra arányozván.

704. Expeditione fusescepta; castra metari, tentoria paxillis figere, munitionibus sese vallare, excubiis seu excubitoribus circummunire, & stratagematibus uti, op⁹ est: cum castra autem convertere convenit, omnes vasa sua colligunt.

704. A' hadi készület föl-vétet vén, tábort jártatni, sátorokat szegeckel (tővekeckel) leszegezni, (sátorokat vonni) erősségeckel (sántzockal, árkokkal) magokat környúl venni. (ké-réteni) kún háló vigyázókkal a-vagy ór álló strásákkal körül meg-erősíteni és hadi okos fortélyokkal (ristességes hadi álnokságokkal)

élni, sükség: midőn penig a' tábort meg-fordétani illic, min-denec az ő eszközöket ösve sedic.

Tota est opus discipuli Johannis

705. Emittendi subinde sive armati sive infermes corycæi, speculatores & exploratores, quorum in militia insignis usus est; ut & tesserae sive symboli quâ sui se recognoscunt.

705. Ki köll ottan ottan bortsá-

706. Excursionis seu pabulationis seu pabulandi, & prædæ causâ fiunt, non sine populatione & cæde.

707. Induciæ si panguntur, dantur obides.

706. A' ki futamásoc (nyargalásoc) abrakolásert (elefégért) avagy abrakolásnac, és pradánac [martalótnac] okáért lésnec, nem pusztítás (rablás) és öldöklés nélkül.

708. Ad prælium,eductæ copiæ, velin cuneum coguntur, vel in phalangem, fronte seu primo agmine, tergo seu agmine postremo, & alis sive cornibus munitam.

707. Ideig való frigyec avagy két fél között bizonyos napig tartó szövetségec ha vettetnec, (kötetnec, szereztetnec) kezesec (zálagoc) adattatnac.

708. Az hartzra (tsatára, útközetre) ki-vitetet hadi bõ seregec, avagy hegyessen ék formában soréttatnac, (állani kényszeréttetnec) avagy sűrű öszve vert hadi rendelt seregben, a' melly homlockal szemben szókó avagy elől járó sereggel, hátullyal avagy utolsó sereggel, (dondárral) és szárnyackal avagy szarvackal meg-erősítettet.

709. Vexilla in medio ferunt signiferi: quos antesignani cum trom-

709. A' zászlokat középpen viszik a' zászlo-tartóc: kiknec a' zászlo előtt álló vitézec (zászlót őrző vezérec, alabárdosoc) a' pal-

phæis

phæis vel spathis præcedunt. losockal avagy alabárdockal (dókosockal, lántsáckal) előttéc mennece.

710. Tympanistæ & tibicines, classicum canentes, tubarum & lituorum ingeminato clangore, atq; tympanorum strepitu, ad alacritatem inflammant. 710. A' dobofoc és trombitásoc, útközetre való készülöt fuván, a' trombitáknac és horgas trombitáknac (tárogato sípoknac) megkettőztetett hársozásával, és a' doboknac zörgésével, (tsattagásával) a' sörénységre, (eleveniségre, vidámságra) görjesztenec, (gyullasztanac).

711. Velites usitatè pugnæ seu velitationis initium faciunt, velitando: mox concurritur agmine toto, & pugnatur. 711. A' könnyű s'erú vitézec [tsatán forgot gyors hósec] az hartznac avagy tsatánac kezdetit tselekszic, (el-kezdic) tsatázva: majd osztán (leg ottan) ősző futnac (rohannac) az egész sereggel, és hartzolnac.

712. Eminus quidem lapides fundis & catapultis; veruta tela balistis; glandes bombardis & tormentis; spicula missilia sive jacula ammentis, ejaculando. 712. Távolról (meszszünnen) ugyan a' kőveket parittyáckal és pattantyuckal; (hajto s'erűsámokkal) az hegyes nyárs szabasu nyilakat számszerigyeckel; a' gulyobifokat öreg hoszszu puskákból (muskotérokából, sebes, forgo taratzokból) és ágyukból; (sugar, sereg bonto, mosar ágyukból) a' gerelyeket (hajto szeges dardátskákat) avagy szingonyos nyilakat állhoz szoréto ideggel ki lövöldözvén.

713. Cominùs autem farissis, lanceis hastilibus & hastis mucronatis, cuspidatisque, bellicis falcibus & bipennib9, ma- 713. Közletről peniglen, ki-élesztetet és hegyesítettet hoszsu merő kopjáckal, lántsáckal dardákkal (dógenyeckel, lantz fáckal) és kopjáckal, hadi kaszákat és

Qui non est bonus homo non est bonus amicus

720. Munimenta, si quæ antea fuerunt occupata, recuperantur.

721. Victores spoliis & manubiis onusti, trophæis erectis ovantes, & præana triumphalem canentes, cum triumphali pompa domum redeunt.

722. Ubi strenui ob facinoraheroica insignibus atque stemmatibus condecorati nobilitantur; proditores, turbarumque authores plectuntur; transfugæ & desertores multantur; faucii sanantur; captivi, persoluto lytro, redimuntur, aut permutatione liberantur.

723. Ad extremum stipendiis, quantum quisque meruit, exsolutis & persolutis; miles exautoratur atque exarmatur;

720. Az erősségec, hamellyec az előtt vóltac el-foglaltatva, visszafoglaltatnac.

721. A győzedelmesséc ragadományokkal és fosztott marhákkal terheffec lévén, a győződelem jeleket avagy a diadalom zászlókat föl-emelvén [állatván] örven-dezve, és győződelmi ditséretet énekelve, diadalmi pompával haza meg-térnec.

722. Holott a főrényec [ditséretessen forgódott erős [gyors] vitézec] az ő uri méltósághoz illendő tselekedetekért [magoc viseléséért] vitézi jelecek és tzimerekkel föl-ékesítettvén meg nemesített nec; az árulóc, és az háborúságnac szörzői meg-büntettet nec; (ölettet nec) az által futot pártosoc és edgy féltől máshoz állottac avagy el-hajlottac (el-szakadtac) meg bifságotatnac; (büntettet nec) a sebesec meg-gyógyéttatnac; a foglyoc, (raboc) meg-fizetvén a váltságot, (sartzot) meg-váltatnac, avagy tseréléssel ki szabadéttatnac.

723. Végezetre a soldoc avagy hopénzec a mennyit ki-ki érdemlett, ki-fizettetvén és meg-fizettetvén; a vitéz (had, vitézlő nép) le-szálléttatic (vitézi tisz-cme-

emeriti rude donantur, *titől meg-mentetic, az hadako-*
 qui pro patria occubuē- *zástól föl-öldoztatit) és segyve-*
 re, adorea afficiuntur. *réből ki-öltőztetic; (le-vetköz-*
tetic) a' vitézkedésből ki-aggot érdemesec nyugodalmas sa-
badfággal meg ajándékoztatnac, a' kik hazajokért meg-hol-
tanac, (el-hullottanac) vitézséggel nyert ditsérettel és tisz-
tefséggel illetetnec.

LXVIII. De Schola &
 Institutione.

LXVIII. Az Oskoláról és
 tanétáfról.

724 Quoniam litera-
 ti ad omnia habiles esse,
 idiotæ vice versa parùm
 societati humanæ con-
 ferre, deprehenduntur,
 scholis, ubi rudes eru-
 diantur, opus est.

724. Mivel-hogy a' deákosc (tu-
 dósoc) mindenekre alkalmasok-
 nac (illendők nec) lenni, a' tudat-
 lan sült paraszoc ellenben az em-
 beri társaságnac keveset hasz-
 nálni, találtatnac, (meg-tapaszt-
 altatnac) az iskolác, holott az
 ostobác (tudatlanoc, gorombác) tanétássa-
 nac, szükségesséc.

725. Athæ non sunt ut
 fatui opinantur, arbi-
 trantur & existimant, ,
 carnificinæ, sed ludus:
 dummodo discipulus
 docilis callidum corda-
 tum, utque uno verbo
 dicam, didacticum nan-
 ciscatur præceptorem.

725. De ezec nem kinzo helyec,
 (börtönházac) a' mint a' bolon-
 doc vélekednec, alétnac és itélnec,
 hanem játéc helyec: tsak hogy az
 örömost és könnyen tanulo tanét-
 vány okos (razasz) és bátor szívű,
 és hogy edgy szóval meg-mond-
 jam, jól tanéto avagy tanétásnac
 mestersegében tudós tanétót (leib-
 en sabót, igazgatót a' tanulásban) nyerjen (találtyó kaphasson).

726. Ille enim si discit
 spontè, percontatur sci-

726. Mert amaz ha önként (ma-
 ga kényén, szabad akarattya sze-

Non est bonus socius qui comedit omnia. Solus

mas verò Biblicas edificare tirunculi palmarium edg belé mettzettétvén béragad, putent. (meg áll, marad). A Bibliából (Sz. írásból, Isten könyvéből) való ékes mondásokat (szép sententiákat) penig

meg-tanulni az apródesztendőkbe forgodo (tanuló) gyermek leg főbb dolognac (győzdelem jelenec) itélléc (tartsác).

734. Repetitio tacita 734. Az elmében való forgatás est; recitatio clara; examen quotidianum vel kal való; (magában való el-mondás) hal- kal való; (tsöndes halgatva va- extraordinarium. lö) az el-mondás föl szoval való;

(tisztá hangos) a kérdezkedés (vizsgálódás) mindennapi avagy rend kívül való.

735. Si feliciter vis 735. Ha boldogul akarj elő men- proficere, quicquid mo- ni, (épülni) valamit mostan el- do comprehendisti, mox, médbé fogtál (meg-értettél) maj- statim, è vestigio alteri dan, mindjárt, leg ottá mással kö- communica & enarra. zöllyed és ki-beszállyed.

736. Decet enim te 736. Mert illic tenéked tanéto doctores studiosè imita- doctoridat szorgalmatossan kö- ri, condiscipulosq; cer- vetned, és tanuló társaidat vör- tatim æmulari. sönnyel (hartzolvá) követned a- vagy vélec vetekedned.

737. E trivialibus 737. Az alá való apro iskolákból, Scholis, quæ diligen- a mellyec szorgalmassan gyakor- ter frequentandæ, gra- landóc, gráditsonként (rendel) datim promovemur mozdéttatunc előbb (vitetunc ad Gymnasia, inde, föllyebb) az elmét gyakorlo nagy in Academias lycea, iskolákban, innéd az Academiák- & Athenæa, quæ Bács- ban, (hires fő iskolákban) szaba- calaureos, Magistros, dos öreg tanuló helyekre és Athe-

Licen-

Licentiatos atque Doctores creant.

nás várasában régenten virágzó iskolác formáján épült avagy rendelt hires neves iskolákban, a mellyec Bacalaurosokat, közönségesen valamely tudományt tanéto Szabadosokat, és Doctorokat teremtenec (tsinálnac, rendelnec).

LXIX. De Musæo.

LXIX. A tanulo házról.

738. Idoneis & musis aptus locus solitarius est, à turba remotus; ubi studiosus bibliothecam, pulpitem, atramentarium, thecam calamariam sive plumariam cum scalpro cultellove scriptorio habebit. Hæc sunt arma studiosi.

738. Az alkalmazatos és Musákhoz (tudományokhoz) illendő hely magán (külön) való, a zenebonától (tsatépatétől, sokaságtól) félre rétetet; (távol való) az hol a deáknac könyvtartó póltza, olvasásra (ki-nyitásra) való könyv támasztoja, kalamárisa, toll tartó póltza avagy pennaválissa a toll vakaróval és iro penna tsináló

késetskével edgyút legyen. Ezec a deáknac fegyverei.

739. Libellos mundè tractet, quos non plurimos habebit, sed selectos & optimos.

739. Könyvetskéit tisztán tartsa, (illessé, forgassa) mellyeket ne fölötte sokakat tartson, hanem válogattattakat és legjobbakat.

740. Quorsum enim obscuro numerosa volumina, & tomi, quorum indices & catalogum vix perlegit possessor.

740. Mert hová (minéc való) kérlec a számos öreg könyvec, és könyveknec el-olstot részei, mellyeknec mutató tábláit és samátis (laistromát) alig olvassa által a (véle biro) ura.

741. Lituris ne maculet; stellulis seu asteriscis ad marginem notatis &

741. Ki-törlesekkel (vonyásokkal) ne motskollya; a papiros sélire iratot és jegyeztetet tsilla-

signa-

Alkotott és szerkesztett a Magyar Tudományos Akadémia

signatis reminiscenciam
sublevare nemo vetat;
quin consultum est.

gotskával avagy jegyzéseckel az
emlekeztető elmét könnyebőteni
senki nem tiltja; sőt inkább taná-
tsoltaric.

742. Si quid incidit,
aut occurrit, evanescere
ne patiaris; sed consigna
& annota continuo, ac
postea subito, seu protin-
us describas, regeasq;
non in rejectaneas sche-
das, sed in palimpsestum
seu membranam deleti-
tiam; indeque in diari-
um vel adversaria, quæ
continue penes te aut in
promptu sint.

742. Ha mi eszedben jutot a-
vagy elmédben ótlót, hejaban
veszni (el enyészni) ne engedjed;
(szenvedjed) hanem jegyezd föl
és ird. föl szüntelenül, és az után
mindjárt (hamarsággal, leg ot-
tan) avagy menten ird-le, és sze-
degesd edgybe nem el-vetendő
tzedulákra, hanem jegyző könyv-
ben avagy le-törölhető meg-má-
zolt hártýára; és onnét a min-
dennapi dolgokat folyedző könyv-
ben avagy számtarto könyvek-

ben, a mellyec szüntelen melletted avagy készen legyenec.

743. Lucubranti ad ly-
chnum cereus † præse-
bacea candela conducit,
cui accendendo, ignia-
rium cum fomite, cha-
lybe, filice & ramentis
sulphuratis adfit.

743. A gyertya világnál (mets-
nél) tanulónac (éjei munkálkodó-
nac) a viasz gyertya a fagygyu-
gyertyánál inkább használ, mely-
nec meg-gyújtására, a tűz-útó (é-
lesztő) szerszám a taploval, a-
tzállal, tűzkővel (kovával) és

kénkőves fonalackal edgyút jelen legyen.

744. Tedæ fumant &
fumigant.

744. A fáklyác (szóvétnekec,
burkos senyőc) füstöl nec és füstölóg nec.

745. Candelabrum
(lychnuchus) sit penfi-
le, umbraculum viride,

745. A gyertya tarto (mets ége-
tő) függő legyen, az árnyéc tarto
zöld, az hamyavévo (koppanto)

emun-

emunctorium praestò, jelen, mellyel ottan ottan hamvát
 quod identidem emunge, el-vegyed, hogy a gyertya-bél ár-
 ne ellichnium obum- nyéket ne tartson: de azt hogy
 bret: sed illud ne quid valamit ne búzölögjön, tedd
 fordidetur, seponere, fun- félre, és az el-vétetet ham-
 gumque ne foeteat, ex- vat hogy ne búszítsen, ólts-el.
 tingue.

746. Proditurus lu- 746. Ki menni akarván a gyer-
 cernam absque laterna- tyát a lámpás (lantorna) nélkül
 ne feras: facibus sive fa- ne vigyed: a sóvétnek nec avagy
 culis non fidendum. fákláknac nem köll hinni.

LXX.

DE GRAMMA-
TICA.

LXX. A' Grammaticáról a-
 vagy bótúnec és szollásnac
 tudományáról.

747. Grammaticus li-
 teras & syllabas ortho-
 graphicè pingere, voca-
 bula emphatica & peri-
 odos inchoantia majus-
 culis characteribus no-
 tare, omnia commati-
 bus seu virgulis & pun-
 ctis distinguere, sermo-
 nemque legitimè pro-
 nuntiare edocet; dictio-
 nes declinat & conju-
 gat, phrasés syntacticè
 construit.

vényszerént, igazán) ki-mondani meg-tanéttya; a' szokat
 declináltya és conjugáltya, a' phraséseket, avagy szollásnac for-
 máit a' syntaxis (szóknac ösve foglaló mestersege) szerént
 öszverakia.

747. A' Grammaticus (bótúket
 szollásnac formáit tanulo) a' bót-
 túket és edgyben szedegetet bót-
 túket (szonac darabjait) igaz
 írásnac mestersege (modja) sze-
 rént írni (vonyogatni) az
 emlekezetes (terhes, hathato) és
 egész mondásokkat el-kezdő szó-
 kat nagyobbabba bótúckel jegyez-
 ni, mindenecket szokat meg-vá-
 laszto (el-mettző) jegyetskéckel
 vagy veszszótskéckel (vonyásots-
 káckal) és pontockal meg-válasz-
 tani, és a' beszédet helyessen (tör-

748. An-

Qui non scit pati non scit dominari

748. Ancillatur huic librarius ac typographus, qui è loculamentis typos depromens, coagulat, praelo subicit, libros excudit, bibliopogo seu compactori compingendos tradit; quos bibliopola venundat.

748. Szolgál enné a könyvtárnál és könyv nyomtató, ki az helyeskéből (castákból) az öntöt bótúket ki-szedegervén, öszve szedi, (rakja) sato alá veti, könyveket ki-nyomtat, a könyvkötőnek avagy compactornak bé-kötni adja; mellyeket a könyv-áros el-ád.

LXXI.

DE D I A L E -
C T I C A.

LXXI. A' Dialecticáról avagy vetélkedésnek tudományáról.

749. Dialecticus seu Logicus ratiocinans, quid de quo dici possit & quare peruestigat, ambigua distinguit, obscura declarat, similia dissimilibus ac paria disparibus confert, effatque cuiusvis certitudinem examinat.

749. A' mesterfeggel vetélkedő (disputáló) avagy okoskodo okoskodván, mitsoda miről mondat-ta s'éc és miért által vizsgálja, (fől-kerefi) a' kettős értelmű főkat meg-választja, az homályos igéket meg-fejti (magyarázza) az hasonlokat az hasonlalanokkal és az egyenlőket a' külömbözöckel (nem egyenlőckel) edgyben

veti, (hasonléttya) és akár melly bős mondásnak bizonyos voltát (igazságát) meg-hánnya veti (rostállja, próbállja, vizsgálja).

750. De quocunque themate ac problemate differens, de quaestionibus dubiis pro & contra argumentando dispu-

750. Akármelty t'zélul fől-tótt dologról és kérdésről beszédet indétván, (szóban eredvén) a' kérdéses kérdésekről, érette és ellene argumetálván, (erősséggel állat

tat; nonnulla verò ex *ván)* disputál; (*vetélkedic*) né-
 necessariis atque verna- *mellyeket* penig szükségesképpen
 culis principiis apodicti- *és tulajdon [nyilván]* való prin-
 cè ac solidè demonstrat; *cipiumokból [elől-járó bizonyos*
 argumenta syllogismis *fundamentumokból]* erős nyilván
 argutè innectit, metho- *való bizonyétásockal és erőssen*
 doque appositâ omnia *meg-mutat; az argumentomo-*
 digerit. *kat, erősségeket, edgymból fo-*
lyo erős okokat] edgymást követő formákban béköti, [foglul-
lya] és helyes tanétásnac úttya szerént mindeneket el-rendel.

LXXII.

DE RHETORICA

& Poësi.

LXXII. Az ékeessen szollásnac
 és vers írásnac (szórzésnac) tu-
 dományáról, mesterségéről.

751. Rhetor ut persua-
 sibilis persuadeat, for-
 mulas dicendi conqui-
 rit, ad facundiam & elo-
 quentiam stylum exer-
 cet, variat verba tropis,
 sententiasque figuris, &
 actionem gestibus colo-
 rat.

mondásokat [sentenciákat] külső színesgetéseckel, [képez-
getéseckel, ékesgetéseckel] és *a ki-mondásban való tseleke-*
detet kezeinec hányásával (maga viselésével) színesíti.

752. Eloquentes & fa-
 cundus orator quoties
 declamat, proœmio seu
 exordio præmissis sese
 insinuat, & benevolen-

751. Az ékeessen szollo hogy az el-
 hitetendő dolgokat el-hitethesse,
 a beszédeknek formáit ószve ke-
 resgeti, a nyájassan és ékeessen va-
 lo szollásnac meg-szerzésére a
 szollásnac módját gyakorolgya, a
 szokot változtattya tulajdon ér-
 telminec más értelemre való for-
 ditásival, és az értelmes egész

752. Az ékeessen szollo és nyájas-
 san beszélgető (orator) valame-
 nyiser beszélenni föl-áll [ki-kiált,
 predicál, fön szóval hirdet] elől
 járó [kezdő] avagy kerülő beszé-

tiam captat; aliquando tamen abruptè auspicatur; post causam proponit dilucidè, tum confirmat rationibus validè, illustrat exemplis prolixè (tamen si non dilatat vel amplificat , nec digreditur abs re) objectiones refutat & refellit exactè, epilogo perorat ac concludit; atque ita orationem habet , aliquando præmeditatè, aliquando ex tempore.

det botsátyán elől önnön magát bé-szinli, és jó akaratot [beszédében való kedveséget] kapdos; [borgász, keres] néha mindazáltal hertelen el-kezd; annac utánna az okot [dolgot] elő-hőzza [föl-téski] világossan, akkor őstán erősféti [támogattya] okokalerőssen. [valóban fontossan] világosíttya példákkal bőven (noha ki nem széleséti vagy terjeszti, sem el nem megyen a dologtól) az ellen-vetéseket meg-tárfolya és hamisíttya valóságossan, a béfejező mondással beszédét el végezi és bé-rekeszti; és így vagyon az ő beszélgetése, [orálása] néha előve gondolkodván, néha azon szempillantásban [időben, mindjárt, hertelen].

753. Proverbia adagia & apophthegmata, ut & comparationes orationem luculenter exornant; quæ si strictim enunciat, nervosa dicitur.

753. A' példa beszéddec köz beszéddec és költőt beszéddec, [meséc] mint az hasonlatosságok is az oratior [imádságok, föl-szóval indétot beszédet] világossan [fényessen] meg-ékeséti; melly ha szorossan [rövid szóval] a' dolgot ki-mondja, inasfnac [fogasfnac] mondatic.

754. Poëta disertus, & ob id laureâ coronatus, è prosa seu soluta oratione ligatam faciens, versus & rhythmos

754. Az ékesen szóló vers szerző [iro, költő] és azért borostyán koszorúval meg-koronáztatot, a' folyó beszédből avagy meg-öldött sententiákból álló orációból edgycon-

concinna eleganter, ben köttetett tsinálván, verse-
 carmina (metrum) mo- ket és rhythmusokat ékessen edgy-
 dulatur: epithalamia, ben illeget (rakogat, alkut) éne-
 seu carmina nuptialia, kes verseket (bizonyos szám-
 epicedia sive epitaphia, mal edgyben mérsekelt notás
 propemptica, elogia ac verseket) énekel: [hangitsál
 elegias, epigrammata, zöngedez] menyeközöi avagy
 anagrāmata, &c. fingit. menyeközöre való verseket, ha-
 lálra való avagy koporso föliben való verseket, útra bo-
 tsáto verseket, ditsérő és szomorú verseket, fölyül írott
 avagy akár miről rövideden írott verseket, nevec bötüi-
 nec által-hányására írott verseket, &c. ki gondol.

LXXIII. De Arithmetica. LXXIII. A' számvetésről.

755. Mathematicæ di-
 sciplinæ pariter sunt &
 utiles & subtiles.

755. A' Mathematicai [muta-
 tással tanulando] tudományoc
 [mestersegec] egyenlőképpen mind
 hasznosoc s mind vékony éles elméhez valóc.

756. Arithmetica nu-
 meros computat, quî
 seu quomodo compen-
 diosè addantur, subtra-
 hantur, multiplicentur,
 dividantur per se invi-
 cem: sive id fiat ciphris,
 sive calculis (abaculis)
 super abacum. Sed ru-
 ricolæ per decusses, duo-
 denas, quindenas, sexa-
 genas, &c. supputant.

756. A' számvető tudomány a'
 számokat edgyben [őszve] veti,
 miképpen és mi módon rövideden
 [által úton] hozzá adattassanac,
 el-vonyattassanac, meg-sokasít-
 tassanac, el-osztassanac edgymás-
 sal: [edgymás között] az akár le-
 gyen tzirás számokkal, akár
 számvető pénzeczel [számláló
 pénzeczel] a' pénz olvasó asztalon
 avagy számvető táblán. De a' me-
 zeipara stoc tizenként, tizenket-

tódónként, tizenötödönként, hatvanodonként &c. vetnec
 őszve [számlálnac].

LXXIV. De Geometria.

LXXIV. A' föld mérésről.

757. Geometra quasi ludibundus figuras contemplatur, & mensurat distantias, propè an procul absit & distet aliquid.

758. Ad regulam lineas, puta rectas vel obliquas, non curvas aut spirales; ad normam angulos; circino verò circumlūm (cujus medietas centrum, circuitas seu ambitus circumferentia appellatur) ducit.

geleteket; a' circalommal pedig kerekded circalmozást (melynek a' középi köllő középp, a' körül járása avagy kerületi környéknek [kerületnek] mondatic) viszen avagy vonyagat.

759. Conus turbatus est, cylindrus teres, Gracum Δ triangulare triquetrum seu trigonū, cubus quadratus, globus rotundus, externè seu exteriori parte convex⁹, & parte interiore vel internè concavus.

vul avagy külső részéről domboru. [homoru] és belső részéről avagy belöl ureges avagy hézagos [vájott].

757. A' föld mérő mint edgyjád-szadozva a' figurákat [mértékre szabott vonyogatásokat, lineákat] szemléli, és az edgy mástul távul valóságokat [mészszeségeket] méregeti, ha közel vagy messze legyen és állyoné valami.

758. A' regulához [lineáléhoz, egyenessen mérő sabhoz, vonyásokat igazgató mértékhez] lineákat, [vonyásokat] úgy mint egyenesseket és hárántékössakat, nem borigassakat [gőrbéket] avagy perétzesseket; [tekerőgőssakat] a' fa regulához [szegletes lineáléhoz avagy szegelet mértékhöz] szeg

759. A' fenyő dio avagy hegyes te-
tejú tsiga pupos, [tsutsos, tor-
nyos] a' tyukmony formájú hemp
[kerekded hosszú kő vagy fa] göm-
bolyeg, [hosszú gömbölyű] a' Gó-
róg Δ delta három szegletű há-
rom oldalú avagy három szegű, a'
kotzka sabásu forma négy szegű,
a' gulyobis kerekded gömbölyű, ki-

760. Circularis figura absolutissima divinissimaq; est, omnia complectens, nihilque habens asperitatis, nihil offensionis, nihil incisum, nihil anfractum, nihil eminens, nihil lacunosum.

761. Omnis dimensio fit per triangulum seu trigonum, ipsius etiam quadranguli sive tetragoni.

760. A' kerekded forma leg többé kelletesebb és istenebb, mindeket be foglalvan, és semmi darabossága, semmi akadálva, semmi félben metzése, [szakadása, vágása] semmi félben törése [ideftovatekerülése, köröszkül-kasulvonása, kerengése] semmi fölyül való ki-tetzése, semmi vápossága [vermesege] nem lévén.

761. Minden mérés lesz az három szegeleten avagy három szegen, még szintén a' négy szeletű avagy négy szegűnek is.

LXXV. De Mensuris & ponderibus.

LXXV. A' Mértékekről és nehezekekről.

762. Mensuræ continuorum, sunt: granum, digitus, palmus, spithama, ulna, pes, passus, orgyia, decempeda, stadium, milliare: his metimur omnia.

762. A' mérőknek [edgymástól függő széles vagy hosszú daraboknak] mértéke, ezec: edgy mag, [máczsem] uj, tenyér, arasz: sing avagy rás, láb nyom, lépés, öl avagy hat láb nyomni mértéc, tíz lábni mérő rúd, száz huszon öt láb nyomni edgy futamat föld, mér föld: ezeckel mérünk mindenekeket.

763. Liquidorum: culeus, metreta, amphora, quadrantal, urna, congius, sextarius, hemina,

763. Az higagnac: [folyó állatoknak mértéke] ezec [tsöbör vagy husz korsnyi mértéc, ako avagy hatvan négy itzés mértéc, korsó,

feu cotula aut cotyla, tri-
ental, cyathus.

[két fülű défa, huszon négy itzés
mértéc] fertály ako, [tizen bat
itzés mértéc] vödör avagy tiz itzés edény, kondér avagy
kanta, pint avagy bat itzés edény, itze avagy meszely
vagy ejtel, fél meszely vagy harmad rész ejtel, pohár.

764. Aridorum: me-
dimnus, trimodium, mo-
dius, semodius, quartale.

765. Pondera sunt:
centenari⁹, quadripon-
dium, tripondium, du-
pondium, libra pondo
feu as, semibra vel semif-
sis, quadrans, uncia, ,
semuncia, , drachma, ,
scrupulum.

766. Si quid à libripēde
feu zygoſtata in balance
vel in libella à moneta-
rio penditur & libratur,
examen quod ſcapo exit,
& per trutinam feu an-
ginam ſefe agitat, prius
penſita; ut videas an di-
ctam trutinam æquet, &
num æquipondium vel
æquilibrium ſit: Sin mi-
nus ſacomate exæqua.

764. A' ſzárazoknac [aſſſu ál-
latoknac] ezec: mut avagy mina,
kartz avagy három köblös ſzapu,
(kila) köből, fél köből avagy mézt,
fertály [véka, negyed rész köből],
765. A' tereh nyomo nehezéket
ezec: ſzáz ſuntos máſa négy ſun-
tos, három ſontos, két ſuntos, ſunt
vagy edgy egész ſont, fél ſont, ne-
gyed rész ſont, lat, fél lat (nehe-
zék avagy latnac negyed része),
ferdung avagy latnac ötöd réſe,
két ſüller nyomo vagy drachmá-
nac [ferdungnac harmad része].
766. Hami nyomo ſontal avagy
bizonyos ſzámu nyomo nehezék-
kel a' kettős ſont ſerpenyőben a-
vagy mértéketskében [mérő tá-
latskában] a' pénzverőtül [mé-
rőtül] réteric és mérettetic, a'
fontban igaz ütő veſſőt [mér-
téc proba nyelvet] melly a' ſáran
avagy rudján kiméggyen, és a' mér-
téc iſtápján avagy alá-f föl menő (emelkedő) vaſán önnön ma-
gát mozgattya, először meg-mérſékellyed; (hánnyad veſſed)
hog' meg-láſſád ha a' megmódot mértéc iſtápiját egyaránt meg-
nyomjaé, és ha egyaránt nyomo nehezékü egyarányu fontosé:
hogy ha nem az edgyet ütő mértéketskével tedd egyenlővé.

767. Statera est lanificum portatilis libra, sine lancibus; alterâ parte non nisi uncinum habens, alterâ pondus: quod centro admotum plus, amotum minus ponderat.

767. A' föl-függesztő (állító) font a' gyapju mivesec serpenyő nyelkűl való kézben hordozható fontya; (mértéke) mellynec edgyic része felől tsak a' fontot nyomó horga vagy on, másic felől a' terhe: melly a' köllő középen lévő pöthöz közel tétettetvén (közelített-

vén, hozzá mozdéttatván) többet, távul tétettetvén (előb mozdéttatván vétettetvén) kevesebbet nyom.

768. Si quid præter superpondium adjicitur, mantissa est.

768. Ha mi a' font fölőslég meg nyomáson kívül hozzá adattatic, szerzés (töldaléc) az.

LXXVI.
DE OPTICA
& Pictura.

LXXVI. A' látásnac avagy nézésnec tudományáról és képirásnac mesterségéről.

769. Opticus radios visivos & visibilia objecta scrutatur; cur alia sint pellucida, alia opaca, alia obscura, discernens; & juxta id perspicilia efformans.

769. A' látásnac vizsgáló (segétő) mestere avagy eszköz által nézésnec tanulója a' láto (néző) fényeket és szem eleiben vettetet látható dolgokat vizsgálly; (keresssa, nézéli, keresgeti) miért legyenec némellyec által világoskodó; (által-látható) némellyec homályosoc, némellyec sötétesoc, meg-válastván; és ahoz képest által néző tüköröket (mészsze láto űvegeket, perspicillomokat) ki formálván.

770. Pictor ad vivi exemplar effigiē delineat, penicilloque seu peniculo discretis pigmentis linit.

770. A' képiro az elevennec példájára (eredeti példájára) a' képet (ábrázatot) le rajszolly; és a' kép festő etsetetskével, (festő farkal) rag' forte sóprútskével megkülömböztetet festékekel bé-keni.

771. Sculptor vel statuarius statuam cælat & sculpsit, pingit, & superbasim collocat: si immanis est, colossus dices.

772. Solaria seu scio-terica & horologiola gnomone horas ostendunt & indicant: clepsydra autem aqua vel sabulo effluxo.

LXXVII.

DE MUSICA.

773. Musicus melodi-
as canit cantat seu psal-
lit, instrumenta bene
coagmentata coaptata
seu concordata pulsat,
primo præludia seu præ-
ambula, deinde omnis
generis cantilenas saltationes & choreas saltare
gestientibus sonans.

notákat az ugrálni (tánczolni) vágyakozóknak
(örvendőzőknek) zónget vén (tsónget vén).

774. Symphonia est
plurium concentus; quo-
rum consonantia seu

771. A' kép farago avagy oszlop-
öntő az állo képet (bálvánt, osz-
lopot) mettzi (gyalullya) és farag-
ja, festi és az oszlopra (állo helyre,
lábra, fenékre) helyhez teti: ha
képtelen (ízszonyu) nagy, bál-
vány oszlopnac mondjad.

772. A' nap fénnel szolgáló a-
vagy árnyéc órác és harang verő
órác a' mutato vassal, órákat mu-
tatnac és meg-jelentnec: a' folyo
(viz lopo) órác penig a' ki-folyt
vizzel avagy fő-vénnyel.

LXXVII. A' Musikáról avagy
éneklésnek tudományáról.

773. Az énekes avagy Musikáló
notákat énekel énekeldőgel avag'
zóngedez, a' jól őszve szórközte-
tet edgyben illettetet (alkolmaz-
tatot) avagy őszve borsáttatot
huru zóngó szer számokat pönge-
ti, (veri, zórgeti) először készétő
(előljádzo) avagy elől-járo, (kez-
dő) osztán mindennémű éneke-
ket (notákat) ugro és tántzolo
notákat az ugrálni (tánczolni) vágyakozóknak
(örvendőzőknek) zónget vén (tsónget vén).

774. Az éneklésben edgyező so-
(edgyütt zengés) többeknek (so-
kaknac) edgyütt éneklése; kik-
har-

harmonia grata est, dis-
sonantia verò absurda,
& absona:

nec edgyező zöngése avagy ének-
lésben való egyenlősége kedves,
külömböző zöngése pedig disz-
ten (illetlen, kedvetlen, képtelen) és hangat-
lan ékes zöngés (tsöngés) nélkül való.

775. Organum tibiis
& fistulis constat; cytha-
ra, testudo sive chelys,
lyra, trigonum, sambu-
ca seu barbitus, pandura
chordis, quæ collabiis
epitoniis verticillisve
intenduntur & remit-
tuntur.

775. Az orgona lyukas báru bor-
dókból és billegető (tárogató) fi-
pokból tsévékből áll; a cythera,
koboz avagy hárfa, lant, három
szegeletű azon szőlő hegedű, vir-
gina avagy clavicordium, tom-
bora hurokból, a mellyec hur lá-
bockal hur fogásokkal és hur te-
kerő szegetskéckel meg-vonyat-

tatnac és meg-tágéttatnac (eresztetnec, botsáttatnac).

776. Fides panduræ
plectro plectuntur.

776. Az hegedű és kézi kis he-
gedűc avagy három huros hege-
dűc hegedű vonyoval (pöngetővel) vonyattatnac pöngettetnec.

777. Tibia utricula-
ris & crembalum discre-
pantes edunt sonos.

777. A tömlő (bordo) sip és
cimbalom különbözö zöngéseket
adnac.

LXXVIII.

DE ASTRONO-
MIA.

LXXVIII. A' tsillagoc szokott
forgását vizsgáló (égbe néző)
tudományról.

778. Astronomus si-
derum mot⁹ considerat:
Astrologus eorundem
efficaciam, influxum &
effectum.

778. Az égbe néző a' tsillagoc
forgását (mozgását, járását)
gondollya-meg: a' tsillagoc for-
gásából jövendőlo azonoknachat-
hatóságát, edgyben folyását és
tselekedő erejét.

L 5

779. Efa-

779. E fastis seu ephemeridibus & calendariis liquet, à Natalitiis seu Nativitate Pascha recedere ut minimum trimestre, Pentecosten à Paschate propè bimestre; inde adventum circiter semestre.

nét advent első vásárnapja hat holnappal (fél esztendővel).

780. Illic sunt, Januarius, Februarius, Martius: istic Aprilis & Majus: hic Junius, Julius five Quintilis, Augustus seu sextilis, September, October, November: December postremus est.

hava, szent András hava: a Karátsony hava leg utolso.

781. Quilibet eorum in Calendario Romano suas calendas, nonas, & idus habuit. Intra triennium accessio fit mensis intercalaris seu embolimaï, id est, decimaë tertiae lunationis: lustrum & quadriennium bissextilem annum reducit.

harmadic hold fordulásánac avagy hold föl-tettzésénec: az ötödíc esztendő és negyedic esztendő a Mátyás ugrását minden adic esztendő után elő fordulo toldaléc napot elő-hozza.

779. Az esztendőkről avagy innep napokról [nap számokról] írott könyvekből és kalendáriomokból nyilván meg-tettzic, a karátson-tul avagy Christus Urunc születése napjától hogy az Husvét távol esic leg alább három holnappal, a Pünkösöd az Husvét-tul közel (tsaknem) két holnappal; innét

780. Amott vannak, a Boldog aszszony hava, Bojt elő, Bojt más hava: imitt szent György és Pünkösöd hava: itt szent Iván hava, szent Jacab hava avagy kikelet után ötödíc holnap, Kis aszszony hava avagy kikelet után hatodic ho, szent Mihály hava, Mind sent

781. Azoc közzül mindeniknec a Romai Calendáriomban az ő első napjai, az első nap után minden honac negyedic avagy hatodic napjai, és a negyed avagy hatod napoc után következő nyoltz napjai voltanac. Három esztendő el-forgása alatt el jövése (hozzá járulása) lészen a közben vettetet honac, az az, tizen

LXXIX.

De Geographia.

782. Geographus regionum, etiam quas ipse non peragravit, situm describit, quæ sint in continente, insulis, peninsula? quæ maritimæ, quæ in mediterraneo, & quonam tractu? sub qua zona & climate seu parallelo.

LXXIX. A' földnec le-
írásáról,

782. A' föld le író (ki-rajszoló) a' tartományoknak, még a' helyeket ő maga meg nem járt-ak, helybeszteréseket (állásokat) leírja, mellyec legyenek az edgyben foglalt merő tér földön, szigetekben, fél szigetekben? (sziget közőkben, sziget mellékiben) mellyec tenger mellékiec, mellyec a' tér földnec közepiben, és mit soda tartományban? (határban) az égnec mellyec ke-
rületi (szakasztékia, darabja, forgása) és hajlása avagy edgyarányu össze állása alatt.

783. Quos habeant hi aut illi accolæ; quibus terminis seu finibus ab illis dispescantur & distherentur? qui illis antipodes, antœci, perœci, &c.

783. Kic legyenek ezeknec vagy amazoknak mellettec lakoi; mit soda határokkal és föld avagy ország végeikkel amazoktól szakastassanak el és válastassanak meg? kitesodác azokhoz lábbal fordult népec, a' földnec delről északra egyenesen ellenben fekvő lakozóc, a' föld kerekiségénec azon edgy vonyásan lakozóc &c.

LXXX.

DE HISTORIA.

LXXX. Az Historiáról avagy meg-lótt dolgoknak emlékeztiről.

784. Quum res gesta narratur, historia est;

784. Midőn a' meg-lótt (viselt) dolog beszéltetec, historia (való cum

cum ficta, fabula.

dolognac emlekezete) az; midőn
költőt, sophiabeszéd avagy mese.

785. Illas historicus in
chronicis recenset; has
annalium monumentis
inferre, capitale sibi du-
cat.

785. Amazokat a' viselt dolgok-
nac iroja a' kronikákban (időc
forgásáról írt könyvekben) elő-
számlállyá; ezeket az estendőn-
ként lőtt dolgoknak emlekezetire
írott könyvekben bé tenni, (kronikábon írni)

fejében járó dolognac tartsa.

786. Et ut pateat ge-
nuina, non supposititia
esse, rem simul cum cir-
cumstantiis in commen-
taria regerat.

786. Es hogy nyilván ki tesséc
igazaknac, (valóknac) nem igaz-
ság helyet be-téteget hamisságok-
nac lenni. a' dolgot edgyütt (edgy-
szerf-mind) a' környül álló dol-
gokkal a' meg lőtt dolgokat bőszeggel magyarázo
laistromokban szédje (rendellye öszve hordja).

LXXXI.
DE MEDICINA.

LXXXI. Az orvositudo-
mányról.

787. Sanis optima me-
dicina diæta est, quia se-
curissima & sine violen-
tia.

787. Az egészségeseknek leg-jobb
orvosság a' diæta (napjában bi-
zonyos orára való mértékletes
étel és ital) mert leg-bátorságos-
sabb és erőszac nélkül való.

788. Ne bibas vel edas,
nisi siti & fame stimula-
tus; quod saliva ad cibi
conspæctum linguam
vel palatum titillans in-
dicabit; valebis & vige-
bis.

788. Ne igyál avagy ne egyél, ha-
nemha szomjúságtól és éhségtől
osztónóztetvén; melyet az étek-
nac látására nyelvedet avagy
ínyedet tsiklando nyál meg-jelét;
egészségben maradsz és nyers nya-
kas friss erőben lész.

789. Quo-

789. Quocirca appetitum expecta & praestolare jejunos.

789. Minec okáért az étel megkívánást meg várd és várjad éh-jommal (étlen itlan, éhen somjuhon, bőjtölve).

790. Sed & in valetudo, quum incessit, abstinentia & quiete curatur, & sanitas restituitur: quod non advertunt qui non nisi saturi jejulant, & non nisi operatione fracti quiescunt.

790. De még az egészségtelenség is, mikor el érkezett (rád esett, jött) ételtől és italtól való meg-tartozkodással és nyugodalommal gyógyéttatik meg, és az egészség helyére álléttatic: mellyet nem vesznec esekben kic nem különben hanemha meg-elégednec (jól laknac) böjtölnec, és nem különben hanemha munkával el törődtenec nyugosznac.

791. Frictiones seu fricationes, fomentationes, venasectiones, cucurbitæ, emplastra & omnia forinsecus adhibita ac superimposita non demunt dolorem, sed mitigant & leniunt: corrosiva depascuntur.

791. A' dörögölés ec a vagy vakarásoc, melegéto (tápláló) orvos-sagoc, ér vágásoc, köppolyóc, falstromoc és minden kívül reá rakottac (hozzá adattattac) és föllyül reá tettettettec a vagy vetettettec nem veszík el a fájdalomat, (kint, gyötrelmet) hanem enyhétic és könnyebbétic: a' testet által rágo (évó) orvos-sagoc meg-emésztene.

792. Remedia purgantia, evacuantia, cathartica, sudorifera, corroborantia, efficaciora sunt, efficacius medentur, sive sint potiones decoctæ & apozemata,

792. Az orvos-sagoc a' mellyec gyomor tisztétoc; (purgáló) meg-üresétoc, fő tisztétoc, verétoc hozóc, meg-erősétoc, (vastagétoc) hathatóssabbac, hathatóbban orvosolnac, akár főt italoc legyenec és gyökerekből főzóc gyomor lá-

sive

five pillulæ & catapodia, gyéto s-purgátiora készétó italog,
 five clysteres, five apo- akár pilulac (gulyobis formán tsi-
 phlegmatismi, five er- nált purgátioe) és hirtelen el-
 rhina, five balani (sup- nyelni való tisztéto orvosságoc,
 positoria) &c. akár kristélec, akár főbéli takony

avagy nedveség tisztétó foggal rágando, akár orra lyukán
 bé sívado, akár gyomor émelgetó (okádást indétó) orvosságoc.

793. Antidotis alexi-
 teriis seu alexipharma-
 cis venena peremptoria;
 amuletis fascina pellun-
 tur: hoc etiam verbulo
 præfiscini.

793. A' méreg ellen való méreg
 ronto avagy méreg úzó orvossa-
 gockal az halalos (meg-óló) mér-
 gec; a' nyakban kötöt babonás or-
 vosságockal az igézetec üzetter-
 nec: ez (tudni-illie az igézet)

még igétskével is (börbitélésével ráolvasásával) az igé-
 zet ellen őrizó istennec (igézet úzó bűjös bájosfnac).

794. Sallum in Medi-
 cos scomma est, solis li-
 cere (licitum esse) im-
 punè occidere: utinam
 non verum. De pana-
 cea, universalis & præ-
 sentaneo medicamento,
 litigant an detur; topica
 autem, & cuique parti
 atque effectui propria
 quin sint, indubitatum
 est: ut cephalica, ophtal-
 mica, thoracica, tam-
 anacathartica quàm be-
 thica, cardiaca, stoma-
 chica, hepatica, splene-

794. Az orvosokra tréfás tsuf
 beszéd (játékos mondas) az, hogy
 tsak ó nékic szabad büntetetlen
 meg-ólni: vajha nem volna igaz.
 A' minden betegségec ellen való,
 közönséges és mindjáraft (leg ot-
 tan) használó orvosságrol, viron-
 ganac (vörföngenec) ha adatské;
 magán való bizonyos helyekre
 valóc penig, és akár mellyic rész-
 nec és végben vitt erónec tulaj-
 don orvosági hogy legyenec, két-
 ség nélkül (kételkedés kívül) va-
 gyon: mint a' főfájás ellen valóc,
 szemfájás ellen valóc, melly szo-
 rétás (fulladás) ellen valóc, mind
 tica,

tica, nephritica, hysterica, scorbutica, ptarmica, narcotica, hypnotica, peptica, sarcotica, vesicatoria, diaphoretica, diuretica, &c.

fölyül tisztétóc s-mind el-öszlätóc, szívfogás ellen valóc, gyomor vastagétóc, joha fájást gyógyétóc, avagy máj tisztétóc, lép veszettség ellen valóc, vesec fájaldalmát enyhétóc, méhe fájás avagy anya méh

gyógyétóc, az egész testet a soc rossz nedveség miatt el-bádjaszto lankatóság ellen valóc, pthruszszentést indétóc, fájaldmakat sibbonadással enyhétóc, álom hozóc, kívül a testre ragasztóc, vad husokat rágóc, hojagot meg-ürétóc, bélen rut-ságot által vivóc, has menést indétóc, &c.

795. Gregales eorum sunt chirurgi & pharmacopœi seu pharmacopolæ; quorum hi pharmacæ, unguenta, syrupos, electuaria, eclegmata, condita, extracta, pastillos, trochiscos, & morsulos præparantes, in myrotheciorum loculis ac forulis alabastris, aliisque pixidibus & thecis seorsim ac singulatim reponunt reservantque. Illi autem ut plurimum operam navant capillis & barbisc rescindendis & abradendis, vulneribus ac ulceribus curandis.

795. Azoknak seregekből (nyájokból) valóc a barbelyoc és patika szerszám tsinálóc avagy patikárosoc; kik közzül ezec patika szer-sámokat, (kanta ireket, orvosságokat) keneteket, patikabéli e-géség oltalmazó jó úzú lágy or-vosságokat, liktariomokat, nyá-lozatós édes salatokkat, fűszer-sá-mos apro pogátskákat, socféle pa-tika szerszámából ki-vont (meg-eresztet) italokat, gömbölyeg or-vosság tzipokat, tsiga módra edgybe tekert orvosságokat, (truciskokat) és rágodni való tzu-ros csferejteket készét vén, a drá-ga kenet tarto poltzoknak helyetskéiben és alabástromból tsinált bögrétskéekben, és egyéb szelentzékben fűkatulátskáokban félen

félen és magán el-tész nec és meg-tartanac Amazoc penig leg
többire munkálkodnac az hajagnac és szakállagnac el-me-
télésében és el-nyírésében, (beretválásában) a sebeknec és
főkélyeknec meg-gyógyétásában.

LXXXII.

D E E T H - I C A

in genere.

796. Virtus in medio-
critate consistit: vitia
sunt in extremis, excessu
& defectu.

797. Excedere enim &
deficere, transgredi uti-
que est.

798. Si quis peccat in-
cogitantia; delictum est;
si voluntariè, facinus; si
studio, nequitia; si ma-
litosè, scelus; si enormi-
ter, flagitium; si ut a grè,
faciat alicui, perversitas.

hogynehézséget tselekedjéc valakinec, el-fordultság.

799. Et talia qui pa-
trat vel perpetrat, perdi-
tus planè ac detestabilis
est: viri enim boni &
virtute præditi laudabi-
lia & approbata semper
exoptant; mali autem
& vitiis dediti vice versâ
semper reprobanda.

LXXXII. Az erköltsöknec tudo-
mányáról közönségessen.

796. A jószágos tselekedet kö-
zépességben áll: a vétkec vannac a
végfő dolgokban, a fölylül halla-
dasban és fogyatkozásban.

797. Mert fölylül múltni (el-hal-
ladni) és meg fogyatkozni, (el-
állani) által hágas bizonyára.

798. Ha ki vétkezc gondolat-
lanságból, (tudatlanságból) fo-
gyatkozás (börtinet) az; ha szá-
bad akarattya szerént, tzigéres
nagybűn; ha szánt szándéckal,
(igyekezettel) roszszaság; ha go-
nofságból, latorság; ha törvény
kivül utálatossán, undokság; ha

799. Es illyeténeket a ki téssen
avagy tselekezc, tellyességgel
veszett és átokra méltó: mert a
jó férfiac és jószágos tselekedetek-
kel meg ajándékoztattac ditsire-
tes és jóvallozt dolgokat: kívánnac
mindenkör; a roszszac penig és a
vétekke el vetemedettec ellen-
ben mindenkörön meg-veten-
döket.

800. Qui

800. Qui perperam agere fusque deque habet, pravus est: qui se à malo prohibet, probus: omnimodè impollutus abhorret, detestatur & execratur omne impurum.

800. A' ki hátabotában (hírvánul) tselekedni semminéc véli és potskondíánac tartja, tókéltetlè feslett erkölcsű az: a' ki magát a' rosszszaságtól meg-tiltja (meg-olja, óltalmazza) jámbor: a' mindenképpen tisztja, (föртеlem és motsoc nélkül való) írtozic, (íso-

nyodic) ut állja, és átkoz minden tisztátalanságot.

801. Consuetudo vitiosa sensim irrepit: cui ferò nimis obsistitur, postquàm invaluit; quādo quidem radicata rarò extirpatur.

801. A' vétkes szokás lassan tsusz bé: melynec fölötte későn álhatni ellene, minekutánna el-batalmazott; (erőt vett) mivel hogy meg-gyökerefedvén (gyökeret vervén) ritkán irtattatik-ki.

LXXXIII.

DE PRUDENTIA.

LXXX. Az okofságról avagy észességről.

802. Ex dignitate unumquodque aestimare, prudentiæ statumen est; ne res proletariæ, nullius pensu & titivillitii, magnipendantur.

802. Akármit-is az ő méltósága s-érdeme szerént meg-bótsúlni, az észességnec istápja; (gyámola, támasza) hogy az alá való, sem mire bótsúlendó és sem mire köllő dolgot, nagyra ne tartassanac.

803. Antequam incipies & aggrediare quippiam seu aliquid, operæ pretiū est accuratè pensulare, utrum debeas & possis? utrum è re sit necne? ne frustrâ atque

803. Minéc előtte kezdenél és fognál akármihez avagy valamihez, hasznos dolog (munkánac jeles haszna) azt szorgalmazossan meg-mérsékelni, (hánni vetni, vizgálni) ha kölléséc és lehessené tóled? ha haszonra valóé vagy

in cassum labores.

nem? hogy hejában és haszontalan (semmi sejtében) ne munkálodjál.

804. Prospice ergò finem, provide media, & ne quid obstet aut officiat, attende occasionei.

804. Előve meg-nézzed ezokáért a véget, előre meg-lásd (meg-gondollyad) a közepit, (az eszközöket) és hogy valami elle-
ne ne álljon avagy ártson, (meg-bántson) vigyázz (figyelmezz, halgass) az alkalmatosságra.

805. Nam insipientis, stolidi & dementis est, sine intentione ferri; insani, stulti & vecordis illicita appetere; vesani cerebrosi, phantastici & furiosi seu lymphatici ac furibundi impossibilia suscipere: imperiti & inconsiderati negligere opportunitatem.

805. Mert esztelené, ostobáé és elme nélkül valóé, jó igyekezetben vég nélkül vitettetni; balgátagé, bolondé és eszelőse nem szabados dolgokat kívánni; gombba fúrt agyu vagy tőc agyué, elméjétől el-ragattatott és tébolygo avagy vízben ugrani kívánkozó bolyokásé és dühösködője lehetetlen dolgokat föl-venni: (fogadni, vállalni magára)

tudatlané (láttatlan hallatlané) és maga gondolatlané a jó alkalmatosságot el-mulatni.

806. Ubi inter plura optio datur, deliberandum diu, quod statuum semel; supervacaneis verò superledendum.

806. Az hol a több között való-lasztásra való szabadság adattatic, tanátskozni köll sokáig, mit kölljön végezni (rendelni) edgyszer; az hejában való haszontalan dolgokon pedig föl köll adni (el köll hagyni, félben köll szakasztani).

807. Et quicquid instituis vel tibi proponis, consulta exquisitè, itane

807. Es valamit el rendelsz (maga-dban el-vége(z) avagy magad-nac tételül föl-téfsz, tanátskoz-

an ita satius sit? post exsequere celeriter, sed cautè.

zál kiváltképpen való sörénység-
gel, így vagy amugy legyen jobb?
(hasznosb) az után exequald

(vidd végben) hamarjággal, de okossan (ravaszan).

808. Cautus circum-
spectus & providus, et si
de eventu confidat, e-
umque prævideat; cir-
cumspectat tamen, ne
sefe præcipitet.

808. Az okos ravasz magára vi-
gyázo és szorgalmatos gondvise-
lő, noha a' dolognac ki meneteli-
ről bizakodik, és azt előve meg-
láttya; két felétekéntél (környül-
nezel) mindazáltal, hogy ne ha-

bahurgyálkodgyéc (magát nyakra fore ne ejtse).

809. Quia usu venit,
accidit, ut tardus velo-
cem celerem & perni-
cem antevertat: pede-
tentim igitur.

809. Mivel-hogy sokásbóljött,
meg-történic, hogy a' késedelmes
a' gyorsat hamorságost és igen
sietőt (sebessen röpülőt, futót)
elől vegye: lassan lassan ezokáért.

810. Quod abscondi,
calari, & occultari de-
bet, non palàm venditat
seu jactat, verùm abstru-
dit, non obtrudit.

810. A' minec el rőjtettetni, be-
tapaztatni, és el titkoltatni köll,
nyilván nem árulgattya avagy
hánnya veti, (mutogattya) sör
felre taszittya, (el-dugja) nem
tollya (tőszsza) elő.

811. Quod ei non cer-
tò constat, affirmare, as-
ferere, aut negare cavet
nec audet, nedum ut as-
severet aut inficietur.

811. A' mi ö néki bizonyossan nin-
tsen nyilván, erőseteni, állétani
avag tagadni eltávoztattya (meg-
ojja magát) s-nem-is meri, nem
hogy álhatatossan vallaná (bizo-
nyétaná) vagy tagadást tenne.

812. Nam ut creduli-
tas, ita diffidentia noxia
damnosa & detrimen-

812. Mert a' mint az hamar
(könnyen) hitel, ugy az bihetlen-
ség is (bizodalmatlanfág) vesze-

tosa est ; at longè magis pertinacia.

813. Si quis ergò aliquid boni refert, suadet aut dissuadet, adhortatur, vel dehortatur, non est contumax, nec præfractè repugnat, nec obstinatè contendit aut contradicit, sed obsequitur.

814. Prælagiens adversi quidpiam, prævenire censet seu arbitratur melius, quam præveniri: præpostera enim sapientia est post factum sapere.

815. Et dum quisque suarum rerum satagit, ille sibi nequaquam deest.

816. Vafer atque subdulus versutè nimis versat omnia ; suspicax est dolosus.

817. Veterator est qui astu imponit incautis.

delmes káros és ártalmas ; de sokkal inkább a meg-általkodás.

813. Ha ki azért valami jót hoz elő, jóváll avagy nem jóváll, int valamire vagy el-int rola, nem vakmerő, s nem is meg-tökéltet keménységgel tusakodik (viaskodik, harczol) ellene, sem ellene rugodozva (edgy általlyában) vör-sönyög avagy ellene mond, hanem enged.

814. Előve meg-érezvén (jövendölvén) valami ellenkőző se-rentsétlenséget, azt meg-előzni iréli avagy véli jobbnac, hogy sem attól elől vétettetni: (meg-előztetni) mert viszsza fordult rendeletlen bőltség a meg-lőtt dolog avagy tselekedet után eszeskedni (böltselkedni, értelmeskedni).

815. Es midőn kiki az önnön maga dolgain szorgalmatoskodik, ő is magának semmiképpen hátra nem áll (meg nem fogyatkozik).

816. Az álnoc és alattomban való tsalárd fölötte ravaszul forgat mindeneket ; a gyanós tsalárdkodo.

817. Régi ravasz (meg-aggostsaloka) a ki ravaszfággal alájoc részi (önti a forró, rá vészi) a nem okosságnac avagy gorombágnac.

LXXXIV.

DE TEMPERANTIA.

818. Depravata natura permulta concupiscit; sed temperans cupiditates moderatur.

819. Sobrietas est continentia à superflua alimonia.

820. Gulofus & vorax catillo ligurit, & pitifando sorbet: Helluo seu epulo vorando & potando, (crapulando) fese ingurgitat: lurco vel decoctor epulando five comessando sua decoquitac consumit: omnes mera abdominis mancipia.

korfonyallya és el-költi: mindezek (mindnyájan) mérő kővérségnek avagy has potrohoknac rabjai.

821. Veteres temperabant merum (aquâ) & victitabant simplicissime: nunc quot gulæ illecebræ, tot pernicies.

822. Ebrius enim poenam seu noxam habet crapulam, cum morbis

LXXXIV.

A' Mértékletességről.

818. A' meg-vesztegettetet természet fölötté fokát kíván; de a mértékletes az ő kívánságát megmértékli (igazgattya).

819. A' józanág meg-tartozkodás a fölöttéb való (kölletinél több) eledeltől.

820. A' torkos és nagyehető nyalakodo (tányér avagy tál nyalo) dőföl, és szórtyógetve (szűrtőlve) hőrpöl: a' tobzodo avagy vendégeskodo nagy falatoc nyelésevel és teli toroc ivással, (dőfölléssel) önnön magát meg-tölti: (részegéti, tobzodic, zabálódic) a' pazarlo vagy tékozlo (főlkorfonyalo) vendégeskedéssel avagy edgyút lakozással az ő javait fől-

821. A' régiec elegyétic vala a' bort (vizzel) és éldegelnec vala edgyűgyűképpen: most a' mennyi toroknac édesgető gyönyörűségi, annyi veszedelmi.

822. Mert a' részegnek büntetésére avagy meg-lakolására vagy a' bortul való főfájás, a' be-

inde provenienti⁹, qui per somnum exhalatâ crapulâ sentiuntur: ebriofus tremorem, podagram & chiragram.

823. Sobrii atque abstemii mente valent; temulenti & vinolenti infantiâ atque amentia: compotatores meracius hauriunt, cum bibunt in orbem seu circumpotant, & quisque vel dat vel solvit symbolum.

824. Potiores seu potatores inebriati brutè bacchantur; titubant, tussunt, screant, ructant, exscreant, spuunt vel sputant, vomunt, mingunt & (salvo honore, cum reverentia) visunt ac pedunt.

tegségeckel mellyec innéd kővetkezec, (ki-jőne) mellyec az álom által ki-párázott fő gőzölgés után éreztetnek-meg: a részegesnec a részketegesség, láb kősvény és kézi kősvény.

823. A' jozanoc és bornemiszác elmével birnac; a' részegeskődőc és borofoc esztenlenséggel és bolondsággal: az edgyütt ivóc vagy ivó társac vigabban (borossabban) merétic (iszszác) a' bort, midőn körben isznac avagy környül sberben iddogalnac, és kiki avagy ád avagy fizet sber (jegyet, jelet).

824. Az iddogalóc avagy sapolóc meg-részegedvén oktanul dúhóskódne; (bolondoskodva futosnac, üvöltne, kiálnac bajátnac) tántorganac, kőhőgne, hakognac, bősőgne, torhaskodnac, pőkne avagy nyálaskodnac, (tájtéket túrnac) okádnac, hudoznac és (tisztességgel, bősülettal szolván) poszognac és finganac.

LXXXV.

DE CASTITATE.

825. Castus est qui nefandâ libidine non foedat & contaminat:

LXXXV.

A' Szűzességről.

825. Szűz az a' ki magát tsac mondani sem illendő fajtalansággal nem undokéttya és förlaszi-

lascivire enim bellu-
num est.

826. At non adulte-
ria solum, incestus, stu-
pra, scortationes seu for-
nicationes, & concubitus
illegitimi : sed & omnis
venerea falacitas, basia-
tiones (basia oscula sua-
via) imò spurcæ ac ob-
scenæ cogitationes im-
pudicitia sunt.

827. Adulter alienum
polluit torum, scorta-
tor suum, quandoque
mœchus pellicem vel
concubinam alit; ganeo
per lupanaria grassatur;
meretrices seu pellaces
pudicitiam suam prosti-
tuunt; lenones seu balli-
ones atq; lenæ lenocini-
um facientes sive leno-
cinâtes alios inquinant.

kurva kerétést tselekedvén avagy kurválkodásra édesgetvén
egyebeket (mássakat) meg-förtelmesétne (motkolnac).

828. Vah! apage pro-
pudia! fœdi & execrabi-
les penitus omnes.

közásra méltó otsmányoc tellyességgel mindnyájan.

tőzteti: mert bujálkodni okta-
lan dolog.

826. De nem tsac az hazaság
töréséc, rokonság közt való för-
telmesésec, szeplőfétéséc, paráz-
naságoc avagy tisztátalan kur-
válkodásoc, és törvénytelen edgy-
mással való sekvéséc : hanem
még minden buja serelemre való
katzérság-is, tsokolgatásoc (tso-
koc tsokolásoc apolgatásoc) sőt
az otsmány és fajtalan gondola-
tok is semtelen ortzátlanságoc.

827. Az házasság törő parázna
kívül való idegen ágyat förtöz-
tet-meg, a kurválkodo lator az
önnön magáét, néha a parázna
ágyast avagy vele edgyüt hálót
tart és táplál; a bardélyban járo
a bardély házakon koslat; a kur-
vác avagy ágyas aszszonyoc az ő
szemérmetességeket bardélyban
való kereskedésre botsáttýác; a
kurva tartóc avagy bardély me-
sterec és kurva kerétő aszszonyoc

828. Vahó! (púha) tavozzatok-
el szemtelen kurvác! (szégyen-
sésec) undoc förtelmeséc és át-

829. Infanit & delirat
qui deperit foeminam.

829. Esztelenkedic és bolondos-
kodic a ki veszettül (halálban)
szereti az aszszony embert.

LXXXVI.

DE MODESTIA.

LXXXVI.

Az emberséges jó maga
vifeléről.

830. Modestus vere-
cundè agit, procacita-
tem defugit.

830. A módosan és jól maga vi-
selő szemérmetessen tselekeszik,
a fajtalan ortzátlanságot futtya
(el-kerüli, el-távoztattya).

831. Non frivolus est,
ut ut quadantenus blan-
dus & comis: non lo-
quax, sed taciturnus.

831. Nem hejában való, (semmi-
re köllő tséltsap) ámbár (ha sin-
tén) valamenyire nyájas és jó be-
szédű: [társalkodo] nem szo sza-
poréto, (nyelvesködő, tsátsogo) ha-
nem halgatózó (kevés beszédű).

832. Nec tamen mo-
rosus aut torv⁹, sed gra-
vis; severus non sævus.

832. Mindazáltal nem-is ked-
vetlen avagy komor, (kegyetlen
tekéntető, mord) hanem bősü-
letes méltósággal maga viselő; kemény nem kegyetlen.

833. Nihil immodera-
tè laudat vel vituperat,
culpat redarguit aut re-
prehendit; neminem
traducit, aut diffamat:
ad opprobrium neuti-
quam filet.

833. Semmit mértékletlenül nē
ditsér avagy nem gyaláz, bűnősé-
tében (vádol) meg-fedd avagy
pirongat; senkit el nem árul, a-
vagy hiresét: (ragalmaz) a más
gyalázására (semre való föl-há-
nyására) semmiképpen nē halgat.

834. Adhæc non pe-
jerat, nec dejerat, nec fa-
cilè jurat: si juraverit,

834. Emellet (ennec fölötte)
nem esküszik hamissan, s-nem-is
hánya-el hitit, nem-is könnyen
autem,

autem, juramentum & eskúszik meg: ha meg-eskűvén-
jusjurandū sanctè servat. dic penig, az eskűvést és hitét
szentül (tökéletesen, álhatafossan) meg-tartya.

835. Nemini adversa- 835. Senki vel nem ellenkezik,
tur, aut faceffit molesti- (viszszálgodik) avagy nehézse-
am, aut scandalo & of- get nem téfszen, avagy botránko-
fendiculo est, neminem- zásul és akadályul nintszen, és sen-
que sciens aut volens kit tudya (tudomása szerént)
contristat. avagy kész akarattól (akarattya
szerént) meg nem szomorét.

836. Famam & rumo- 836. Az hírt és gyakran folya-
res crebrescentes non, modni kezdet köz hireket nem
vulgar, percontatur pri- hirdeti, [terjeszti] közönségesse-
us scrupulosè. téfszi] értekezic [végére me-
gyen] először töviről hegyire szorgalmatossan.

837. Curiosus ardilio 837. A' nyughatatlan elméjű fő-
ingerit & immiscet se, lótte gondos tsélsapo [közköpü,
ubi ejus nihil interest, minden lébe lots] bé-szinli [tol-
etiam quæ cælantur eli- lyá, tsástitya] és belé kevéri [ele-
ciens & expiscans. gyéti] magát, az holott ő néki
semmi közü nints, [az hol ő reá semmi nem néz] még a' mel-
lyec titkoltatnak is [rőjtőgettetnec] ki-feszegetvén [áf-
ván vésvén] és ki-borgászáván.

838. Locutulejus feu 838. A' szőssaporéto nyelvkeskedő
vaniloqu9, verbosus est; szőssátyár avag' hejábanvalóságot
nugator facta infecta lo- beszéllő nyelve moso, soc beszédü-
quitur, & blaterat; mo- [tsátsgo] az híváságot szollo [hi-
rologus ineptias aniles valkodo tsélsap] a' meg lótt dol-
proferens ineptit, & va- got nem lótt nec beszélli, és regéli:
niloquentiâ aures im- [rebezi, főtsoği, tsátsoğja] a' bo-
plet; inutilis arcana effu- lond beszédü agnői [bábáktól vén

tit; sophista captiosus kofáktól koportyoktól kólt] al-
est; momus omnia car- kolmatlan héjában-valóságokat
pit sugillat & cavillatur. elő hozván alkolmatlankodic a-
vagy galibáskodic, és hívságos beszédeccel a' füleket be-
tölti; a' fetsőgő a' titkokat ki-fetsőgi; az hamisságot állato
patvaros fogdosgato; a' mindenben gántst találó [tsufolo,
gunyolo] mindenekeket fedd [rág, nyelvvel rongál] alattom-
ban rágalalmaz és tétováz.

839. Consideratus non 839. A' maga meg-gondolt eszes
quidem elinguis est, sed jollehet [ugy vagon] hogy nem
tamen non insulsus bla- nyelvvetlen, de mindazáltal nem
tero, quemadmodum izetlen [sotalan] tsatsogo, [tsé-
nasutuli complures: in vegő] a' mint a' finnyásoc között
multiloquio enim mul- sokan: mert a' soc beszédben soc
ta vanitas. hívság [hejábanvalóság] vagon.

840. Non sibi arro- 840. Nem tulajdonéttya magá-
gat quod non habet, nec nac a' mi nála nintsen, sem egye-
aliis sua derogat: non bekről [másokról] az óvéjekeket le
ambit (aspirat ad) di- nem vonfza: [kisfebéri] nem ki-
gnitates, fascesq; achó- vánnya [áhétózic, vágyodic] a'
nores; nec sua profuse méltóságokat, s-birodalmi pál-
jactat aut ostentat, aut tzákat és tiszteket; sem a' ma-
in iis gloriatur, aut se- gáét tékozzó módon [pazarolva]
solenter effert & extol- nem hánnya veti avagy mutogat-
lit, sed submittit potiùs, tya, [fitogattya] avagy azokban
demissè gerit ac humi- nem ditsekedic, [kérekedic] avagy
liat, ideoq; exaltabitur. magát kevélyen [sokatlanul] föl

nem emeli és magasztallja, [magában föl nem fuval-
kodic] hanem le-botsáttya magát inkább, alatt viseli
és meg-alázza magát, s-ezokáórt föl-magasztaltatic.

841. Vulgi praconia 841. A' kősség nec avagy kőz
non

non affectat, nec sibi ali- *népnek felőle való ditséretit nem*
 os anteferri molestè fert. *sohajtya, sem penig mássakat ő*
magánac eleiben tétettetni [fölylebb bősültet-
ni] nem szenvedi nehezen [nem neheztelli].

842. Festivi joci, le- *842. A jeles tréfác, nyájas be-*
 poresque & allusiones *szédben való kedves ékecségek és*
 facetæ, urbanos decent: *valamihez játékos mondások tsu-*
 rusticitas opicam barba- *fos hozzá szollásoc, a tisztessége-*
 riem redolet. *sekhez illenec: a parasztság tsu-*

nya [otsmány, rusnya] gorombaságot [visel magabā] illatoztat.

843. Scurrilitas para- *843. Az hízlekedő [nyalakodo]*
 fitica summoperè disca- *tséltsapságot fölöttéb igen el köll*
 venda. *távoztatni.*

844. Cavillatio viru- *844. A mérges tsalsaság, [teto-*
 lenta, & fanna postica, *vázás] és hát mögűl való meg-*
 fannionib⁹ relinquenda. *guggolás, [gunyolás] a gunyolo*
tsufondárosoknac hagyattassanac.

845. Subridere, ride- *845. Mosolygani, nevetni és viß-*
 re & renidere morati est; *ssa somolyogni a jó erkölcsűjé;*
 cachinnari incivile. *bahotával katzagni tisztesség-*
telenység és nem emberféges dolog.

LXXXVII.

DE A U T A R-
K E J A.

LXXXVII. A' magánac va-
ló elégségről avagy elé-
gendőségről.

846. Avarus per fas *846. A' fő/vény akár igazán*
 & nefas ditescere anni- *s-akár hamissangazdagulni igye-*
 titur inhiat ac allaborat, *kezic arra szája tátva kívánko-*
 cū tamen superna be- *zic és azon munkálodic, holott*
 nedictio ditet. *mindazáltal az onnéd fölylűl va-*
ló áldás gazdagétson meg.

847. Et

847. Et cui usui in im-
menſum coacervatæ &
accumulatæ divitiæ, ma-
lorum irritamenta? ma-
lè parta, malè dilabun-
tur.

848. Adeò deſipiunt
divites & pecunioſi qui-
dam, ut bonis mobili-
bus & immobilibus ſeu
ſtabilibus affluentes, &
ciſtas pecuniâ, ſcrinia
cimmeliis, cameraſque
ſupellectile confertas
poſſidentes, egeſtatem
timeant; videlicet in co-
pia ſeu ubertate inopi-
am, in abundantia ſeu
affluentia, imò redun-
dantia penuriam.

849. Tu ſi tibi opes af-
fatim ſuppetunt, egenis
viciffim ſuppedita.

850. Sin, etiam de
modico imperti: & cùm
non poſſis largiter, ſal-
tem liberaliter; ſatius
eſt liberalem eſſe quàm
parcum.

mint ſzoros marku ſobráknac.

847. Es mi haſzonra valóc a
meg-mérſékelhetetlen rakáſok-
ban rakott és öſzvegyűjtött gaz-
dagſágoc, roſzſágoknac és go-
noſzſágoknac görjeſztő ingerléſi?
a roſzſzul kereſett marhác roſz-
gyűlt ſérdéknec ebűl kőll el-veſni.

848. El annyira eſztelenkednec
némelly gazdagoc és pénzben tel-
hetetlenec, hogy mind ingo ſ-
mind veſzteg álló avagy állandó
jóckal bővölködven, és ládákat
pénzel, ſzőkrényeket drágá mar-
háckal, [ruha ſ-ezüſt ékes ſzer-
ſzámockal] és kamorákat [bőltó-
kat] házi eſzközöckel dugva meg
rakottakat bírván, a ſzegény-
ſégtől féllyenec; tudni illic a bő-
ségben avagy ki-folyó minden e-
légſégben ſzükségtől, a bővölkö-
désben avagy minden jónac bé-
folyáſában, ſőt ki árradáſában a ſogyatkozáſtul.

849. Te ha néked gazdagſágid
bővön vannac, a ſzűkölködőknec
viſſontagſággal azokból ſolgáltatſ.

850. Ha pedig, [nintſenec] még a
kevéſből is avagy kitsinből tégy
réſt: [ſakáſ valamit] és holot nē
adhatz bővön, adgy tsac adakozo
vig ſivel; jobb vig ſivel adakozo-
nac [bő kezűnec] lenni, hogy ſem

851. Fru-

851. Frugalis paucis contentus est; non tenax quidem, sed parsimoniae & frugalitati navans operam.

851. A' takarékosan élő kevéssel meg-elégedic; nem javát megtarto [el-rejtő] úgy vagyon, de a tisztességes meg-kiméllésben és mértékletes költésben főrényen munkálkodo.

852. Quæ quantum sit vectigal, si luxuriosus atque prodigus pervideret, fastu & luxu patrimonium non consumeret, & prodigeret.

852. A' melly minémű jövedelem (vám, ado fizetés) legyen, ha a bujálkodással tobzodo és tékozlo által-látná, kevélységgel és buja tobzodással attya keresményét ne költené, és tékozlaná (vestegetné) el.

153. Pauperat enim dispendium, compendium opulentat & ditat.

853. Mert meg-szegényét az hejában való haszontalan költés, (vestegetés, kárvallás, tékozlás) a sűkőn költés jószágossá téssen és meg-gazdagét.

854. Tu ergo quicquid accipis & expendis, in codicem accepti & expensi refer.

854. Te azért valamit be-véss és ki-adss, a be-vételnek és ki adás-nac könyvében (laistromában) be-vigyed (be-irjad).

LXXXVIII.

De Justitia, primò commutativa.

LXXXVIII. Az igazságról, először a' tserelő avagy közfőkódó igazságról.

855. Justitia suum cuique tribuit.

855. Az igazság kinek kinek az övét meg-adgya.

856. Ergo qui cum alio transegit, quicquid promisit pollicitus est ac condixit, sive exoratus, sive ultro & sua sponte, & quibuscunq; con-

856. Annak-okaért a' ki mással meg-alkutt, (szörzódót) valamit ígért fogadott és meg-mondott, akár kérettetvén, akár önként és maga kényén, (szabad akarattya szerént) és akár minémű okokkal

ditio-

ditionibus aut exceptio- (kötéseckel) és ellenben való ok
nibus, standum est pa- veréseckel, (fogásokkal) meg-
ctis ac promissis præcisè. allani a' kötéseknec (fogadások-
nac) és igéreteknec edgy altaillyaban.

857. Qui stipulanti 857. A' ki a' föl fogadónac foga-
adstipulatus est, obliga- dást tött, (kezet adott) meg- kö-
vit se. telezte magát.

858. Depositum red- 858. A' le-tött marhát meg köll
dendum est, non abne- adni, nem köll el-tagadni sem el
gandum, nec suppri- reckenteni, (el-röjteni, süllyesz-
mendum. teni).

859. Nihil, quod alte- 859. Semmit, a' mi másé, te
rius est, tibi sine ejus magadnac az ő hire nélkül ne tu-
scitu vendica asserere aut- lajdónéts (hárénts) erőfséts avagy
usurpa. foglally.

860. Quod utendum 860. A' mit véle való élésre el-
accepisti, idem restitue, vórtél, ugyan azont add viszsza,
non aliud: & quidem, nem egyebet: (mást) sőt penig a'
quoad fieri potest, ejus mennyire lehet, annac kára nél-
absque detrimento. kül.

861. Quod mutuò da- 861. A' mi költsön adattatott
tum sive mutuatitium avagy hitelben való, noha (jolle-
est, aliud licet remittas, het, ha szintén) mást küldesz-is
paris tamen valoris & æ- visssa. mindazonáltal egyenlő ár-
stimationis. ru avagy éróni (érdemü) és bósujú legyen.

862. Si quis à te mu- 862. Ha ki te róled költsön (hi-
tuatur, mutua & com- telben) kér, költsönt adgy és en-
moda ei: chirographum gedgy (használy) néki: kéz-írást
tamen vel arrhabonem, (adós levelet) mindazán... vagy
seu pignus, vel prædem, közjelt avagy zálagot, vagy ke-
aliave cautionē postula. zést (bizonyosság tévő fogott em-
bert) és valami egyéb okos módot (ok levelet) kívánný.

863. Quia ob mortalitatem, quin & fidei lubricitatem, cautelâ opus est.

864. Porro, qui suprafortem usuras seu foenus exigit, non creditor est, sed foenerator atque danista: pessimus autem & nequissimus qui anatomicis debitorem deglubit decorticat ac devorat, quod nefarium.

tya (hámozza, bőrét le-vonsza) és el-nyeli, (meg-emészti) a melly isten ellen való mondani-is illetlen dolog.

865. Iniquus vero sibi est, qui alieno ære se obruit; & versuram vel auctionem facere, imò creditoribus nonnunquam decoquere & foro cedere argentariamve dissolvere cogitur.

ni) és pénz válto helyét félben sakaştani kényszerítetté.

866. Proinde debita seu nomina quanto ocysius dissolve, & apocham sive acceptilationem, quâ acceptum tibi referat, flagita.

863. Mert az halandóság miatt, sőt még az hitnec sikkamló volta miatt-is, az okos órizkedés szükséges.

864. Továbbá, a ki a derék summa fölött usorát avagy interest kér és veszen, az nem hitelben ado, hanem usorás és pénz kiadással s be szedéssel kereskedő: leg rosszszabb és leg gonoszszabb az penig a ki sartzoltatásókkal (usora fölött való usorákkal) az ő adósát meg-nyuzza meg hán-

tya (hámozza, bőrét le-vonsza) és el-nyeli, (meg-emészti) a melly isten ellen való mondani-is illetlen dolog.

865. Hamis penig önnön magának az, a ki idegen pénzel ő magát el-buréttya; és marhájának pénzre való fordétását avagy kótyavetyére való hányását tselekedni, sőt az hitelben adóknak néha el-pazarolni és a piartzról félre állani (kereskedést el-hagy-

ni) és pénz válto helyét félben sakaştani kényszerítetté.

866. Ez-okáért az adóságot és kezéd írásit mentől hamarébb oldozd-föl, (fizesd meg, ne vedet töröltesd-ki) és quit antiát avagy menedéc levelet, mellyel hogy elvótte tőled néked bizonytságot tégyen, kívánný.

867. Fur-

867. Furta, rapina, sacrilegia, peculatus, plagium, abactus, perindè in illo mandato non furaberis interdicta sunt: & qui istud committit, repetundarum tenetur.

és a' ki ebben léledzic, (ezt tselekefszi) megadáfra való kényszeréttetéssel tartozic.

868. Privari enim & orbari suis nemo debet.

868. Mert meg-fosztattatni és árvájul hagyattatni az o javaitól senkinec nem köll.

LXXXIX.

De justitia distributiva.

LXXXIX. Az osztogatásban való igazságról.

869. Præmiis & pœnis in officio continemur.

tünkben

870. Ergò qui laudabiliter agit, applausum, collaudationem, commendationem, promotionem, honoraria meretur: qui secus, expositionem, reprehensionem, vituperium, probra & castigationem: sed prout persona est.

869. Jutalmac avagy érdemlett fizetéséc és büntetéséc által tisztázatunkban tartatunk-meg.

870. Tehát (ez-okaért) a' ki ditséretessen tselekefsic, ditséretet, (rajta való örvendezést) meg-ditsérést, commendálást avagy ajánlást, előbb mozdítást, (fölyebb vitelt) föl-tisztelő ajándékokat érdemel: a' ki különben, panaßt, (jóbbuláfra való kívánást) meg-feddeßt, (dorgálást, korpázást, ortzapirolást) szidalmat, gyalázatokat és vereféget: (fanyargást) de a' mint a' személy vagyon.

871. Qui nolens & in-

871. A' ki nem akartva és tudat-cius

876. Quod quis non rogatus largitur, modestè primùm recusa, sed pertinaciter & obstinate ne respue, ne contemnere aspernariq; videaris, & tibi ingratitudo ac pervicacia exprobre-
atque objiciatur.

876. A' ki mit nem kérettetvén (kéretlen) ingyen ad, (ajándékoz) modjával először mentegesd avagy vonyogasd előtte magadat, de meg-áltkodással és vakmerőséggel meg ne pókied, hogy meg-vetni és meg-utálni ne láttassál, és te néked hálá-adatlan-ság és vakmerő vörsonyosság szemre ne hányattassék és előbben ne vettesék.

877. Gratitudeinis gradus sunt; beneficium agnoscere, deprædicare, pensare.

877. Az hálá-adóságnac grá-ditsi (rendei) ezec; a' jó tétémént meg-ismérni, ki-hirdetni, meg fizetni (meg-téréteni).

878. Munem esse, & munera remunerari seu retribuere, opulenterum est.

878. Tisztviselónec avagy ajándékot ajándékkal váltónac lenni, és az ajándékot ajándékkal meg-fordítani avagy visszazadni, (meg-fizetni) a' dús gazdagoké.

879. Acceptis hospitibus xenia, necessariis frenæ mittuntur.

879. A' kedves gazdák-nac vendégi ajándékok, a' jó akaro barátink-nac (rokonink-nac) új esztendői ajándékok küldettnec.

880. Conspicuos & donis singularibus antecellentés suspice, reverere & honora; sed neminem despice.

880. A' tekintetefeket és kíváltképpen való ajándékokkal előbb halladókat (fölylül múlókat) nagyra tarts, bősüllyed és tisztellyed; de senkit meg ne utálly avagy semminec ne tarts.

881. Prosis omnibus, obis nemini, cunctis fausta precare.

881. Használly mindenek-nec, senkinek ne árts, (ne légy ellenére) mindenek-nec boldog jó szerentséket kívánnly.

fcius maleficium admittit, commiseratione dignus est; simplicitati talitisper imputa, rigide ne age: qui datâ operâ, merito punietur, & luat: qui alieno instinctu & impulsu, non omnino excusatur.

szől, nem szintén mindenesztől fogva mentettetik meg.

872. Afflictionem afflictis ne auge, sed suppetias ferendo minue, cum implorant.

872. Nyomorúságát a nyomorultaknak ne öregbítsed, hanem segedelmet hozván [nyújtván] kevésbítsed, midőn kéri [segítségül kívánni, sirással ohajtya].

873. Adjumento qui eget, cum instanter obnixèque petere, obtestari, obsecrare, supplicare, numne, numquid pigebit?

873. Segedelem nélkül a ki szükségkodik, az ottan ottan szüntelen és nagy erőssen [alázatosan] kérni, fölöttéb igen [nagy protekcióval] kérni, kívánni, érte esedezni, nem de, avagy fogé szegyenleni.

874. Superbus mendicus mendicando nil emendicat: importunus verò flagitator odiosus est, & repulsam feret.

874. A' kevély köldus köldulván semmit ki nem köldül: (nem nyerkí) az alkalmatlanul és szüntelen kéregető pedig gyűlölféges, és visszaűzést (megvetést) szenved.

875. Cum impetraveris quæ rogasti, gratias seu grates age: si iusta de causa negatur, ne obtunde, ne murmura.

875. Midőn meg-nyerénd a' mit kértél, hálákat adgy avagy hálá-adást tselekedgyél: ha igaz okért meg-tagadtatic, ne dörgölődjél, vissza ne morogj avagy

ne zugolodjál.

N

876.

X C.

De Fortitudine.

X C.

Az Erőiségről.

882. Magnanimus est qui secunda & adversa indifferenter ferre potest.

883. Nihil enim vulgare admiratur, ad repentina non consternatur, labores ad se attinentes non detractat, & quibus se addixit eos alacriter subit, & strenue urget: pericula inevitabilia, si imminent impendent vel instant, intrepidus adit; & animose suffert; audaciam modo & temeritatem refugians.

vel szenved; (viseli) tsac szintén a merészséget és vakmerőséget el-kerülvén

884. Propterea quod coepit, continuat: fessus tamen & lassus, ne penitus succumbat, remittit ac quiescit parumper.

lyön belőle, [alája ne fekügyéc] alább hadja és megnyugszik edgy kevesé.

885. Pusillanimis ex

882. Nagy szívű (nagy elméjű ember) az a ki az ő kedve szerént valójokat és vele ellenkező gonoszokat megkülömböztetés nélkül el viselheti.

883. Mert semmi közönfélést nem tsudál, az hertelen valókra meg nem rémul, az ő reá nézendő (tartozó) dolgokat (munkákat) nem futtya, (nem kerüli, nem vovogattya magát előtte) és a mellyeknec adta s ajánlotta magát, azokat sörényen föl-veszi, (föl-válallva) és erőssen úzi: az el kerülhetetlen (távoztathatatlan) veszedelmeket, ha közel vānac fejére tsüggenec avagy előtte állanac, reszketés avagy ijetség nélkül rájoc mégyen; és bátor szív-

884. Annak-okaért a mit elkezdett, abban szüntelen előbb mégyen: el-fáradván mindazonáltal és el bádjadván, [lankadván] hogy tellyességgel ki ne dül-lyön belőle, [alája ne fekügyéc] alább hadja és megnyugszik edgy kevesé.

885. A kistsin [gyöngye, nyul] si-

Taber lignatus est. Aus tototista gema nio

adverso prosperis intumescit, calamitosis despondet, inopinis percussitur, ad quemvis strepitum effœminatè trepidus & querulus est: mutire vel hiscere vix audet.

és panaszkodó:

• mottzanni-is vagy

886. Inter fortem igitur & ignavum, segnem, pigrum, quid interest? ille munia seu partes vocationis sollicitè agit, hic negligenter; ille sedulo & diligenter, hic socorditer; ille enixè atque accuratè, hic remissè & defunctoriè; ille quietè, hic protervè ac procaciter; ille nihil cunctando, hic omnia procrastinando; ille incessanter sine intermissione in proposito decoro pergit, hic desultoriè tergiversatur & restitit: uno verbo, ille viget, hic languet ac torpet ubique.

föl-rótt [föl-vótt, el-indított]

vú [tsekély elméjű] ellenben a boldog szerentsés állapotokban fölfuvalkodó, a nyomorúságosságokban leülepedvén [le-ereszkedvén, apadván, süllyedvén] elméjét el-hagyja, [le-tsüggesti] a véletleneken el-róttan akármi zörgésre is aszszonyi módon reszkető

[sopánkodo, kápolódo, sapéto] tsac szuszogni [lehelleni] alig mér.

886. Az erős között ez okáért és lonyha [lág, lassu] tunya, róft között, mitsoda különbség van? Amaz az ő tisztire néző dolgait avagy hivataljának részeit szorgalmatossággal tselekeszi, ez mulatozva; [hivalkodva] amaz tellyes igyekezettel és szorgalmatossan, ez immel ámul; [gyöngén, lágyan] amaz minden tehetséggel és gondossan, [helyessen] ez puhán [rósten, lágyan] és el-muloképpen; amaz tsöndessen, ez nyakra vonyással [nagy bajjal] szilajul vagy kényessen; amaz semmit nem hallogatván, ez mindeneket napról napra hallasztván; amaz megszűnés nélkül felben hagyás [szakasztás] nélkül az ő díszes [ékes]

ide-

ide-ftova ugrándozva [tétova kapdosva] tétovááz
[vonyogattya magát, vonyakodik] és áldogal: edgy
szoval, amaz jó erőben vagyok. [vidám, virgantz]
ez lankad és el-sorvad mindenutt.

887. Desidibus & o-
tiosis, pigritiæ segnitiei
atq; acedia deditis, sem-
per feriæ sunt: etiam
profestis diebus otian-
tur atque vagantur.

887. Az henyelőknek és hivál-
kodóknak, rőstfegre tunyáságra
és izetlenségre (kedvetlenségre)
adattattaknak, mindenkor inne-
pec vadnak: még hétköz napo-
kon is hivalkodnak és ide-ftova
tsavarognak (hullároznak, kullognak, kuritolnak).

888. Navus five gna-
vus etiam in otio nego-
tiosus est.

888. A gyors avagy sörény még
az hivalkodásbann is munkás
(dolgos).

XCI.

De Patientia.

XCI. A' békeséges tűréstől
avagy szenvedéstől.

889. Ærumnosam
conditionem, miseriam
atque calamitatem de-
plorare quid prodest, si
non datur in meli⁹ com-
mutare?

889. A' nyavalyás állapotot, nyo-
morúságot és inséget meg-sírá-
ni mit használ, ha nem adat-
tatic (engedtetic) jobbra vál-
toztatni (fordítani, tserélni).

890. Patiens gemit,
lachrymatur, flet; non
autem plorat, ejulat, la-
mentatur.

890. A' békeséges tűró (szen-
vedő) nyög, könnyvet hullat, kese-
reg; nem sír penig, zokog. síral-
massan panaszolkodik.

891. Injurias atque
calumnias non repen-
dit, aut retaliat ulciscen-
do, sed æquanimiter to-

891. A' bosszúszágokat és ká-
romlásokat nem adja (méri víz-
szá) avagy nem tromfolja meg
bosszszu-allással, hanem tsöndesz-

lerat, extenuans potius
quàm exaggerans.

892. Indignatur quidem indignè factis, & malevolo succenset ac stomachatur, verum non effervesceat in vindictam, nec vehementer invehitur in quenquam: infensus est alicui, non infestus.

893. Iram seu iracundiam cohibere, ignoscere & condonare vel remittere culpam, parcere etiam inimicis, benè ordinati excellentisque animi est: exardescere, fremere, furere, minari seu minitari, maledicere, diras imprecari, impotentis & sui non compotis.

894. Impos enim sui est, qui adeò & eòusque excandescit, ut se reprimere nequeat.

895. Animus genero-

elmével el-szenvedí, kisszebbt-
vén inkább hogy sem mint öreg-
bétvén (köllyebb terjesztvén).

892. Bosszónkodik ugyan a méltatlan (illetlen) tselekedeteken, és a gonosz akaróra föl-görjed haragja és gyomra meg-háborodik, de nem forr-föl (buzdul-ki) a bosszú-állásra, sem fölöttéb való kemény indulattal nem fenekedik (szitkozodik) senkire: neheztelő valakire, nem halalos gyulóló.

893. Az haragot avagy haraguskodást meg-tartoztatni, meg-engedni és meg-ajándékozni vag meg-botsátani a vétket, (bűnt) kedvezni még az ellenségeknek is, jól rendeltetet és nagyságos (méltóságos) elmétől való dolog föl gyulladni; (görjedni, lobban- ni, agyarkodni, (fogát tsikorgat- ni, duhós-kódni) zugolodni, dulni fulni (senyegetni) avagy senyegetőzni, gonoszt mondani (átkoz-

ni) átkot kívánni, erőtlene és magával nem bíróé.

894. Mert magával nem bíró az, a ki annyira és el addig meg tűzesedic, (föl-gerjed, gyullad, igen meg-haragszik) hogy magat-s harágját le ne nyomhassa (meg ne fújthassa, bírthassa).

895. A Nemes elme inkább akar
fus

fus mavult mitis esse, *szeléd lenni, hogy sem kegyetlen*
 quàm atrox & iracund⁹; *és haragoskodo; alázatos, (enge-*
 mansuetus, quàm ferus; *delmes) hogy sem fene; (vad ter-*
 benignus, quàm trux & *mészetű) kegyelmes (jó kedvű, jó*
 truculentus; placabilis, *akaro) hogy sem vér onto és öl-*
 quàm dirus. *dókló; meg-engeszteltethető,*
hogy sem iszszonyu kemény.

896. Sævitia enim, *896. Mert a' kegyetlenkedés,*
 immanitas & crudelitas, *szertelen fenekedés (kietlenség)*
 quam mulceri oporteat, *és pogányi kegyetlenség, mellynec*
 nonne bestialis est? *édesgettetni (szelédgettetni eny-*
héttetni) köllene, nemde nem oktalán fene vad állatié?

XCII. De Constantia.

XCII. Az álhatatóságról.

897. In honesto insti- *897. A' tisztességes igyekezet-*
 tuto immotè atque fir- *ben (szándékban) ki-mozdulha-*
 miter persistere, con- *tatlanul és erőssen meg-állani, az*
 stantia est; non perfeve- *álhatatósághoz illic; végig ab-*
 rare, levitatis. *ban meg nem maradni, az álha-*
tatlan könnyűséghez.

898. Sed, heus tu, ali- *898. De, halládé (jőszttössen) te,*
 ud est constantem, aliud *más álhatatosnac, más meg-ál-*
 pervicacem esse. *talkodot kemény nyakunac lenni.*

899. Si quis te in bo- *899. Ha ki tégedet a' jóban*
 no labefactat, obfirma *meg-tántorét, erősséts-meg el-*
 animum & obstina, uf- *médet és tökéllyed [kősd] meg,*
 quedum obstacula per- *müglen az akadályokat által sag-*
 rumpas ac frangas. *gatod és el-töröd.*

900. Rata irrita red- *900. A' meg erősséttetet köté-*
 dere dedecet. *seket erőtlenecké tenni [fől-bon-*
tani, meg-szegni] nem illic.

XCIII. *De Amicitia
& Humanitate.*

901. Si conversatio-
nem tuam ei, quicum
conversaris, esse vis ama-
bilem, ac perennare,
esto inferioribus huma-
nus & affabilis, æquali-
bus officiosus, superio-
ribus venerabundè obe-
diens, inibis gratiam.

902. Undecunque ab-
scedis, valedicere; si
quem convenis, aut præ-
teris, amanter humani-
terque salutare; salutan-
tem resalutare; & disce-
dentē abs te aliquousque
comitari, ne dedignator.

903. Interroganti re-
sponde placidè, saltem
(ad minimum annuen-
do) vel renuendo abnu-
endo.

904. Loquentem ne
interpella; nescienti ali-
quid, si tibi succurrit,
suggere; eum, qui te o-
peritur, ne morator.

905.

XCIII. *A' Barátságrol és
Emberségről.*

901. Ha a' te másokkal való tár-
salkodásodat annac, a' ki vel tár-
salkodol, barátságosnac [kedves-
nec, szerelme(nec)] akarod lenni,
és mind végig [holtig, éltig, sok
ideig] tartani, [virágozni] legy
az alább valókhöz emberséges és
nyájas beszédű, az egyenlőkhöz
barátságos, fölyebb valókhöz tisz-
telettel engedelmes, s. kedvet nyersz [kedveséget fogsz találni].

902. Valahonnan el-megy, el-
butsuzni; ha kihez menéndesz,
avagy a' kit el-halladz, [el-megy
mellette] szeretettel és embersé-
gesen köszönteni; a' köszönőt is-
mét viszsza köszönteni; és a' te
tőled el-menőt valameddig el-
késérni, ne tarts méltatlannac.

903. A' kérdőnec seelly meg
köllemetessen, [édesdeden, tsón-
deszen, kedveszen] tsac [leg alább
intvén] vagy viszsza intvén tő-
led el-intvén.

904. A' szólót [beszéllőt] meg ne
szolíts; [beszédeben meg ne há-
boríts] a' valamit nem tudónac,
ha náked esedben jut, jutrasd e-
sében; [elméjében] azt, a' ki téged

905.

905. Cuicunque gratificari potes ullâ re, ne refragator, repugnato, aut gravator; vel gratis & gratuito.

906. Si quis indiget consilio, consule; si subsidio, subveni, opitulare, & auxiliare; si consolatione, consolare; si suffragio, suffragare; agrotosque visita; sic omnium planè demereberis favorem & benevolentiam.

betegeket látogassad; így mindeneknec tellyességgel megérdemled (el nyered) kedveket és jó akarattyokat.

907. Læsit te quis? connive, & suffundes eum: si poenitet fecisse, da veniam, & oppidò tibi eum devincies ac obstringes.

908. Si offendisti, ipse affari, alloqui, placare, deprecari & reconciliari ne pudeat: non dicis ergò, sed ferio.

nem k  put  l  sb  l, (mond  snacok  rt) hanem val  ban.

909. Simultatem ran-

905. Valakinek kedveskedhetel akarmi dologban, ne tarts ellent abban, ne tusakodj  l [viaszkodj  l, hartzolly] ellene, avagy ne nehezted; m  g ingyen is   s kedven.

906. Ha ki sz  k  lk  dic tan  ts n  lk  l, tan  tsold; [adgy tan  tsot n  ki, tan  tsal tartsad] ha segedelem n  lk  l, menny seg  ts  g  re, vigy k  nnyeb  s  get n  ki, (terh  t k  nnyebb  tsed)   s seg  llyed; ha biztat  s n  lk  l, biztasd; (b  bor  tsad) ha jóvallo   rtel   avagy akarat n  lk  l, add hozzá jóvallo   rtelmedet   s akaratodat;   s a

907. Meg s  rtett   valaki t  ged? pillogatva halgasd-el, (tedd hallatlann  )   s meg-sz  gyen  red   tet: ha meg b  ntatselkedet  t, adgy bots  natot (engedgy-meg) n  ki,   s igen magadhoz foglalod   tet   s k  telezed.

908. Ha meg-b  ntottad, te magad hozzá sz  llani, meg-sz  ll  tani, meg-engesztelni, meg-k  vetni   s v  le meg-edgyes  lni (b  k  lleni) ne sz  gyenlyed:

909. Azalattomban val   meg-

coremve inveterascere
non fines, ne in odium
transeat.

910. Contubernales
& convictores unanimi-
tas decet.

911. Dissentiones dis-
cordiæ ac dissidia quin-
intercedant & eveniant,
haud est possibile: sed
concordia redintegran-
da est tolerantia mutuâ,
dissidentes per ultrò ci-
tròque commeantes ac
intercedentes proxene-
tas conciliandi.

912. Fortunatus est, fe-
licisque successus habet
aliquis? ne limis aspice
aut spectâ, fave: infor-
tunium? commiserare.
Misericordis est misero-
rum misereri.

913. Vericitati aut ve-
ritati imprimis stude;
mendacio nihil tetrius:

hasonlást és föl-görjedett hara-
got meg-aggani ne engedgyed,
hog' gyűlölségre által ne mennyen
(ne fordullyon).

910. Az edgy kamorás (edgyütt
lako) társakat és edg' ástalan élő-
ket az edgyesség (edgy akarát) illeti.

911. A' külön értelmec egyenet-
len szívűségec és versengés (ve-
sekedés, viromgás) hogy köz-
ben ne essen és ne történjenec,
alég lehet meg: de az edgyesség-
nec (edgy szívűség) meg-ujét-
tatni (ujobban helyére álléttat-
ni) köll az edgymásnac való tü-
réssel, (költsön szenvedéssel) és
az egyenetlen viszsza vonyc az
alá-föl edgyben menőknek és közben járóknac
két haragos fél közt békeséget szerző zimborác
által edgyben köll békéltettetniec.

912. Jo szerentsésé, és boldog e-
menetele vané valakinec? ne
horgas (tekergős, kandal szemek-
kel) nézzed avagy szemléllyed,
(ne kajánlyad) kedvezz: szeren-
tsétlenségé? szánakodjál rajta.
A' könyörületés szívűé a' szegé-
nyeken könyörölmi.

913. Az igaz mondásra avagy
igazságra leg először is (minde-
nec fölött) igyekezzél; az ha-
qui

qui cōminiscitur quod zugságnál semmi nintsen rus-
mentiat, exosus est. nyabb : a' ki ollyat gondol ki a'

mellyet hazudgyon, gyűlölséges az.

914. Si quid innotuit 914. Ha tudásodra esett valami
secreti, ne divulga; & titoc, ki ne hirdezd; (a' község közt
quamvis aliquis conte- ne terjeszszed) és haszintén va-
tur, à te non resciscat; laki tudakozná-is, te tőled meg
tace, inquam mussa; & ne tudja; halgass, mondoc su fogj,
mussita: taciturnitas tua és suttogj : a' te halgatóságod
nemini incommodabit, senkinec nem árt (nem leszén ár-
teque apprimè com- talmára, haszontalanóságára) és
mendabit. tégedet fölöttéb igen fog ditsérni
(commendálni) avagy ajánlani.

915. Inter hilares, te- 915. A' vidámoc között, komor
tricus ne sis, nec tamen kedvű ne légy, mindazáltal nem-
effusè lætus. u' igen ki-erezkedett örvendőző (fölötte vig).

916. In alios dicax haud 916. Másfakra szollo (mondé-
esto, & fermocinando si kony) ne légy, és a' beszélgetés
quid festivi ac lepidi ad- közben (beszélgetvén) ha mi é-
mises, sales sint, non ca- keséget és nyájasságot elegyeteß,
villa; allusiones, non ékes (jó izű) tréfác legyenec, nem
vellicationes : ne quem tsapdiságoc ; tréfás hozzá mon-
præsentium laceffas, ab- dásoc, (játékos szollásoc, véle jád-
sentiumve calumnieris. zásoc) nem beszéddel való tépe-
getésec : (mordály beszédec) hogy valakit a' jelen valóc közzül
ne ingerelly, és a' távul valóc közzül rágalmazz (káromly).

917. Nam iurgari, ri- 917. Mert veszekedni, (vißsát
xari, & vitiligare, agre- vonni) garázdálkodni, és patvar-
stium est : criminari & kodni, a' mezei parasztoké : bü-
deferre, fufurronum & nősé tenni és vádolni, a' suttogo
delatorum: vexare & ex- alattomban járo közköpüké és
agitare,

non exhibebis : cætero-
quin (aliàs) contem-
ptum incurres.

928. Ignotis blandiri
noli, ne te lenocinari ac
insidiari existiment.

XCV. *De Conversatio-
ne erudita.*

929. Cui ab occupa-
tionibus vacat, vadat ad
congerronem: eum ta-
men, cui invisus es, ne
invisas, sed missum fa-
cias.

930. Cuias sit dilectus
fodalis, & cuius condi-
tionis, nobilis an igno-
bilis, ignominia tibi ne
ducas, dummodò sit
frugi, & ad ingenium
tuum congruat. Abin-
famibus tibi cave.

931. Sodalitia disso-
luta & nauci devita: vi-
tiant enim mores.

lyed) mert meg-vestegetic (vétkeztic) a jó erkölcsöket.

ságossan magadat ne adjad: egyéb
aránt (másképpen) utálásba még
(meg-vetésben jutz).

928. Az ismételteneknek ne hi-
zelkedjél, (nyájaskodjál) hogy té-
gedet keréteni és lefelkedni (olál-
kodni) ne véllyenec.

XCV. A' tudós tárfalko-
dásról.

929. A' kinec a' foglalatofsá-
goktól üresége vagy, mennyen
el az ő tréfas beszéllő társához:
azt mindazonáltal, a' kinec gyű-
lölseges vagy (a' kitől még nem
láttattál avagy a' kivel szemben
nem vóltál) meg ne látogasd, hanem utá-
ra bortsásd (békét hadgy néki).

930. Honnén való legyen a' te
kedves pajtársod, (kenyeresed)
és minémi állapot, nemesé a-
vagy nemtelen, gyalázatul ma-
gadnac ne tartsad, (tulajdonit-
sad) tsac hogy legyen haszonra,
és a' te elmédhez illyéc. A' rosz hir
névben forgóktól meg-ójjad ma-
gadat.

931. A' feslett erkölcsű és hejá-
ban való semmire kőllő tárfalko-
dasokat el távoztassád. (kerül-

932. Do-

932. Docti deambulationibus delectantur, sive meditandum sit, sive confabulandum.

932. A' tudóssac sétálásokban [alá-föl járásookban] gyönyörködne, akár elmélkednie [gondolkodni] köllön, s-akár beszélgetnie.

933. Cum in aprico spatium vel per tæsum est, confidetur in umbrâ.

933. Mikor a' verőfényes hejázatlan helyē [tér]en] sétálni unalmas avagy meg-untac, le-ülne az árnyékban.

934. Næ pulchrum & scitum est, cum diffitis colloqui & quidvis significare posse, non per nuntios, sed per literas.

934. Bizonyára szép és tudásra méltó elmés dolog, a' távol valókkal edgyüt szólni [őszve beszél- leni] és akármit meg-jelenthetni, nem követec által, hanem levelec által.

935. Antiqui in tabellis ceratis, ut deleriac de- teri posset, exarabant; & cum iis tabellarios mittebant sive legebant: nobis papyrus & atramentum commodius inserviunt.

935. A' régiec viaszszos tábla, s- kákon, hogy le-töröltethetne és le-dörgöltethetne, irnac vala; és azokkal a' levél hordozo postákat küldic avagy követségben bocsáttyac vala: minékünk a' papyros és ténca alkomatosabban szolgálnac.

936. Epistola compilata, ne legi queat, nisi ab eo cui destinatur, ob signatur sigillo: resignāda, nisi intercipiatur, illi ad quem inscriptio spectat.

936. Az edgyben тұрт [őszve takartatott] levél, hogy meg ne olvastathasséc, hanem tsac attól a' kinec rendeltetic, [a' kihez igazított] bé-pórsételtetic pórsét nyomoval: mellynec föl köll szaksztatni, [a' melly föl nyitandó] fogatic, attól a' kire a' föllýul való

hanemha a' vitel közben el fogatic, attól a' kire a' föllýul való írás néz avagy tartozic.

937. Cog-

937. Cognomen eius nota sit manus, in quo subscriptur ut plurimum.

938. Scheda non figillatur.

CXVI.
DE LUDICRIS.

939. Ne labascant fragiles vires, elanguescant, lassentur aut enerventur, à feriis quandoque cessa; & cum coactaneis, dispares enim non benè sociantur, oblectamenti defatigatum te recrea & refocilla.

társaságban, gyönyörködtefeccsel te magadat meg fáradtat meg-újérs [enyhérs] és meg-elevenéts avagy meg-elleffsed.

940. Spectacula oblectant, commotio vegetat, torporemq; excutit.

941. Facetiis, dictariis ac ænigmatibus certare, ingeniosum est: pilâ cum reticulo in sphæristerio, sanum: sphærâ & conis, trocho, turbine, sclopo, globulis, myinda, par impar, &c. similia, puerile: chartishuso-

937. A' vezetőc név noha esméretes a' tulajdon kéz irás, belől alájaíratc leg gyakrabban.

938. A' tzedula be nem pötsé-teltetic.

XCVI. A' játékos avagy tré-fás dolgokról.

939. Hogy el ne essenec a' romlando [röredékeny] eróc. el ne lankadjanac, fáradjanac [badjadjanac] avagy el ne szakaszkodjanac, a' valóban való derekas dolgoktól néha néha meg-szűnnyel: és a' veled edgy idősöccel, mert a' nem edgyaranyuac [nem edgykornuac] nem jól foglaltatnac edgy

940. A' játéc nézések gyönyörködtenec, a' mozgolodás nyerve-sét, és a' lankatságot ki-üti.

941. Tréfákkal, játékos tsufmondásokkal és meseccel vini, [hartzolni] elmés dolog: laptával és tekével a' gulyobis verő játéc helyen, egéséges: gulyobissal [kugli-val] és a' gömbölyű fa te-kénec pupos kilentz faíval, tsigával, pörgettyűvel, partanyu-val, marvany gulyobisotkákkal,

riis, turriculâ, talis seu buköst, felesé vagy feletlent &c.
 tessleris, aleâ seu fritillo, és ehez hasonlókkal, gyermekség:
 aleatorium: latrunculis, [gyermeki dolog] jádzo kártyák-
 operosum. kal, apro fa tornyotskákkal, boka

tsonototskákkal avagy jegyes tizinkusockal, kotzskával
 avagy ostáblával, a kotzkságé: ostáblához való
 kerekcs fákkal, munkás [nehez] dolog.

942. Ubi si quis ad in- 942. Az hol ha ki végső segény-
 citas compellitur, actum segre üzettetie, [végső ügyre jár]
 est de eo. meg-esett ő néki, [meg-lett ő ró-
 la, oda vagon].

943. Choreis & tripu- 943. A tántzockal és szökde-
 diis lascivi se exerceant. tseléseckel [ugrálásokkal, tobor-
 zikockal] a fajtalanoc gyakorlyác magokat.

944. Grallator aut 944. A falábon járó avagy ma-
 grallipes grallis gressus gas fáken lépő fa lábokkal hága-
 seu passus spatiosos diva- sokat avagy széles közű lépéseket
 ricat. terjeszt-ki, [kajmotsra hány, tán-
 torogva hány vét].

945. Funambulones 945. A kötelen járóc avagy kő-
 seu funambuli & schœ- télen ugrálóc és szemfény vesz-
 nobatae, caterique cir- tót, és a több [egyéb] körül járóc,
 cuitores, ac petauristae, [széllyel bujdosó játékos vándor-
 papae! quàm confidentes roc] és a levegő égben magokat
 & audaces sunt! föl-függesztót, boldog Isten! melly
 bátróc és merészec.

946. Cursores à car- 946. A pallya futóc a pallya fu-
 ceribus ad metam curri- tásnac helyéből a tizélhoz fut-
 culo festinant, & prim^o mással sietnec, és az első a pallya
 brabeum aufert. futásnac jutalmát el-vişi [le-nyeri].

947. Alii lineam de- 947. Nemellyec [egyebec, má-
 O signant,

signant, quam simul ac attingerunt, illico seu protinus consistunt: qui ultra procurrerit, aut cis & citra eam substituerit, ludum perdit.

948. In circo equitando, in agone luctando & reluctando, uter alterum conficeret vel supplantaret, concertabant Romani.

949. Gladiatores, athletæ, & pugiles in palaestra, congregiuntur, directore lanistâ.

950. Cum duo digladiantur, duellum est; ubi alter intentat ictum & infert, alter inhibet & propulsat: vincit autem qui infligit.

951. Gesticulator seu agyrta, actionis volubilitate, aciem spectatoris perstringit: sed præstigia lunt, non miracula; ta-

loc] lineát [határoze vonyást] je-gyezne, a' mellyet mihelyen elértenec, legottan avagy mindjárást meg-állanac: [meg-állapadnac] a' ki tovább futánd, avagy innen és kívül azon meg-álland, a' játékot el-veszti.

948. A' játékos kerekded helyen száguldva, az halalos bajvívásban bajnakoskodván és viszsza tusakodván, mellyic a' másikat ölhetné-meg [végezhetné-ki] avagy kajmótsal vethetné-le,

(gantsoval) hartzolnac vala a' Romaiac.

949. A' kardoskodóc, bajnakóc, és ököllet viaskodóc [küsködóc] a' küsködő játécos helyen, ösve mēnec, [meg-ütközne] a' viadal tanéto mesternec igazgatásából.

950. Midőn ketten kardoskodnac, két vitéz közt való bajviadal; az hol az edgyic ütést méreget hozzá és hozzátap, a' másic meg-tartoztattya, [fol-veszi] és félre veri: [hátra avagy félén

üti] meg-győzi penig a' ki meg-sérti, (ütést tsapást est).

951. Az országot járó játékos avagy szem fény vesztő alakos, az ő tselekedetinc gyorsan forgásával, a' reá nézőnéc szeme fényét meg-tompérttya: (el-veszti, meg-

lesq:

lesq; praestigiatōres me- vakéttya) de varásló szem fény
ritō vera fex civitatis di- vesztésec azoc, nem tsuda tételec;
cuntur. és az illetén varáslóc méltán a

varáslac igaz sópredékinac mondattatnac.

952. Mimus & histrio 952. A más személyét követő
personam alterius expri- (tettető) avagy egyébnec maga
munt & effingunt. viselését ki-ábrázoló és állortzás
másnac személyét ábrázoltyac és formáltyák ki.

953. Comoedia perple- 953. A komedia avagy meg lett
xum actum repraesentat, dolgot szem eleiben mutato játéc
sed cum jucunda cata- kórósztul-kasul edgyben füződő-
strophe: tragœdia tri- zót (kerengős) tselekedetet mu-
stem haber exitum. tat, de gyönyörű meg fordulással
avagy kedves véggel: a trágedia szerzeres
játéknac szomorú ki menetele vagyon.

954. Theatrum in pro- 954. A játéc néző hely tettzetes
patulo est: scena sipariis (láthato nyilván való helyen) va-
elatur. gyon: a komediát jádzo levél sín
elől függestő ponyvával (szőnyeggel, kárpittal) avagy
játéc hely fődöző sergelepellet buréttatic (fődöztetic) bé.

955. Bacchanalia lar- 955. A fársángokat az áll or-
vati peragunt. tzásóc viszi végben.

XC VII.

De morte & sepultura.

XC VII. Az halálról és te-
metéiről.

956. Moribundorum 956. Az halálhoz közelgetőknec
speciale symptoma est, (halálban vonyakodóknac) ki val-
tector lethalis. képpen való esetec, (halalos be-
tegsegeknec jegye) az halálhozó álombéli hortyogás.

957. Omortales, quo- 957. O halando emberec, val-
nifquisque vestrum re- lyon s-mellyic gondoltya-meg kőz-
O 2 putat,

signant, quam simul ac attingerunt, illico seu protinus consistunt: qui ultra procurrerit, aut cis & citra eam substituerit, ludum perdit.

948. In circo equitando, in agone luctando & reluctando, uter alterum conficeret vel supplantaret, concertabant Romani.

949. Gladiatores, athletæ, & pugiles in palæstra, congregiuntur, directore lanistâ.

950. Cum duo digladiantur, duellum est; ubi alter intentat ictum & infert, alter inhibet & propulsat: vincit autem qui infligit.

951. Gesticulator seu agyrta, actionis volubilitate, aciem spectatoris perstringit: sed præstigia sunt, non miracula; ta-

soc] lineát [határozo vonyast] jegyezne, a' mellyet mihelyen elértenec, leg ottan avagy mindjáraft meg-allanac: [meg-állapadnac] a' ki továbbfutánd, avagy innen és kívül azon meg-állánd, a' játékot el-veszti.

948. A' játékos kerekded helyen száguldva, az halalos bajvívásban bajnakoskodván és visszatusakodván, mellyic a' másikat ölhetné-meg [végezhetné-ki] avagy kajmótsal vethetné le,

(gantsoval) hartzolnac vala a' Romaiac.

949. A' kardoskodóc, bajnakoc, és ököllel viaskodóc [küsködóc] a' küsködő játék helyen, ösve mēnec, [meg-útkőznec] a' viadal tanéto mesternec igazgatásából.

950. Midőn ketten kardoskodnac, két vitéz közt való bajviadal; az hol az edgyic útést méreget hozzá és hozzátap, a' másic meg-tartoztattya, [fol-veszi] és félre veri: [hátra avagy félen

úti] meg-győzi penig a' ki meg-sérti, (útést-tsapást est).

951. Az országot járó játékos avagy szem fény vesztő alakos, az ő tselekedetinek gyorsan forgásával, a' reá nézőnéc szeme fényét meg-tompérttya: (el-veszti, meg-lelq;

lesq; praestigiatōres me- vakéttya) de varásflo szem fény
ritō vera fex civitatis di- vesztéséc azoc, nem tsudatételec;
cuntur. és az illetén varásfloé méltán a

varásfnac igaz sopredékinec mondattatnac.

952. Mimū & histrio 952. A más személyét követő
personam alterius expri- (tettető) avagy egyébnecc maga
munt & effingunt. viselését ki-ábrázoló és állortzás

másfnac személyét ábrázollyác és formállyák ki.

953. Comœdia perple- 953. A komedia avagy meg lett
xum actum repræsentat, dolgot szem eleiben mutato játéc
sed cum jucunda cata- kőrőstul-kaful edgyben füződő-
strophe: tragœdia tri- zót (kerengős) tselekedetet mu-
stem habet exitum. tat, de gyönyörű meg-fordulással

avagy kedves véggel: a trágedia szerzeres
játéknac szomorú ki menetele vagyon.

954. Theatrum in pro- 954. A játéc néző hely tettzetes
patulo est: scena sipariis (láthato nyilván való helyen) va-
velatur. gyon: a komediát jádzo levél sin

elől függestő ponyrával (szönyeggel, kárpittal) avagy
játéc hely földöző sergelepellet buréttatic (földöztetit) bé.

955. Bacchanalia lar- 955. A fársángokat az áll or-
vati peragunt. tzásoc viszic végben.

XCVII.

De morte & sepultura.

XCVII. Az halálról este-
metéiről.

956. Moribundorum 956. Az halálhoz közelgetőknecc
speciale symptoma est, (halálban vonyakodóknac) kivalt-
stertor lethalis. képpen való esetec, (halalos be-
tegsegeknecc jegye) az halálhozó álombéli hortyogás.

957. O mortales, quo- 957. O halando emberec, val-
tusquisque vestrum re- lyon s-mellyic gondollya-meg köz-

putat, ab hoc puncto æternitatem pendere?

958. Nam, ut exspiraveris, confestim & ex templò anima ad cœlos vel tartara migrabit.

959. Funus funestis ritibus adornatum, id est, pollinctum, lugubriter indutum, capulo conditum, sandapilæ seu luculo impositum, à vespilionibus effertur.

960. Fiunt exequiæ seu inferiæ cœmeterium versus, pompâ funebri: & sepelitur, hoc est, infertur sepulchro ac humatur corp⁹ exanimum & exsanguè.

961. Prisci cadavera ustulabant & concremabant, inde sepulchra busta sunt dicta.

962. Eriguntur cippi & epitaphia: epicedia cantantur.

zületec, ettől a pontomtól az ó-röckévalóságot függeni.

958. Mert mihelt lölködet kifuvod, (botsátod meg halves) mindjárt és legottan (azontól) a lélec az egekben avagy a poklokra megyen.

959. Az halott halotti szokások (módot) szerént föl ékesítettvén, az az, meg-kenettétvén, somoru gyázban föl öltöztettétvén, koporsóban el-röjtettétvén, szent Mihály lovára avagy holt testeket ki-hordo taráglyára föl-tétettétvén, az halott temetőktől avagy sír ásóktól kivítettetic.

960. Léznec halotti késérésec avagy halotti (áldozatot) tisztesség tételec a cimeteriom avagy temető kert felé, halotti pompával: és el-temettetic, az az, be-ütetic a sírban (temető boltban) és földel be-takartatic a lélec nélkül való és vértől meg-fosztatot test.

961. A régiec az holt testeket (dogóket) sütogetic és edgyben égetic vala, innéd a síroc égető helyeknec mondattattac.

962. Föl emeltetnec emlékezetre való oszlopoc avagy koporso kövec és koporsóra való versec: az halotti versec énekeltetnec.

963. In

963. In gentilismo 963. A' pogányságban a' bérben
conductæ præficæ plan- fogadott sirato aszszonyoc sirnac
gebant, lessibus & nani- (jajgatnac) vala, siralmas ohaj-
is laudes elogia atque- tasockal és halotti énekeckel a-
encomia defuncti enu- vagy tórbéli gajdolásockal ditsé-
merantes. retit jó hírét nevét és emlékeze-
tes viselt dolgait (jó maga viselését) az halottnac elősámlálván.

964. Et ne manes ob- 964. Es hogy a' ki-múlt lelkec
errarent, iusta ac paren- ne bujdosnának szélllyel, (téveleg-
talia feralibus epulis fa- nénec ide-s-tova) tórokat és szű-
ciebant. léjec halálán avagy halorttyoknak
emlékezetire készítettet lakodálmakat halotti ven-
dégsegeckel tésznec avagy tsinálnac vala.

XCVIII. De Pro-
videntia.

XCVIII. Az Istennek gond-
viseléséről.

965. Ita mors inter- 965. Így az halál az ő közben
ventu suo finit omnia. vettetésével (jórészevel) minde-
neket el végez.

966. Omnia enim 966. Mert mindenec ideig va-
temporalia, caduca, flu- lóc, (tartóc) esendóc (romlandóc)
xa & transitoria sunt; el-folyóc és el-mulandóc; (által-
exoriuntur & intereunt. menendóc) ki-kelece (fól.támad-
nac) és el-vesznec.

967. Etiam si aliquid 967. Még ha szintén valami ál-
stabile videatur, vetusta- landónac láttassék-ís, tsac azon
te ipsâ atteritur & dece- régiségről-ís el-koptattatic és el-
dit. fogy.

968. Permutationib9 968. Hirtelen való változásoc
alternationibusq; subi- és viszontakságoc alá vettettec
taneis subjacent omnia: (fekűsznec) mindenec: minek-

quapropter felicem dicunt eum, qui temporibus inservire novit; omnium enim rerum vicissitudo est.

969. Atheus tamen est, qui temerè volutari autumat res nostras: facto & fatali necessitate succedunt omnia.

970. Fors & fortuna nihil sunt.

971. Furtivos quidem & improvisos casus esse concedo, sed nostri respectu, non providentia, quæ minutissima etiam nutu suo dirigit.

972. Nam & capillos nostros numeratos esse, testatur Salvator, ut ne quidem unicus perire queat.

973. Ideò insolitas mutationes, ostenta, prodigia, & portenta omnino, boni vel mali signa, antecedunt.

okáért boldognac mondják azt, a ki az időnek szolgálni tud; mert minden dolgoknak viszontak-sággal való változása vagyon.

969. Istentelen (Isten nélkül való) mindazonáltal az, a ki vak-jában avagy történetből forgani véli a mi dolgainkat: az Isteni rendelésnek és el-kerülhetetlen

Isteni végezésnek szükséges voltánac utánna következne mindenec.

970. A történet és szerentse semmi sem.

671. Ugy vagyon hogy történet szerént való és véletlen eseteket lenni meg-engedec, de mi reanc nézve, nem az Isteni gondviselés-re nézve, a ki még a legkisebb (aprobb) dolgokat is az ő akarat-tyával (intésével) igazgat.

972. Mert még hajunc szála-it is meg-számláltattaknac lenni, bizonyíttya Idvözitőnc, hogy még tsac edgyik is el ne veszhessen.

973. Azokáért a szokatlan változásokat, előve meg-mutatásoc, természet ellen való valamit jegyző dolgoc, és jelengető iszszonyu tsudác, jónac vagy gonosznak jelei, elől-vészic.

974. Infunt ergò omnia rebus.

975. Sed ubique præfagia captare, ſuperſtitio eſt: ſi tibi Dominus aliquid manifeſtare aut revelare dignabitur, non te latebit.

meg-jelenteni méltóztatí, nem léſzen te nálad el-rójtve (nem titkoltatik el tőled).

976. Tu pius eſto, & ſupplex ora: non te derelinquet ille, qui æquè præſcivit, prævidit & prædeſtinavit, quid cras, perendie ſeu die perendino, & deinceps, poſthac, in poſterum, de te futurum ſit, ac quod heri, pridie, & ab hinc tot annis factum eſt.

fogva annyi ſoc eſztendőc alatt meg-lótt.

977. Fatum tuum ne anticipa, ſed expecta.

674. Benne vannak tehát mindenek a dolgokban.

975. De mindenütt (akár hon-néd, akár miből-is) előve meg-ér-zéſt (jövendőléſt, varaslaſt) kap-doſni, babonaſág: (hamis Iſteni tiſztelet) ha tenéked az Ur vala-mit meg-nyilatkoztatni avagy

976. Te kegyes légy, és alázatos-ſan könyörögj: (imádkozzál) nem hágy el tégedet az, a ki edgy-aránt (azonképpen) előve meg-tudta, előve meg-látta és előve el-rendelte, mitsoda holnap, holnap után avagy harmad napon, és az után, ez után, ennec után-na, te felőled jövendő (követke-zendő) legyen, mint ſzintén a mi tegnapi, tegnapi előtt, és ettúl

977. A te felőled való Iſteni ren-deleſt (végezéſt) meg ne előzd, hanem várjad.

XCIX. De Angelis.

978. Produxit & inviſibiles angelos, eoſque innumerabiles ſeu innumeros æternū Numen,

XCIX. Az Angyalokról.

978. Teremtett (ki-hozott a ſemmiből) láthatatlan angyalokat-is. és azokat pedig ſzámlál-batatlanokat avagy ſzám nélkül

ad regenda inferiora ad-
ministratos sibi.

valóknac igazgatására

979. Non quod ege-
ret (indigus esset) ope,
sed quia sic est placitum.

980. Constituerat
hos in cælo supremo seu
empyreo: sed quidam
desciverunt defecerunt-
que ab eo per superbi-
am, deturbatique ac re-
legati ideò sunt cœlitùs
ad infernum, quem &
orcum & erebum & a-
vernum dicunt.

981. Qui in sua inte-
gritate permanferunt,
confirmati ac roborati
sunt, ne labi ampliùs
possint.

982. Circa thronum
Creatoris sui millia mil-
lium myriades adstan-
tes, eum colût, adorant,
laudant, celebrant, ma-
gnificant & venerantur.

983. Amandati obe-
iunt mandata, legatio-
neque functi rever-
tuntur.

valókat az öröcké való mennyei
főiség, (Isteni akarat) az ide alá

(bírására) szolgálul ő magánac.

679. Nem hogy szűkölködnéc
(szűkös volna) segítség nélkül,
hanem hogy így tettzet.

980. Helybeztette (állétotta)
vala ezeket a legfőlső avagy tűz-
zel tsillamlo égben: de némelyec
el-szakadtac és el-hajlottac ő tő-
le a kevélység által, és azért le-
hányattattac (taszigáltattac) és
számkivettetenec az égből a po-
kolra, melyet vég nélkül égő
tűznek is, és pokol fenekénec (sü-
rejénec) és feneketlen kénköves
tónak is mondanac.

981. A kik az ő épsegekben (e-
gész állapattyokban) meg-ma-
radtanac, meg-erősítettetenec és
meg-vasztáttattanac, hogy töb-
bé el ne eshessenec.

982. Az ő teremtőjöknek kirá-
lyi széki kőrnýul ezer szerte való
ezerni ezeren (tiz ezeren) ál-
ván, őtet tisztelic, imádjac, di-
tséctic, ditsőctic, magasztallyac és
félelemmel bősüllic.

983. El-küldettet vén föl-vešic
(végben viszic) a parantsolato-
kat, és a kővetsegeben el járván
visšsa (meg) térnec. 984.

984. Associant se, iustu Dei, piis jam inde à nativitate, tanquam custodes, ut mala averruncent avertantque, & ab insultibus satanæ protegant.

tánnac intselkedésitől (ingerlésitől) megoltalmazzac (takargafsác, befödözgeséc).

985. Verum enimvero quod de geniis binis inquiunt, incertum est.

985. De mindazonáltal a' mit a' jó szerentsét hozó Istenekről avagy házi Angyalokról mondanac, bizonytalan.

986. Apparent interdum, sed disparent rursum: non fascinando, sed reverâ.

986. Meg-jelennec ottan ottan, de el-enyész nec viszont: nem igézve, (szem fény vesztéssel) hanem bizonyára.

987. Cacodæmones apparentes spectra & phantasmata vocantur; tumultuantes noctu, per noctem intempestam, lemures; famulantes, lares & penates.

987. A' gyakran meg-jelenő játékos gonosz ördögök tsudáknac és elmétől ki-gondolt iszonyu látásoknac hívattatnac; az éjel, alkolmatlá késő ejjel zenebonászkodóc, boszorkányoknac; a' szolgálo (vigyázo) lelkec, házi angyaloknac és házi Isteneknec.

988. Magi & nigromantici (necromantici) cum dæmonibus colludentes, incantamentis suis magicis seipsos & alios dementant.

988. A' bűjös bájosoc és ördögösök (garbontzás deákoc) az ördögökkel edgyüt jádzadozván, az ó bűjös bájos babonáságoackal reá olvasásokkal önnön magokat

és egyebeket is meg-esztelenétnec (bolondétnac).

989. Sed vae diabolo
& confortibus ejus, nisi
communioni renunciant,
ac resipiscant, se
convertant, emendent,
& ferio poenitentiam
agant! ad gehennam
detrudentur & relega-
buntur.

990. Vindex enim erit
gloriae suae Deus omni-
potens.

C. Clausula.

991. Cedò fodes, dic
amabò (sis) quid restat?
Eâtenus enim tradita
(absit arrogantia dicto)
utcunque, qualitercun-
que, quomodocunque
sum consecutus.

992. Siccine? ain? hem,
macte sedulitate istâ. Re-
stabit igitur ut per hanc
januam ingressus, tùm
scientiarum, tùm Lati-
nae, Gallicae, Italicæ, ac
Germanicæ linguæ pa-
latria vividè & hilarè seu
hilariter lustrare prope-
res; & quæ hic raptim

989. De jaj az ördögnek és az ő
társainak, hanemha annak tár-
ságának ellene mondanak, és meg-
térnek, magokat megfordéttvác,
meg-jobbéttvác, és valóságossan
penitentiát tartanak! a' ge-
hennának tűzére le-taszíttatnak és
ki-küldetternék (ki-űzettet-
nek).

990. Mert bosszú állója leszén
az ő ditsőségének a' mindenható
Isten.

C. Bé-rekefztés.

991. Nosza barátom, mond meg
kérlec (ha mered, ha akarod, ha
van kedved) mi vagyon hátra?
Mert a' szerént ki-adattakat (tá-
vol legyen a' szóban való kérket-
ség) valamint, akár miképpen, im-
gy amug' véghez vittē [elértem].

992. Ugy vané? azt mondodé?
imé, nosza (hosszá) ilyen szor-
galmatossággal. Hátra léssen ez-
okáért hogy ezen az ajtón bé-
menvén, mind a' tudományoknak,
s-mind a' Deác, Francia, Olasz, és
Német nyelvnek palotáit eleven-
séggel és vígan avagy vidámság-
gal szemlélgetni siessed; és a' mel-
lyeket itt ragadozva (futva) és
car-

carptimque cognovisti
aut aspexisti, prolixius
uberius & ulterius in
bonis authoribus specu-
leris.

*szaggatva (falatonként, dara-
bonként) meg-esmértél és meg-
tekéntettél, hosszszabban bőveb-
ben és tovább a jó authorokban
(könyveket szerző tudós embe-
rec írásiban) szemlélegsz.*

993. Habes enim híc
summatim & succinctè,
in brevi synopsis & com-
plexione, ceu rudimen-
ta, quâ Philosophiâ, quâ
Theologiâ: nihil tant-
opere omissum reor.

993. Mert vagyonténéked itt
somma szerént és rövideden, rö-
vid össze szorítottat írásban és
edgyben foglalásban, mint edgy
első sönkéji (kezdeti) mind a vi-
lági böltségnec, s mind az Isten-
ről való tudománynac: (sz írás-

nac) semmit olyat el-hagyottnac lenni nem itélec.

994. Auctarii loco
suadeo & admoneo, ut
ad pietatem convertas
junctim omnia, nî pseu-
dochristianus salutar-
velis.

994. Szórás gyanánt (helyet)
javallom és intlec, hogy a' kegyes-
ségre (Isteni félelemre) fordíts
össveséggel mindenekeket, hanem-
ha hamis kőröszténnec kőszöntet-
ni (neveztetni) akarasz.

995. Scito enim fore
propediam, ut redda-
mus omnium rationem:
nempe quum venerit
Salvator mundi glorio-
sissimus, ut suscitet vel
excitet & judicet nos:
ubi manifesta & occulta
patefient.

995. Mert tudjad rövid nap
meg-lenni, hogy mindenekről szá-
mot adjunc: tudni illíc midőn el-
jövend e' világnac ditsőséges Id-
vözétője (Meg-váltoja, Szaba-
détója) hogy föl-támaszson avagy
föl-költson és meg-itéllyen min-
ket: az hol a' nyilván való és tit-
kos el rejtetet dolgoc ki-nyilatkoznac.

996. O beatos qui
tunc propitium habe-

996. O boldogoc azoc a' kik nec
ackor kegyelmes (irgalmas) lé-
bunt!

bunt! saluabuntur, am- *szen! idvőzűlnec, és halhatatlan-*
 brosiâque ac nectare in *ságnac ételével (mennyei élő ke-*
 æternum seu sempiter- *nyérrel) -s- halhatatlanságnac*
 num pascuntur. *italával (mennyei élő itallal) vég*

nélkül avagy mind öröckén legeltettetnec.

997. Faxit miserator *997. Tselekedje meg a mi rajtútc*
 atq; Redemptor noster, *könyörülő és meg-váltó, hogy itt*
 ut hîc misericordiâ ejus *az ő kegyelmességével (irgalmas-*
 justificati in charitate *ságával) meg-igazulván a sze-*
 coalescamus. *retetben edgyec legyűnc (edgy-*

ben forradjunc, őszue foglaltassunc).

998. Tu ei confitere *998. Te ő néki tégy vallást és*
 ac vota vove, devotêque *fogadásokat fogadgy, és ahétatos-*
 & fervide precando pe- *san s-buzgóságossan könyörögvén*
 netralia cœli penetra, ut *az egek nec belső részeit meg-*
 jam nunc cœlitibus an- *hassad, hogy immár most (tsac*
 numereris. *immár-is) a mennyei lölkóc se-*

regéhez számláltassál.

999. Ave & vale.

999. Idvöz légy (egészséggel,
Isten hozzád) és légy jó egységben.

1000. JEHOVÆ Ze- *1000. A Zebaoth JEHOVANAK,*
 baoth, sanctissimæ Indi- *(seregec Uránac Istenénec) a leg*
 viduæ ac benedictæ Tri- *szentségesebb és meg-ösolhatat-*
 nitati sit laus, honor & *lan tellyes szent Háromságnac le-*
 gloria, in secula seculo- *gyen ditséret, tisztetés és ditsóf-*
 rum, Amen. *ség, mind öröckön öröcké, Ugy*
légyen.

FINIS.

VEGE.

INDEX

I N D E X

Titulorum eâ qua comprehenduntur serie.

I. Introitus	I. Bé-menetel	1
II. De introitu & creatio- nemundi	II. E' világnac eredetiről és teremtéséről	3
III. De Elementis	III. Az éltető állatokról	4
IV. De Firmamento	IV. A' Tsillagos égről	5
V. De Igne	V. A' Tűzről	8
VI. De Meteoris	VI. Az hegyek fölött le- vegőkről	8
VII. De Aquis	VII. A' Vizekről	11
VIII. De Terra	VIII. A' Földről	12
IX. De Lapidibus	IX. A' Kővekről	13
X. De Metallis	X. Az Ertz nemekről	15
XI. De Arboribus & fructibus	XI. Az élő fákról és gyü- mölcsökről	17
XII. De Herbis	XII. A' Fűvekről	21
XIII. De Fruticibus	XIII. A' Tsómótékről	27
XIV. De Animalibus & primò de avibus	XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' madarokról	28
XV. De Aquatilibus	XV. A' Vizi állatokról	33
XVI. De Jumentis	XVI. A' Barmokról	35
XVII. De Feris	XVII. A' Vadakról	37
XVIII. De Amphibiis & reptilibus	XVIII. A' vizben és szárazon edgy-aránt élő és tsuszó- mászo állatokról	40
XIX. De Insectis	XIX. A' Bogarakról	41
XX. De Homine	XX. Az Emberről	43
	XXI. De	

XXI. De corpore, & pri- mum de membris externis	XXI. A' Testről és elsőben a' külső tagokról	46
XXII. De membris internis	XXII. A' belső tagokról	50
XXIII. De accidentibus corporis	XXIII. A' Testnek külső esetiről	52
XXIV. De Morbis	XXIV. A' Betegségekről	55
XXV. De ulceribus & vulneribus	XXV. A' Fókélyekről és a' sebekről	59
XXVI. De sensibus ex- ternis	XXVI. A' külső érzékeny- ségekéről	61
XXVII. De sensibus in- ternis	XXVII. A' belső érzékeny- ségekéről	64
XXVIII. De Mente	XXVIII. Az Elméről	66
XXIX. De voluntate & affectibus	XXIX. Az akaratról és in- dulatokról	67
XXX. De Mechanicis in genere	XXX. A' kézi munkás me- sterfégekről közön- főgelesen	70
XXXI. De Hortorum cul- tura	XXXI. A' Kerteknek mű- veléséről	70
XXXII. De Agricul- tura	XXXII. A' föld művelésről (szántás vetésről, ma- jorkodásról)	72
XXXIII. De molitura	XXXIII. Az őrlésről	75
XXXIV. De pani- ficio	XXXIV. A' Kenyér tsiná- lásról (fűtésről)	76
XXXV. De pecuaria	XXXV. A' Bárom pásztor- ságról (tsordáságról)	77
XXXVI. De Lanionia.	XXXVI. A' Mészárosáságról	79
XXXVII. De Venatura	XXXVII. A' Vadászásról	80
XXXVIII. De Piscatione	XXXVIII. Az Halászásról	80
XXXIX. De Aucupio	XXXIX. A' Madarászásról	81
	LX. De	

XL. De coquinaria	XL. A' Szakátságáról	82
XLI. De potulentorum paratura	XLI. Az italoknac tsinálá- sáról	83
XLII. De aurigatione	XLII. A' kotsifságról avagy fzekerefségről	85
XLIII. De navicularia	XLIII. Azhajós mefterfeg- ről	88
XLIV. De itineribus	XLIV. Az útakról avagy úti járafokról	91
XLV. De mercatura	XLV. A' Kalmárságról	94
XLVI. De vestiariis opi- ficiis	XLVI. A' ruházatokac tsi- náló mivekről	96
XLVII. De vestituum generibus	XLVII. A' ruházatoknac nemeiről	99
XLVIII. De fabrilibus artificiis	XLVIII. Az áts mefterse- gekről	102
XLIX. De domo ejusq; partibus	XLIX. Az házról és annac részeiről	106
L. De hypocausto	L. A' szobáról	108
LI. De cœnaculo	LI. A' vatsoráló házról	109
LII. De cubiculo cum per- tinentibus	LII. Az ágyasházról ahoz tartozóckal edgyütt	112
LIII. De balneo & mun- ditie	LIII. A' földörül és tisztá- ságról	113
LIV. De conjugio & af- finitate	LIV. Az házasságról és fogor- ságról avag' rokonságról	116
LV. De puerperio	LV. A' gyermek szüléfről a- vagy gyermek ágyról	117
LVI. De cognatione	LVI. A' rokonságról avagy vér szerént való atyafiu- ságról	119
LVII. De œconomia	XVII. Az házi gödviseléfről	121
	LVIII. De	

LVIII. De Urbe	LVIII. A' kerétet várafról 122
LIX. De Templo	LIX. A' Templomról avagy szentedgházról 124
LX. De Ecclesia	LX. A' Sz. gyülekezetről avag' anyaszentedgházról 127
LXI. De Ethnicorum Ju- daeorumque superstitio- nibus	LXI. A' pogányoknac és a' Si- dóknac hamis Isteni tisz- teletekről avagy babona- ságokról 128
LXII. De curia	LXII. A' Tanáts házról avag' váras házáról 131
LXIII. De judiciis	LXIII. Az ítélesekéről avagy törvény tételekről 132
LXIV. De maleficiis & suppliciis	LXIV. A' gonosz tételekről és büntetésekéről 136
LXV. De Statu Regio	LXV. A' Kiralyi állapatról 138
LXVI. De Regno & re- gione	LXVI. Az országról és tar- tományról 142
LXVII. De pace & bello	LXVII. A' békeségről és hadról 143
LXVIII. De Schola & institute	LXVIII. Az Oskoláról és ta- nitásról 153
LXIX. De Musæo	LXIX. A' tanulo házról 157
LXX. De Grammatica	LXX. A' Grammaticáról a- vagy bótűnec és szollásnac tudományáról 159
LXXI. De Dialectica	LXXI. A' Dialecticáról avagy vetélkedésnac tudománya- ról 160
LXXII. De Rhetorica & Poësi	LXXII. Az ékeessen szollásnac és vers szörzészec mestersé- géről 161

LXXIII. De

LXXIII. De Arithmetica	LXXIII. A' számvetésről	163
LXXIV. De Geometria	LXXIV. A' föld mérééről	164
LXXV. De Mensuris & ponderibus	LXXV. A' mértékekről és nehezekekről	165
LXXVI. De Optica & Pictura	LXXVI. A' látásnac avagy né- zésnec tudományáról és kép írásnac mesterségéről	167
LXXVII. De Musica	LXXVII. A' Musikáról avagy éneklésnec tudományár:	168
LXXVIII. De Astrono- mia	LXXVIII. A' tsillagoc szokott forgását vizsgáló (égbe né- ző) tudományról	171
LXXIX. De Geogra- phia	LXXIX. A' földnec le-irá- sáról	171
LXXX. De Historia	LXXX. Az Historiáról avagy meg-lótt dolgoknak emle- kezetiről	171
LXXXI. De Medicina	LXXXI. Az orvosi tudo- mányról	172
LXXXII. De Ethica in genere	LXXXII. Az erkölcsöknec tu- dományáról közönsegef- sen	176
LXXXIII. De Pruden- tia	LXXXIII. Az okoságról a- vagy észefségről	177
LXXXIV. De Tempe- rantia	LXXXIV. A' Mértékletef- ségről	181
LXXXV. De Castitate	LXXXV. A' Szüzefségről	181
LXXXVI. De Modestia	LXXXVI. Az emberséges jó maga viseléséről	184
LXXXVII. De Autar- keja	LXXXVII. A' magánac va- ló elégségről avagy elé- gendőségről	187
	P	XXXVIII. De

LXXXVIII. De <i>Justitia</i> , <i>primò commutativa</i>	LXXXVIII. Az igazságról, előzőra' tserelő avagy kő- zösködő igazságról	189
LXXXIX. De <i>Justitia di-</i> <i>tributiva</i>	LXXXIX. Az osztogatásban való igazságról	292
XC. De <i>Fortitudine</i>	XC. Az Erősségről	195
XCI. De <i>Patientia</i>	XCI. A' békeséges türeőről avagy szízenvedéőről	197
XCII. De <i>Constantia</i>	XCII. Az Alhatatóságról	199
XCIII. De <i>Amicitia &</i> <i>Humanitate</i>	XCIII. A' Barátságáról és emberségről	200
XCIV. De <i>Candore</i>	XCIV. A' szívbéli tisztaságról avagy tiszta hívségről	204
XCV. De <i>Conversatione</i> <i>erudita</i>	XCV. A' tudós társalko- dásról	206
XCVI. De <i>Ludicris</i>	XCVI. A' játékos avagy tré- fás dolgokról	208
XCVII. De <i>Morte &</i> <i>Sepultura</i>	XCVII. Az Halálról és te- metéőről	211
XCVIII. De <i>Providentia</i>	XCVIII. Az Istennek gond- viseleféőről	213
XCIX. De <i>Angelis</i>	XCIX. Az Angyalokrol	215
C. <i>Clausula</i>	C. Be-rekefztés	218

I N D E X

Titulorum ordine Alphabetico.

De	A. Accidentibus corporis, titulo Agricultura,	23 32	De	Amicitia & humani- tate, titulo Amphibis & reptilibus Angelis	93 18 99
				Anima-	

	<i>Animalibus & Avibus</i>	14
	<i>Aquatilibus</i>	15
	<i>Aquis</i>	7
	<i>Arboribus & fructibus</i>	11
	<i>Arithmetica</i>	73
	<i>Astronomia</i>	78
	<i>Autarkeia</i>	87
	<i>Aucupio</i>	39
	<i>Aurigatione</i>	42
	B.	
	<i>Balneo & mundicie</i>	53
	C.	
	<i>Candore</i>	94
	<i>Castitate</i>	85
	<i>Clausula</i>	100
	<i>Cœnaculo</i>	51
De	<i>Cognitione</i>	56
	<i>Constantia</i>	92
	<i>Conversatione erudita</i>	95
	<i>Conjugio & affinitate</i>	54
	<i>Coquinaria</i>	40
	<i>Corpore & membris ex-</i>	
	<i>ternis</i>	21
	<i>Cubiculo</i>	52
	<i>Curia</i>	62
	D.	
	<i>Dialectica</i>	71
	<i>Domo ejusq; partibus</i>	49
	E.	
	<i>Ecclesia</i>	60
	<i>Elementis</i>	3

	<i>Ethnicorum Judeorum-</i>	
	<i>que superstitionibus</i>	61
	<i>Ethica in genere</i>	82
	F.	
	<i>Fabrilibus artificijs</i>	48
	<i>Feris</i>	17
	<i>Firmamento</i>	4
	<i>Fortitudine</i>	90
	<i>Fruticibus</i>	13
	G.	
	<i>Geographia</i>	79
	<i>Geometria</i>	74
	<i>Grammatica</i>	70
	H.	
	<i>Herbis</i>	12
	<i>Historia</i>	80
De	<i>Homine</i>	20
	<i>Hortorum cultura</i>	31
	<i>Hypocausto</i>	50
	I.	
	<i>Ignē</i>	5
	<i>Insectis</i>	19
	<i>Introitu</i>	1
	<i>Itineribus</i>	44
	<i>Judicijs</i>	63
	<i>Jumentis</i>	16
	<i>Justitia commutativa</i>	88
	<i>Justitia Distributiva</i>	89
	L.	
	<i>Lanionia</i>	36
	<i>Lapidibus</i>	9
	<i>Ludicris</i>	96
	P 2.	
	Male-	

M.		Pecuaria	35
Maleficiis & suppliciis		Piscatione	38
Mechanicis in genere		Potulentorum para-	
Medicina		tura	41
Membris internis		Providentia	98
Mensuris & ponderib ⁹		Prudentia	83
Mente		Puerperio	55
Mercatura		R.	
Metallis		Regno & Regione	66
Meteoris		Rhetorica & Poësi	72
Modestia		S.	
Molitura		Sensibus externis	26
De	Morbis	Sensibus internis	27
Morte & Sepultura		Schola & Institutione	68
Musæo		Statu Regio	65
Musica		T.	
N.		Temperantia	84
Navicularia		Templo	59
O.		Terra	8
Oeconomia		V.	
Optica & pictura		Venatura	37
Ortu mundi		Vestiariis opificiis	46
P.		Vestituum generibus	47
Pace & Bello		Ulcerib ⁹ & vulneribus	25
Panificio		Voluntate & affectib ⁹	29
Patientia		Urbe	58

T A B L A

Az A-B-C-nek rendi szerént.

Az	Agyas Házirol	tit. 52	Az	Anyaszentedgyház-	
	Akaratról és Indula-			ról	tit. 60
	tokról	29		Alhatatosságról	92
					Angya.

Angyalokról	99
Astronomiáról avagy Tsillagok szokott forgását vizsgáló tu- dományról	78
Aáts mesterfégekr:	48
Atyafiúságról	56

B.

pogányoknak és Si- dóknak Babonásá- gokról	61
Barátságáról és em- berfégről	93
Barmokról	16

Barom Pásztorfág- ról	35
--------------------------	----

A' Békefegről és Had- Az ról	67
---------------------------------	----

Bérekefztés	100
Bémenetel	1
Betegsegekről	24
Bogarakról	19
Büntetésekről és Go- nosz-Tételekről	64

D.

Dialecticáról	71
---------------	----

E.

tsillagos Egről	4
Ekeffen szolláfról a- vagy Rhetoricáról	72
Elméről	28
Elő állatokról	14

Eltető állatokról	3
Emberről	20
Emberfeges jó maga viseléről	86
Erősfegről	90
Erköltsöknek tudo- mányáról közön- fégeffen	82

Ertz nemekről	10
külső Erzékenfegek- ről	26

belső Erzékenfegek- ről	27
----------------------------	----

Eszesegről	83
------------	----

F.

A' élő Fákról és Gyü- Az móltsókról	11
--	----

Főkélyekről és a' Se- bekről	25
---------------------------------	----

Fóldról	8
---------	---

Föld méréről	74
--------------	----

Földnek le-irásáról	79
---------------------	----

Föld miveléséről	32
------------------	----

Fördörül és Tifzta- fágról	53
-------------------------------	----

Füvekről	12
----------	----

G.

Geographiaról avagy Föld méréről	74
-------------------------------------	----

Geometriáról avagy	
--------------------	--

Földnek le-irásáról	79
---------------------	----

házi Gondviselésről	57
---------------------	----

Istennek Gondviseléről	98
Gonosz tételekről és	
Büntetésekről	64
Grammaticaról	70
Gyermekek szüleiéről,	
avagy Gyermekek	
ágyáról	55
sz. Gyülekezetről	60
Gyümölcsökről és	
élő Fákrol	11
H.	
Hadról és Békefeg-	
ről	67
Hajos mesterségről	43
A' Halálról és Temetés-	
ről	97
Az Halászásról	38
Házasságról és So-	
gorlágról	54
Házról és annak ré-	
fzeiről	49
ágyas Házról	52
tanuló Házról	69
vatsoráló Házról	51
Házi gondviselésről	57
Historiaról	80
I.	
Játékos dolgokról	96
Igazságról, először tse-	
rélő avagy közöskö-	
dó Igazságról	88

osztogatásban való	
Igazságról	89
Indulatokról, és Aka-	
ratról	29
Italoknak tsinálása-	
ról	41
Itélésekről	63
K.	
Kalmárságról	45
Kenyértsinálásról	34
Kép-írásnak mester-	
fégéről	76
Kerteknek mívelése-	
ről	31
Kézi Mesterségekr:	30
A' Királyi állapotról	65
Kotsifságról	42
Az Kővekről	9
L.	
Látásnak vagy nézés-	
nek tudományá-	
ról	76
hegyek fölött Leve-	
gőkről	6
M.	
Madarakról	14
Madarászásról	32
Magának való elé-	
gendőségről	87
Mértékekről	75
Majorkodásról	32
Mértékletességről	84
kézi	

kézi munkás Mester-	
segekről	30
Mészároságról	36
Műsikáról	77

N.

Nézésnek avagy Lá-	
tátnak tudományá-	
ról	76

O.

Okoságról	83
Orzágról és Tarto-	
mányról	66
Oskoláról és Tani-	
táfról	68
órléről	33

A' Orvosi tudományr:	81
----------------------	----

Az P.

barom Pásztorfág-	
ról	35
Pogányoknak Isteni	
tiszteletekről	61

R.

Rhetoricáról avagy	
ékeffen szolláfról	72
Rokonlágról	56
Ruházatoktat tsináló	
mivekről	46
Ruházatoknak ne-	
meiről	47

S.

Szakátságról	40
Számvetésről	73

Szántáfról vetésről	32
Sebekről és Főkélyek-	
ról	25

Szekerefségről	42
Szentedgyházról	59
Sidóknak Isteni tisz-	
teletekről	61

Szobáról	50
Sogorlágról	54
Sütésről, Kenyér tsi-	
náláfról	34

Szülésről	55
Szüzefségről	85

T.

külső Tagokról	21
belső Tagokról	22
Tanáts házról	62
Tanítáfról és Osko-	
láról	68
Tanulo házról	69
Tartományról és Or-	
szágról	66
tudós Társalkodásf-	
ról	95

Temetésről és Ha-	
lálról	97

Templomról	59
------------	----

Teremtéséről e' vi-	
lágna	2

Testről	21
---------	----

Testnek külső eseti-	
ról	23

szűbéli Tisztaságról	94	keretet Várafról	58
Törvény tételekről	63	Váras házáról	62
Trefás dolgokról	96	Vatsoráló házról	58
Tsillagos égről	4	Vers írásfról avagy	
Tsillagok szokott for-		szórzésfról	72
gását vizsgáló tudó-		Világnak eredetiről	
A ^o mányról	78	avagy Teremtésé-	
tsómótekről	13	ról	2
Tsordáságról	35	Vizekről	7
Tsuszó mászó álla-		Vizi állatokról	15
tokról	18	Vizben és szárazon	
Tűrésfról	91	edgyaránt élő álla-	
Tűzről	5	tokról	18
V.		Utakról avagy Uti	
Vadakról	17	járásokról	44
Vadászáfról	37		

